

2009 / 4.

Ára: 600 Ft

folkló MAGazin

XVI. évfolyam

4. szám

Pattantyús Gergely munkája

A TARTALOMBÓL:

5. Gerlemadár szerelmével
Enyedi Ágnes CD-je
6. Az aradi vértanúk
Teleki Sándor visszaemlékezése
7. Széki gróf Teleki Sándor
Kóka Rozália összeállítása
8. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Kóka Rozália gyermekrovata
10. Csüddögölő
Balázs Réka Blanka
12. Az Angyalföldi Vadrózsa műsoráról
B. Koltai Gabriella
13. Búcsú Nagy Alberttől
Juhász Zsolt
14. TÁNCHÁZAK, FOLK-KLUBOK
16. Lajtha László, a népzene kutató - IV.
Pávai István
18. MAGTÁR - Katanga-blues
Széki Soós János
20. EUROPEADE 2009
Mikulai Csaba
Kárpáti Zsuzsanna fotói
26. Jolika (II. rész)
Kóka Rozália
30. Savanyú Józsi - V. rész
Vas János „Panyiga”
33. Időértelmezés a pedagógiában
Lévai Péter
34. A Nemzeti Pohár
Pattantyús Gergely
38. Egy „pozitív hozzáállás”-ról...
Antal László
38. Édeskeserű - ahogy én láttam
Sándor Ildikó
40. A Nagyvárad Táncegyüttes műsora
Demarcsek György
42. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Egy fesztivál margójára

XIII. Méta Fesztivál, 2009. május 30. – június 1., Balatonboglár
Gyermekek és ifjúsági néptánc-csoportok koreográfiaversenye

Magyarországon a gyermekek számára rendezett néptáncfesztiválok között a balatonboglári Méta Fesztiválnak két okból is különös jelentősége van. Az egyik, hogy a versenyszabályzat igyekszik kizárni az esetleges részrehajlást; a szereplő csoportok és koreográfusok anonimitása miatt a zsűri nem tudja, hogy kik szerepelnek a színpadon, sőt a zsűri összeállítása évenként változik, megelőzve ezzel azt, hogy a zsűritagok korábbi tapasztalataik alapján felismerjék a táncosokat. Magyarországon talán ez az egyetlen verseny, ahol a lehető legnagyobb esélyegyenlőséget biztosítják a szereplők számára. Ugyanígy a zsűri munkáját segíti, hogy a szereplő csoportokat négy korcsoportra osztják, valamint az, hogy világos és egyértelmű pontozási rendszert állítanak fel. (Erről bővebben lásd a www.helyiinter.hu honlapot.) A másik ok az, hogy a fesztivál három napos, és ebből maga a versenyprogram csak egyetlen napot, a másodikat veszi igénybe. A fennmaradó időszakban a szervezők (és nem utolsósorban a Balaton) nagyon színvonalas programot kínálnak a gyerekeknek, mint például pünkösdi király- és királynéválasztás, táncház, „rock and roll party”, sport, játék és strandolási lehetőségek. Ezek olyan körítést biztosítanak a versenynek, ami a gyermekek szempontjából talán fontosabb, mint maga a vetélkedés.

Az idei pünkösdkor megrendezett fesztiválon jómagam zsűritagként vettem részt. Az itteni tapasztalatok ismét rámutattak arra, hogy a szülőkre és mellettük a gyermek-táncscsoportok vezetőire óriási felelősség hárul. Feladatuk rendkívül összetett. Utat kell

mutatniuk a gyermekeknek egy olyan világban, amire egyre inkább az értékszavaz a jellemző, s eközben el kell velük hitetniük, hogy a magyar népi kultúrának vannak (voltak) olyan jelenségei, amelyek magas fokú esztétikummal, értékkel rendelkeznek, amelyek megőrzésre és továbbvitetésre méltóak. Ugyanakkor, mivel alapvetően a felnőttek kultúrájára sem jellemző, hogy szervesen jelen lennének benne ezek a jelenségek, új, mesterséges közeget kell biztosítani a hagyományok ápolása színteréül. A tánc mellett úgy gondoljuk, hogy erre a színpad és a verseny a legmegfelelőbb.

Jelen kultúránk alapvetően versenyorientált. Ki a legszebb, leggyorsabb, legerősebb – ezek ma a fontos kérdések. Kézenfekvőnek tűnik, hogy ilyen kulturális közegbe ültessük bele a múltból kiragadott elemeket. Itt azonban egy súlyos ellentmondásba ütközünk. Jelenlegi ismereteink szerint a paraszti világ tánc- és játékkultúrája meglehetősen „demokratikus” volt, nem nagyon ismert győztest és legyőzötteket. A tánc és a játék funkciói között ott volt ugyan a ve-

Címlap: Pattantyús Gergely fűjt, foncsorozott üvegplasztikája

télkedés, hiszen például a jó táncosokat, az ügyes métajátékosokat számon tartották, de nem volt zsűri, aki egyértelműsítette volna azt, amit igazából nem is lehet egyértelműen kijelenteni: ki a legjobb. Sokkal szubjektívebb kategóriákkal találkozunk a múltban: a megkérdezett falusi öregek legtöbbször arról beszélnek, hogy kinek a tánca tetszett nekik a legjobban. Néprajzkutatóként erdélyi, mezőségi terepmunkáim során többször hallottam olyan kifejezéseket, mint például: „nagy táncú” (Visa), „csinosan táncol” (Mezőkeszű), vagy hogy egy jó táncosnak a másik, gyengébb táncos a „táncban csak a szolgálja lehetett volna” (Ördögösfűzes). Emellett fontos megfigyelés volt, hogy egy-egy jobb táncost azért is tartottak nagy becsben, mert a közösség kultúráját reprezentálta más falusiak, vagy akár egy kutató előtt. Ha többen tudtak legényest egy faluban, vagy egy korosztályban, mindig előfordult, hogy azt csoportosan is eljárták, még Kalotaszegen is, ahol az egyéni táncudást néhányan szinte a tökéletességig csiszolták. Ha szólóban, bemutatató jelleggel táncolták, akkor sem egymás ellen táncoltak. Nem letáncolták egymást, hanem „felhúzták egymást a tempóba” (Szék), ami azt jelentette, hogy aki végzett a táncával, odalépett egy másik táncoshoz és a karjánál fogva behúzta a körbe, a zenész elé. Mindenki ismerte a másikat, mindenki tudta, hogy mire képes a másik, és „boldog volt, aki jobban akart táncolni, mint ahogy tudott”.

Ezeknek a jelenségeknek fontos üzenete van a ma számára, mégpedig az, hogy az egyéniség csak a közösségben nyeri el mélt

tó helyét. (A páros, valamint a körtáncokról még nem is beszélünk!) A versengés csak addig a határig terjedhet, amíg az megfelel a közösségi értékrendnek, a közös mentalitásnak, nem hágja át a közös kultúrára vonatkozó íratlan törvényeket. Az egyik ilyen törvény a közösség, tehát a többiek tisztelete.

Egy fesztiválon mindig egy győztes van és sok vesztes. A gyermekek számára a verseny, a vereség alapvetően idegen, rossz érzés. Azt a tudatot erősíti bennük, hogy nem elég jók, s ha nem elég jók, lehet, hogy nem is szerethetők. Ady Endre nagyon jól tudta ezt:

*Sem utódja, sem boldog őse
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek.*

*Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény.*

*De, jaj, nem tudok így megmaradni,
Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak,
Hogy látva lássanak.*

*Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié,
Lennék valakié.*

Mindenki szeretné megtörni az önmagát körülövező titkot, szeretné magát megmu-

tatni, ezért vállalkozik mindenre, „önkínzásra és énekre”, és mindezt csak azért, mert szeretné, hogy ha szeretnék. Sokszor a gyerekek is ezért mennek fel a színpadra, ezért mennek bele a versenybe. Csak így tudják magukat megmutatni. Már nincs elég eszközük saját maguk megmutatására, az önkifejezésre, már nem tudnak úgy énekelni, táncolni, ahogy eleink tudtak.

Már mi felnőttek sem ismerjük igazán ezeket a művészeti formanyelveket, mi sem tudunk igazán élni velük. Itt van óriási felelősségünk. Miért is tanítjuk a gyerekeket? Hogy versenyezzenek, vagy hogy éljenek a kultúrával? Könnyű átteni a ló másik oldalára, és onnantól kezdve én, az együttesvezető, a koreográfus, a szülő vagyok fontos, hiszen az én csoportom, koreográfiám, gyerekeim a győztes. Igen, de mi van, ha veszít? Harag, becsapódottság, szomorúság.

A XIII. Méta Fesztiválon maguk a gyermekek adták meg az előbb leírt problémára a választ. Azok a csoportok – és jó, hogy ezek voltak döntő többségben –, akik élvezik oktatóik feltétlen bizalmát, szeretetét, könnyen vették az akadályt, éltek a táncban, a játékban. Életkorukra és tudásukra szabott koreográfiáik mutatták, hogy azok a felnőttek, akikre rá vannak bízva, foglalkoznak velük, együtt élnek-éreznek velük. Számukra a színpadi jelenlet pontosan olyan természetes volt, mint a Balaton parti játék, a sport, vagy az esti mulatság. Örülünk, hogy a színpadi műsor utáni értékelésben leginkább erről beszélhettünk.

Azt gondolom, az már természetes, hogy az itt tapasztalt felelősségteljes oktatói magatartással együtt jár a magas szakmai színvonal is. Aki ilyen szinten foglalkozik gyerekekkel, nem engedheti meg magának, hogy pontatlanul, rosszul tanítsa meg a gyermekeit táncolni, hogy unalmas koreográfiát készítsen. És ez nem is történt meg! Rendkívül színvonalas fesztivált láthattunk, amelynek értékelésénél nagyon nehéz munkánk volt, s csak remélhetjük, hogy a záró beszélgetés után senki sem ment el rossz szájjal, sértődötten, és ha igen, akkor ebből a gyerekek semmit nem éreztek. A megmérettetés ugyanis csak a felnőttekről szólhat, akik tudják, hogy miért „viszik a bőrüket vásárra”.

Azokat a fesztiválokat tartom jóknak, amelyeknek elsődleges célja a közösségélmény felébresztése, a másik munkájának tisztelete, és ahol a játékra és a táncra is legalább akkora hangsúlyt fektetnek, mint a versenyre.

Örülök, hogy a balatonboglári Méta Fesztivál ebben is példát tud mutatni. Dícséret a szervezőknek.

Varga Sándor

Enyedi Ágnes: Gerlemadár szerelmével

„Otthonról haza”: Magyarországról Erdélybe, Erdélyből Magyarországra – mondjuk mindig a családban mosolyogva, s ebben a néhány szóban benne van minden érzés, kétely, amely folyamatosan kísér engem. Annyszer merült fel bennem a kérdés, vajon valójában hova is tartozom, hiszen Erdélyben, édesanyám Gyergyójában születtem, s a lehető legtöbb időt töltöttem itt és édesapám Bonchidáján ma is. De mégiscsak Magyarországon, Székesfehérváron nőttem fel.

Az elmúlt években rengeteg olyan élmény ért, melyek megerősítettek abban a mostanra már meggyőződéssé vált gondolatban, hogy nem kell döntenem, hiszen eddigi életem mindkét színhelyének sokat köszönhetek, mindkettőhöz kötődöm, és otthonomnak érzem. Az, hogy ezt a kettőséget nem zavarónak, hanem egymást kiegészítőnek tekintem, megnyugtat: valamiféle megoldás identitáskeresésemre. S mégis, Erdély mindig is visszatérést jelent számomra – nagyszüleimhez, rokonaimhoz, barátokhoz és a népdalokhoz, melyek szüntelenül lüktetnek bennem, együtt élek velük, életem szerves részét jelentik. Sohasem véletlen az, hogy ha egy ének dallama, szövege, mondanivalója miatt kedvessé válik számomra. Valamilyen élményt idéz fel bennem, vagy egyszerűen csak úgy érzem, segítségével kimondhatom mindazt, amit érzek. S ez amellet, hogy felszabadít, sokszor gyógyít is – magamban vagy közösségben (amikor barátaimmal együtt mulatok) egyaránt. Ilyen közös éneklésnél mindenféle magyarázkodás nélkül érthetjük meg a másikat és sokszor magunkat is. Talán ez a kommunikáció legszébb módja.

Ennek a lemeznek mindegyik éneke a szerelem érzését fogalmazza meg újra és újra – csak kicsit mindig másképpen. Mert ez az az érzelem, amelynek köszönhetően megtapasztalhatjuk, hogy igazán élünk, akár beteljesült, boldog élményről, akár reménytelen vagy tiltott szerelemről legyen szó. Népdalaink őszintén, mindenféle póz és érzel-

gőség nélkül, magas művészi színvonalon, ugyanakkor a legnagyobb természetességgel és könnyedséggel szólnak meg, s fogalmaznak meg mindannyiunk számára örökérvényű gondolatokat. Itt vannak előtűnk gyönyörű dallamaikkal, szövegeikkel; nekünk csak válogatnunk kell közülük, hogy megtaláljuk azokat, amelyek igazán hozzánk szólnak, s amelyekkel a lehető legszemélyesebb módon fejezhetjük ki saját érzelmeinket, gondolatainkat. Ez a lemez is egy ilyen „válogatás” eredménye. (FA 254-2, Fonó Budai Zeneház)

Enyedi Ágnes

Állami kitüntetések augusztus 20-a alkalmából

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND TISZTIKERESZTJE

Dr. Cseri Miklós, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ARANY ÉRDEMKERESZT

Debreczeni János szövő, népi iparművész

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI EZÜST ÉRDEMKERESZT

Csaba Zsolt, a Hagyományok Háza - Magyar Állami Népi Együttes táncművésze

Dr. Györgyi Erzsébet, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főtanácsosa, főmuzeológus, a Kiss Áron Magyar Játék Társaság soros elnöke

ARANY KATEDRA EMLÉKPLAKETT

Ertl Pálné litéri nyugalmazott tanító

NÉPMŰVÉSZET MESTERE-DÍJ

Bajiné Kis Julianna kosárfonó népi iparművész

Bíró Ágoston táncos hagyományőrző

Kékedi László Vilmos fafaragó, kéregedény készítő népi iparművész

Kotyor Balán Mihályné Bálint Erzsébet csángó énekes

Németh Gyula szaru-, csont- és fafaragó

Pulika Jánosné Tankó Gizella gardonos népzeneész

Szabó Lajosné Czine Róza táncos hagyományőrző

Szénási János fazekas mester, népi iparművész

Szötsné Csibi Margit szövő népi iparművész

dr. Varga Ferencné hímző népi iparművész

NÉPMŰVÉSZET IFJÚ MESTERE-DÍJ

Enyedi Ágnes népdalénekes

Fondor zenekar: Papp Endre, Csernók Mária Klára, Maruzsenszki Andor, Prihoda István és Zimber Ferenc

Forgács Sándor József vesszőfonó

Galát Péter néptáncos

Gerlecz Edit néptáncos

Glöcknerné Szűcs Adél hímző

Henn László fazekas

Horváth Katalin vesszőfonó

Jován János Attila faragó

Juhász Réka népdalénekes

Nemes Szilvia néptáncos

Pertl Teodóra hímző

Raksányi Boglárka népdalénekes

Szabó Csaba László néptáncos

dr. Vizokay Kornél fazekas

A CSÁNGÓ KULTÚRÁÉRT-DÍJ

Jáki Sándor Teodóz, a győri Czuczor Gergely Bencés

Gimnázium nyugalmazott tanára

ÉLETFÁ-DÍJ

Bencze Károlyné nyugalmazott tanár, a Kalocsai Hagyományőrző

Népi Együttes vezetője

Fábián Éva népiénekes-tanár, előadóművész

Vrábel János népzeneész

Az aradi vértanúk

Teleki Sándor visszaemlékezése – Jersey szigete, 1854. november (részlet)

Szomorú és sötét volt az éj. Az őszi szél meg-megzörgette a félig megfosztott akácok leveleit, és ezek a szép fák – a sötét vár ékességei – meg-megrázkódtak, bús panaszt hallattak, mint valami lelkes lények. A tisztek keresztbe tett kezekkel sétáltak a rezgő fényű lámpák előtt, míg a közemberek hallgattak, és a félhomályban ismeretlen célra szánt, nehéz gerendákat cipeltek.

1849. október 5-ről 6-ra virradó éjjel volt ez. Mintha halotti ruhát vont volna magára Arad városa és az aradi citadella. Láhner és a többi tizenkét tábornok cellákba voltak zárva a négyszögű épületben, mely egymagára emelkedik a széles udvarban. Várták, nagyon várták az ünnepélyesen megígért kegyelmet.

Az éjszaka – végre elmúlt, s meghasadt a hajnal. Lázás izgalomban várakoztunk mi is. Kazamatánkat egy zászlóalj gyalogság vette körül szuronyosan. Mikor a hét órát ütötte, sortűz tompa dördülése rettentett meg bennünket, melyet hamarosan még egy lövés követett. Haynau megkegyelmezett négy elítéltnel: Kiss, Dessewffy, Schweidel és Lázár agyonlövették... – Ez volt Haynau kegyelme.

Nyolc órakor a fenyegetőleg kiszegezett ágyúk és fegyveres csapatok tömegén át nyolc tábornok haladt gyalog. Mind kiváló gonddal öltözve, hidegen és méltóságosan. Fájdalmas úton találkoztak újra. Kezet szorítottak, mint egy döntő és véres ütközet megkezdésének pillanatában. Mosolyogva gyűjtöttak szivarra, amikor Damjanich – lábsebe miatt kiskocsiban – hozzájuk csatlakozott.

A csapat és kísérete lassú léptekkel haladt a vesztőhely felé. Kilenc bitófa, kilenc ember, kilenc óriás, ilyen volt Haynau fényűzése!

Poeltenberg volt az első. Alacsony ember volt, de hatalmas izomerővel bírt, halálküzdélme hosszú volt és rettenetes. Utána következett Török tábornok, akit kutyája ekkor sem hagyott el, szomorúan nézett urára. Harmadik volt Knezich. Majd Láhner szenvedett ki. Kellemes arca semmit se változott. Lelke elröpült. Utána Nagysándor József, a budai hős. Arca sugár-

zott. Most Leiningen jött, Damjanich felé fordulva így szólt:

– Isten veled, kedves atyám!

Aulich következett. Meghalt szó nélkül, nem vesztett semmit hideg méltóságából, mely őt másoktól úgy megkülönböztetné. Eldobott szivara életével egyszerre aludt ki. És most rád került a sor, derék Damjanich!

A hóhérlégények már megragadták, amikor Vécsey felé fordulva azt mondá:

– Isten veled, öreg bajtársam, Isten óvja a hazát! A haza ügye szent volt, s a mi halálunk új erőt ad neki! – aztán a nemes szív megszűnt dobogni.

Utolsónak halt meg Vécsey, büszkén, méltóságosan, hőiesen, mint a többi bajtársai.

Néhány nap múlva, ezer baj és veszedelem után, gondoktól törődött öregasszony érkezett az erőd kapujához. Azt hitte szegény, hogy meg van engedve az anyának megölelni fogoly gyermekét. Könnyörgés, könnyözön, a fellázadt természet

jelszava, minden hasztalan volt: Howiger tábornok (az aradi vár osztrák parancsnoka) könnyörtelen maradt.

– Legalább azt engedjék meg, hogy messziről, nagyon messziről láthassam a fiam, s egy tekintettel megáldjam őt! – zokogott az anya. Kérelmét semmibe vették, fájdalmát kigúnyolták. Ekkor karjait az égre emelve, átszellemülten, jós hangon így kiáltott:

– Howiger, te szívtelen és lelketlen katona, de meggyaláztad az eget! Az ég bosszút fog állani rajtad. Nemsokára meghalsz! Tested összemarcangoltatik, ahogy te szétmárcangoltad az én lelkemet. Ez be fog teljesedni, mert az anya az, aki téged megátkoz!

Az átok bekövetkezett. Még aznap este osztrák katonák égő pipával léptek be a tábornok lakásának pincéjébe, ahol puskaport tároltak. Az egész épület a levegőbe röpült. A romok közül velőtrázó jajgatás tört elő: szétzúzott, összemarcangolt tagokkal húzták ki onnan Howiger tábornokot. Iszonyú kínok között hentergett kilenc napig, mire kiszenvedett. Ez volt az aradi tragédia utolsó felvonása.

Teleki Sándor – Pollák Zsigmond metszete

SZÉKI GRÓF TELEKI SÁNDOR

Kolozsvár, 1821. – Nagybánya, 1892.

Tíz éves koráig falun, az erdélyi Nagysármáson nevelkedett; 1830-ban szülei beadták a kolozsvári piaristák konviktusába, ahol öt évet töltött. 1835-ben Táncsics Mihály lett a nevelője. Iskoláit végezve Marosvásárhelyre ment a királyi táblához jurátusnak, ahol az ügyvédi vizsgát is letette. Innét azután családi szokás szerint német egyetemekre ment Berlinbe, Halléba, Jénába és Breslauba [Wrocław]. Baráti viszonyba lépett az akkor már ünnepeelt Liszt Ferencsel, akinek társaságában Oroszországba, majd onnan Párizsba utazott. Hazatérése után Kövár-vidék [történeti táj a Szamos erdélyi kijáratánál] megválasztotta egyik követének.

1846–1847-ben – a „vad gróf” vendégeként – három alkalommal is megfordult koltói birtokán a kor híres költője, Petőfi Sándor. Ezek közül a látogatások közül a legemlékezetesebb az 1847. szeptember 9. – október 19. közötti időszak, amikor az ifjú író hitvesével, Szendrey Júliával itt töltötte a mézesbeteket, miközben 28 új verssel gazdagította a magyar lírát. A költemények zöme a híres somfa alatti köasztalon íródott.

1848-ban Kövár-vidék főkapitánya lett; a rajongó ifjú azonban beállt közhonvédnak a 10. honvédszászlóaljba, ezzel ment le Becskerekre a szerbek ellen harcolni, ahonnan Kossuth Lajos felhívta Pestre, majd annak kérésére újra Erdélybe ment, mint kövári főkapitány és kormánybiztos, ahol Bem tábornok előbb őrnaggyá, majd ezredessé nevezte ki, majd az erdélyi hadsereg felügyelőségét bízta rá. Több csatában is részt vett. A legenda szerint Kisajónál negyedmagával háromszáz fegyveres románon törte magát keresztül. Jelen volt a világosi fegyverletételnél, ahonnan az aradi várba börtönözték be, onnan azonban sikerült megszöknie. Az Arad, Békés és Csongrád vármegyei tanyákon bujkált és mint Knicsanin szerb tábornok kocsisa jutott Belgrádba, s onnét Konstantinápolyba. Ezalatt itthon a császári haditörvényszék fej- és jószágvesztésre ítélte s „in effigie” [jelképesen] föl is akasztatta.

A török fővárosból Franciaországba ment, de III. Napóleon államcsínye után onnét is kiűzték. Londonba, majd Jersey szigetére távozott, ahol megismerkedett és barátságba került Victor Hugo-val. Innen Hugo híres nyilatkozata miatt távoznia kellett a nagy költővel és a többi száműzött társával, és Guernsey szigetén települtek meg. A krími hadjárat után ismét Törökországba, onnan Svájcba költözött. 1856-ban, más források szerint 1857-ben Londonban házasságra lépett Jane Frances Bickersteth-tel (1836-1870), Lord Langdale egyetlen leányával, aki Spanyolországból

„úti képeket” írt a Höljyfutárba. A házasság 1858-ban válással végződött.

Nizzában megismerkedett Giuseppe Garibaldival. Az 1860-as hadjáratban azután Sziciliában, Calabriában és Nápolyban harcolt Garibaldi oldalán, ezalatt az egyik legkedveltebb tábornokká válva. Tizennyolc évi szárműzés után került vissza Magyarországra, és a Ferenc József koronázása alkalmából meg-

hirdetett amnesztia folytán korábban elkobzott vagyonát is visszanyerte. Ezután többnyire koltói birtokán és Nagybányán, időnként Kolozsvárt, Debrecenben és Budapesten élt. Gazdálkodott és írogatott.

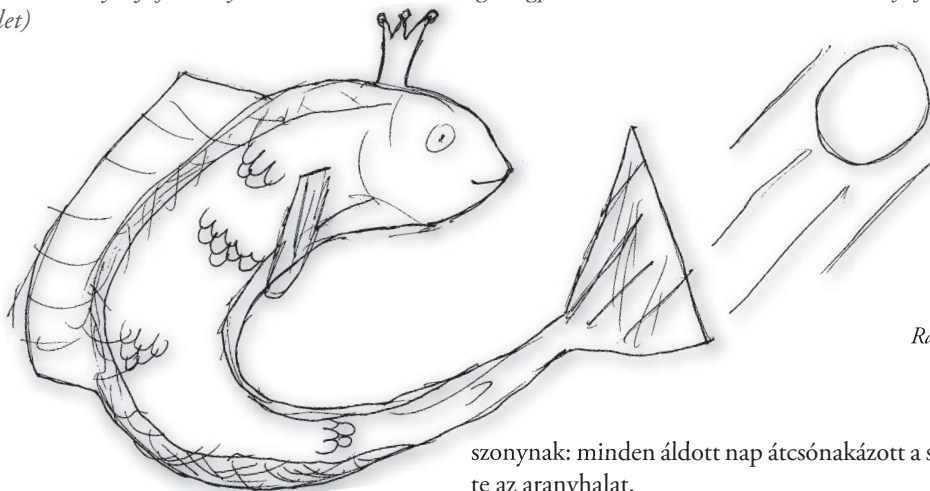
A Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság is tagjává választotta, a Történelmi Társulatnak alapító tagja volt.

[Kóka Rozália összeállítása]

Szeptember 30. – A Népmese Napja

A 150 esztendeje született Benedek Elek tiszteletére

„...Künn az udvaron összevissza szaladgálnak rémült sivalkodással a csirkék, édesanyám, Éva meg Anikó kerítgetik, no, most mindjárt lefognak, huss! Mikor már azt hiszik: megvan! – kisurran kezük közül a kiszemelt áldozat. Tudom, miért e hajsza: ma visznek föl az iskolába, két gyermek után két csirke jár a tanító bácsinak. Nem „illeték”, de illendő. Nem sajnálom a tanító bácsitól, de sajnálom őket, szegénykéket. A bús-beteg tejet szopott gyermek érzékenysévével nézem a hajszát, s bármint vágyakoztam az iskolába, most, hogy közeledik a pillanat, kicsi szívemet szorongani érzem: vége a szabadságnak, nem szökhetem át kedvem szerint a kis zsellérházba, amely amilyen kicsi, oly nagy nekem: a mesék végtelen birodalma. Ott, abban a kicsi zsellérházban hallottam az első mesét. Mondója egy növendékleányka, s nem vén banya, mint azt gondoljátok talán. És az első mese után kisírtam-könyörögtem belőle a másodikat, harmadikat, negyediket – aztán a jó isten tudja, hányadikat –, nem volt többé nyugodalma tőlem. Hol tanulta tengersokaságát a kacagató, a hátborzongató, a lélegzetfojtogató meséknek ez a leányka? Sem apja, sem anyja nem volt mesemondó. Nyilván fonó- s kukoricafosztó estéken szedte föl, s mondta tovább tódítva, cifrázva, én meg nyeltem magamba tátott szájjal, kipirult arccal, lázban égő szemmel, s végére ha ért egynek, rángattam a szoknyáját: tovább, tovább, még egyet, no még egyet! Emlékszem, világosan emlékszem, sok-sok este sírva bújtam karikás ágyacskámba, mert nem hívták át Rigó Anist – ő volt az én mesemondóm... Vajon él-e még Anis? Még élt most esztendeje, amikor világszép kertemből másodízben kellett menekülnöm... Eleven, vidám, csipkelődő, csúfondáros szájú vénasszony, szót-szóra mondó, nagyokat tódító – könnyű volt rekonstruálnom a mesemondó növendékleányt. S ahogy elnéztem, elhallgattam most ősz fejjel, bár egy mesére sem emlékszem, amit belőle kisírtam, már tudom, hogy ezekből a mesékből sarjadt ki másik fám, a mesemondó terebélyes fája, melynek tövében szintén meg-megpihenek... (Benedek Elek: Édes anyaföldem! Egy nép s egy ember története – részlet)

Rajz: Gyócsi Gábor

Az aranyhal

Egyszer volt, hol nem volt, az Óperenciás-tengeren túl, a hármas üveghegyen is túl, túlonnan túl... Megálljatok csak, nem jól kezdettem... Hát: volt egyszer egy király. Magyar király volt az, mert Budán lakott. Melyik volt, nem tudom, elég az, hogy egyszer ez a király az Óperenciás-tengeren túl járt háborúba, s amikor onnét visszaindult, a tengerben meglátott egy aranyhalacskát.

– Hej – mondta a király –, ha ezt hazavihetném a leányomnak!

Nosza, egyszeriben hálót eresztenek a tengerbe tízen is, húszan is, és kifogták az aranyhalacskát.

Vagy örült vagy nem a király, de a királykisasszonynak, mikor meglátta az aranyhalacskát, még a könnye is kicsordult szertelen örömeiben.

Aranytálba tette, s nézte, nézte, folyton nézte, amint úszkált, fic-kándozott a vízben. Hanem egyszer csak nőni kezdett a halacska, nőtt, nőtt, s akkorára növekedett, hogy nem fért el a tálban.

– Jaj, Istenem, nagyobb tál kéne – mondotta a királykisasszony.

– Édesapám, van-e nagyobb aranytál?

– Van, lelkem-leányom, száz is, de egyebet mondok neked. Ásatok a Margitszigeten halastavat, annak a fenekét, oldalát kristályüveggel kirakatom, ott lesz csak igazi jó helye.

Még egy nap sem telt belé, nagy tavat ásott a király, a tónak fenekét kristályüveggel kirakatta, csináltatott rá aranycsorgót, azon csorgott a tóba a Duna vize. Az aranyhalat a tóba eresztették, de aznapról fogvást nem is volt a palotában maradása a királykisasz-

szonynak: minden áldott nap átcsónakázott a szigetre, s nézte, nézte az aranyhalat.

Na, telt-múlt az idő. Egyszer rettentő égiháború kerekedik, csurog az eső, mintha dézsával öntenék, megárad a Duna, kicsap a szigetre, s úgy elsöpört mindent, de mindent, hogy csak a kopasz föld maradt. Az ám, elvitte az aranyhalat is.

– Hej, Istenem, Istenem, édes jó Istenem! – búsult a királykisasszony, éjjel-nappal hullott a könnye, mint a záporosó, hiába vigasztalták, hiába hoztak minden szépet, minden ékeset, ami csak volt kerek e földön, azt mondta: – Sírok, sírok, mindég sírok, amíg az én kedves aranyhalam meg nem kerül.

Mondjam, ne mondjam, ha nem mondom, úgys tudjátok: búsult a király is, félt, hogy kifogy egyetlen leányából. Nosza, kihirdette az országban, hogy aki megtalálja az aranyhalat, s elevenen Budára hozza, annyi aranyat ad, hogy hetvenhetedik unokája is négylovas hintón járhat.

Bezzeg, hogy halászni indult minden lélek, még az is, aki annak előtte nem halászott, különösen a Duna s a Tisza mentén. Csak egy halászegény akadt, aki egész nap a Tiszán csónakázott, de a hálóját ki nem vetette, csak búsult, szomorkodott. Azért búsult, azért szomorkodott ez a halászegény, mert nem adták neki azt a leányt, akit szeretett, s aki igaz szeretettel volt őhozzá. Meghiszem, hogy nem adták: nagyúri kisasszony volt a leány, Tisza mentén a leggazdagabb földesúrnak a leánya!

No, ha a király búsult a leánya miatt, búsult ám a halászegény miatt is az apja. Eleget mondta:

– Tedd le az eszedet arról a leányról, fiam! Nem való az szegény le-
génynek!

Beszélhetett annak, akár a süketnek, nem hallotta, s minden este
üres tarisznyával tért haza. Bizony, ha üres tarisznyával, annál több
halat fogott az öreg. Egy nap azonban megesett, hogy csak egy ha-
lat fogott, hanem az elég is volt, mert akár hiszitek, akár nem, az
aranyhal volt ez.

Hej, uram-teremtőm, volt öröm, de mekkora!

– No, fiam, ne búsulj – mondotta az öreg –, kifogtam az aranyha-
lat! Jere, vigyük Budára!

Mindjárt nekicihelődtek, s addig mentek, mendegéltek, míg
Budára nem értek. Ott mindjárt a király színe elé vezették őket, s
mikor a király meglátta az aranyhalat, nagyot kiáltott, hogy meg-
rezdült belé a palota. Abban a pillanatban beszaladt a királykisasz-
szony, s alig tudták felmosdatni, úgy elájult a szertelen örömtől.
Bezzeg volt becsülete az öreg halásznak meg a fiának. A király az
asztalához ültette, s három napig el sem eresztette őket. Akkor mé-
retett a kincseskamrából hat szekér aranyat: mind a hat elé hat ök-
röt fogtak, s úgy vitték a Tisza mentére a vén halász kunyhójához.
Hm, de az arany mellett még egy falut is adott a király az öreg ha-
lásznak, s nemességre emelte a jobbágysorból! Mindjárt más nevet
is adott a falunak a király. Azt mondta: mától fogva Halász legyen
a falu neve, de még a tied is, öreg!

No, mikor ezt megtudta a földesúr, egy szó nem sok, annyit
sem szólt a fiatalok dolgába, hanem nagy hirtelen papot hivatott, s
csaptak olyan lakodalmat, hogy hét álló hétig nem szakadtott vége.
Akkor a fiatalok dióhéjba kerekedtek, s a Tiszán leereszkedtek.

Így volt, vége volt, mese volt.

A várépítő meg a forrásfakasztó tündér

Sok ezer esztendővel ezelőtt két tündér lakott a Tartod nevű he-
gyen. Ez a két tündér örökösen versengett egymással, s különö-
sen azon versengtek, hogy melyik szebb a kettő közül. Hát bizony
nehéz lett volna ezt eldönteni, mert mind a kettő egyformán szép
volt. Azt mondta az egyik tündér:

– Ha már nem tudunk megegyezni abban, melyik szebb kettőnk
közül, próbáljuk meg, melyik végez szebb munkát. Az legyen az-
tán a szebb is.

Nosza, az egyik tündér gyönyörű szép várat épített a Tartod hegy
tetejére. Kőből meg vasból építette, de sem a kő, sem a vas nem
látszott, úgy elborította arannyal, ezüsttel, gyémánttal. Csak ablak
kilencszáz volt rajta, s szüntelenül forgott a sarkán. A másik tündér
nem épített várat, hanem forrást fakasztott a hegy tövében, még-
pedig mindenféle betegséget gyógyító forrást. Amikor éppen mind
a kettő kész volt a maga munkájával, akkor ért oda egy öregem-
ber, s bezzeg mindjárt közrefogták, s kérték, hogy mondjon ítéle-
tet: szebb munkát melyik végzett?

– Ugye, az én váram a szebbik? – sürgette a várépítő.

A vándor azonban nem is válaszolt, mert majd' elepedt a szom-
júságtól. Lehajolt a forráshoz, ivott belőle, s ím, egyszerre eltűnt a
szomjúsága, vége volt a fáradságának, úgy felüdült, hogy egészen
fiatalnak érezte magát.

– Hát, bizony – mondta a vándor –, ez a forrás a szebbik, mert ez
hasznosabb.

Hej, szörnyű haragra lobbant a tündér! Egyszeribe' kiszedte a vár
alapköveit, s abban a pillanatban összeomlott a vár, híre-pora sem
maradt, ám megmaradt a forrás a hegy tövében, s a szomjas embe-
rek ma is áldják azt a tündért, aki a forrást fakasztotta.

Benedek Elek

Új élő népzene 2010

Ismét meghirdetjük lemezpályázatunkat népzenei és
énekegyüttesek, énekes és hangszeres szólísták részé-
re. A pályázatra olyan műsorszámokkal lehet jelent-
kezni, amelyek a Kárpát-medencei magyarság, illetve
a hazai nemzetiségek anyagából készültek.

A szakmai zsűri minden tagja a teljes anyagot meg-
hallgatva teszi meg javaslatát. Szólistáktól legfeljebb
hat-, együttesektől legfeljebb tízperces hangfelvé-
telt várunk. Szerkesztési okokból kérjük, hogy egy
blokk ne legyen hosszabb öt percnél! A zsűri tagjai
arról döntenek, hogy mely műsorszámokat javasol-
ják hangfelvételle; külön nem értékelnek, de a szava-
zati arányról minden pályázót tájékoztatunk.

A zenei szerkesztő-rendező (Havasréti Pál) a stúdió-
óban rögzített felvételekből – szakmai és szerkesztési
szempontok alapján – állítja össze a CD anyagát. A
stúdiófelvételre 2010 elején kerül sor; a hangfelvétel-
re érkezők előzetes egyeztetés alapján útiköltség-hoz-
zájárulást kapnak.

A CD megjelenését 2010 tavaszára, a XXIX. Or-
szágos Táncszínházalkotó és Kirakodóvásárra terve-
zük. A válogatásra felkerülő előadók lehetőséget kap-
nak a Táncszínházalkotón megrendezésre a „Új élő nép-
zene 16.” lemezbemutató koncerten való szereplésre
és tiszteletpéldányban részesülnek.

A pályázat beérkezési határideje:

2009. október 30. péntek, 17.00 óra

A pályázatokat lehetőleg CD-n, esetleg hangka-
zettán kérjük benyújtani, egy minden szükséges in-
formációt tartalmazó melléklettel együtt. Ebben sze-
repeljen a pályázó neve, levelezési címe, telefonszá-
ma és e-mail-címe. A pályázók tüntessék fel az egyes
műsorszámok címét, időtartamát, a tájegységi hivat-
kozásokat (esetleg a gyűjtők nevével), számonként a
közreműködők nevét és hangszerét, valamint az el-
hangzó dalok szövegét. Hiányosan dokumentált és
késedelmesen benyújtott pályázatokat nem veszünk
figyelembe.

postacím: Táncház Egyesület, 1255 Budapest, Pf. 153
személyesen: Budapest I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
tel./fax: (36.1) 214-3521; e-mail: tanchaz@mail.datanet.hu

Csúrdöngölő

fotó: Balázs Réka Blanka

Csüördögölő

Az *András Alapítvány* 2009. május 29-én immár tizenhatodik alkalommal rendezte meg Csíkszeredán a Csüördögölőt, Hargita megye gyermek és ifjúsági néptáncfalalkozóját. Társzervező volt az idei évben is a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes és Hargita Megye Tanácsa. A város önkormányzata egy gyönyörű színpadot épített a fiataloknak, hogy méltóképpen ünnepelhessenek, a folyamatos oktatást pedig a magyar Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatja.

„Szükség van ilyen jellegű seregszemlére. A fiatalok számára ezek a találkozások az egész évben tanultak bemutatását teszik lehetővé. Évről évre gyarapodnak a falvakból, városokból érkező résztvevők tudásában és létszámában is. Ezek a fiatalok szabadidejükben tanulhatják néptánc és népzenei anyanyelvünket szülőföldünkön. Büszkén elmondhatjuk, hogy a megyénkben van a legtöbb néptáncsoport, akiket lehetetlen lenne egyszerre meghívni, így pár éve a pünkösdi ünnepünk előtt szervezett találkozónkra a kisebbeket hívjuk elsősorban, összesen pedig az ifjúsági csoportoké a színpad” – nyilatkozta Miklós Katalin, a Csüördögölő programfelelőse.

A Csüördögölőre hónapok óta készültek, próbálták a gyerekek, hogy a közös tánc előtt a Szabadság téren színpadra állva megmutathassák a világnak, hogy Székelyföldön a fiatalok megőrzik hagyományainkat. Hargita megye 26 településéről 42 csoport vett részt a Kárpát-medence egyik legnagyobb néptáncfalalkozóján, amely 1100 szereplőt jelentett.

Rendkívül fontos a következő generáció kinevelése, és az a tudat, hogy értékeinket biztonságban tudhassuk, ezért a Hargita Együt-

tes hivatásos táncosai közül sokan szabadidejükben a környező falvakban, városokban tanítják a gyerekeket táncolni, énekelni, megszerettetve velük néphagyományunk értékeit. A csoportok egyre színvonalasabb előadásait látva meggyőződhetünk arról, hogy nagy jelentőséggel bírnak a térség kulturális életében. A Csüördögölő színpadán kívül láthatjuk őket falunapokon, bálokban, iskolai rendezvényeken egyaránt. A csoportok tagjai nem csak a táncban jeleskednek, a rendkívül jó közösségi munka eredményeként a település életét felpezsdítve más feladatokat is eredményesen felvállalnak.

A találkozón résztvevő legkisebbek még alig háromévesek, akikről sugárzik a boldogság, a játékoság, és látszik, szívből örülnek annak, hogy szerepelhetnek. A téren a helyi közönség tapsviharral köszönte meg a színvonalas produkciókat. A vásárban mesteremberek tanították kézműves foglalkozásra az érdeklődőket, a Szakszervezetek Művelődési Házát pedig nyüzsgő gyereksereg lepte el. Nagy volt a sürgés-forgás, a szervezők étellel és itallal várták a jó étvágyú táncos ifjúságot. A fellépésre várakozók imádkoztak, megbeszéléseket tartottak, azok, akik már túl voltak a produkción, jóllakottan táncra perdültek.

A nap fénypontja a már említett közös tánc volt. Hihetetlen élményt és látványt nyújt, amikor közel 1300 népviseletbe öltözött gyerekek és felnőtt önfeladók, vidám táncokkal tölti be a „tapsteret”. Az egészen kicsi gyermekpárok ugyanúgy ropták, mint a nagyok, pedig ki sem látszottak közülük. Az öröm mindenkinek kiült az arcára. A gyermekek, a tinédzserek és a felnőttek, a tanítványok és oktatóik együtt táncoltak, élvezték munkájuk gyümölcsét, ünnepelték pünkösdi szent ünnepét.

Balázs Réka Blanka

„Dúdoltam én...”

Kiss Ferenc: Vándorjelek

2009. szeptember 20., 19 óra
Hagyományok Háza

Kiss Ferenc zenész, zeneszerző, szövegíró, népzenegyűjtő és kiadó. Húsz éven át muzsikált a Vízöntő együttesben, a legendás Kolinda alapító tagja volt, az Etnofon Népzenei Kiadó művészeti vezetője. Mint zeneszerző, a világszene magyar vonulatában markáns irányzatot képvisel. A Kárpát-medencében élő népek, de leginkább a magyarság archaikus folklórából merítve, egy sajátos kompozíciós rendszert és egy csak rá jellemző, szintetizáló stílust alakított ki. A korszerű elektronika használata mellett jelentős szerepet kapnak műveiben az akusztikus népi hangszerek, a tradicionális játék- és díszítéstechnikák, előadásmódok. A hagyományos szövegek írott környezetbe ágyazásával is kísérletezik, így a régi formák új gondolatfolyosókat nyitnak meg a befogadóban. Szoros kapcsolatban áll a társzművészetekkel. Számos mozifilmhez, animációhoz, színházi előadáshoz és kortárs táncszínházi koreográfiához komponált zenét. Muzsikusként több neves formációval és szólistával dolgozott. Saját művei előadására néhány évvel ezelőtt megalapította az Etnofon Zenei Társulást, melyben a műfaj rangos előadóit tömörítette. A műsorban velük s a Magyar Állami Népi Együttes muzsikusaival közösen szólaltat meg néhányat legsikeresebb feldolgozásaiból.

Néptáncosok kellékboltja

„Cipőt, kalapot, gyöngyöt, szalagot!”

MÁRCIUSBAN MEGNYITOTTUK MISKOLCI ÜZLETÜNKET!

CÍM: SZÉCHENYI U. 52. FSZ/A.

BUDAPEST, XIII. KATONA JÓZSEF U. 22.

Telefon: 1-239-1199 Mobil: 70-592-5955 Fax: 1-278-0339

Email: info@neptanckellek.hu Honlap: www.neptanckellek.hu

AMIT KÍNÁLUNK:

karaktercipők széles választéka, csizmakészítés méretre, szegedi papucs, bársony- és brokátcipők, szatén- és hímzett szalagok, harisnyák, keszkenő, kendő, műanyag- és üvegyöngyök, gyöngysorok, táncpalack, posztó, nyúlászór és szalmakalapok, sarkantyú, próbaruhák, dresszek, méteráru, CD-k, oktatási segédanyagok, szakkönyvek

Rendelését e-mailben és faxon is elküldheti. Vásárlás postai utánvétellel lehetséges.

Kis együttes nagy sikere

Az Angyalföldi Vadrózsa ígéretes bemutatkozása a Szent István Parkban

fotó: Majnik Zsolt

A nagy néptánc események, táncszínházi produkciók mögött egy sokszínű mozgalom kisebb-nagyobb műhelyeinek kitarató, elkötelezett, munkája áll, amely nélkül a műfaj nem juthatott volna el arra a rangra, amit ma – hál’ Istennek – már birtokolni látszik. Egyre több a képzett, fiatal táncpedagógus, akik újat, friss szellemet és szakmai tudást visznek a kis vidéki és fővárosi csoportok, egyesületek életébe és munkájába. A tiszteletre méltó szívósság, amellyel ezek az együttesek sok éven át talpon maradtak, gyökeret eresztettek a néptánc világában, nagyszerű lehetőség és alap a továbbépítésre.

Ilyen kis együttes a budapesti Angyalföldi Vadrózsa, ahol idén két fiatal táncpeda-

gógus, Hortobágyi Ivett és Fundák Kristóf vette át a szakmai munka irányítását. Ezzel ígéretesnek tűnő folyamat indult el az együttesben.

Ha valaki csak a tavalyi és az idei nyár hagyományos zárófellépését látta tőlük a Szent István Parkban, akkor is fel kellett tűnnie a különbségnek. Még a közönség reakciója is más volt. A tavalyi udvarias tetszésnyilvánítás, protokolláris vastaps az előadás végén önfeledtebb, lelkeesebb, szívből jövő tapsokká változott. A táncosoknak sikerült időnként a csoda: elbűvölni, magukkal ragadni a nézőt a tánc titkainak világába.

Anélkül, hogy holmi szakmai elemzésekbe bocsátkoznánk gesztusokról és koreográfiákról, két dolgot mindenképp érdemes megemlíteni. Az egyik, hogy a táncosok végre táncoltak. Elhittük nekik, hogy táncolnak, magatartásukból, mozdulataikból, egész lényükből sugárzott az, hogy táncolni jó! Aki valaha is látott közelről néptánc együttest, az tudja: enélkül a legprecízebb szakmai tudás, a legcsiszoltabb technika is legfeljebb szemgyönyörkedtető mutatványnak nevezhető, de élményről szó sincs. Ha pedig még a táncstudás is csupán közepes, akkor a produkció nyögvenyelősen zörög a színpadon, hangulatában kísértetiesen emlékeztetve az egykori „piros csizmás, pitykés-dolmányos” előadásokra. Mi tagadás, a Vadrózsa tavalyi Székely mősora a Szent István Parkban helyenként ezt a hangulatot idézte. Idén viszont lendületes, mosolygós, szilaj táncosokat láthattunk, akik magabiztosan mutatták meg nekünk, hogy a néptáncot nem csak nézni, de ropni is nagyszerű érzés.

A másik feltűnő és szerintem lényegi változás maga a füzér összeállítása volt. Kristóf és Ivett pontosan annyit markoltak föl a közel egyórás műsorban, amennyit a táncosok

létszáma és tudása elbírt. Ízléssel és kellő, a műfaj iránti alázattal bántak az anyaggal, és ez meg is hozta az eredményt: kellemes, szép, hibáival együtt is igazi táncbemutatót láttunk tőlük mezőföldi, jobbágytelki, vajdaszentiványi és bogyzslói táncokból. Okosan iktatták be a szerkesztők a táncosoknak pihenést engedő zenekari számokat. A Gázsa zenekar nem hézagkitöltőnek tűnt, hanem olyan önálló műsorszám, amely fokozta a közönség jó hangulatát, hozzá tett a produkció egészéhez. Fundák Kristóf válaszüti szólója pedig ízelítőt adott a mércéből, amit az együttes maga és közönsége számára érvényesnek tekint ezentúl. Teljesen új szám zárta az előadást: az együttes nyáron Válaszúton táborozott, onnan hozták magukkal és csiszolták színpadképessé az utolsó táncot. Ehhez a színpad néhol kicsinek tűnt, némileg zsúfolt benyomást keltett a tánc, és talán az sem volt szerencsés, hogy a legfáradtabb, legidősebb táncosok voltak szinte végig a színpad előterében. Ám ez nem zavarta a közönséget abban, hogy fergeteges tapsal búcsúzzon az együttestől.

Sokszor zajlik vita néptáncberkekben arról, hogy vidéken vagy a fővárosban könnyebb-e az élete egy kis táncgyüttesnek. Szerintem mindkettőnek van előnye és hátránya is. Igaz, hogy urbánus közegben (és Angyalföld hamisítatlanul az!) talán nehezebb megtalálni a valódi hangulatot, viszont a fővárosban a nagy szakmai műhelyektől könnyebben lehet segítséget, jó koreográfusokat, oktatókat „beszerezni”. Ám az is tény, hogy ezek el is szívják a kicsiktől a letehetségesebb táncosokat.

Épp ezért nagyszerű siker, hogy az idei százhalombattai „Facsard meg! Sirítsd meg!” szólótáncversenyen a Vadrózsa több is elindultak, és közülük Végh Hajnalka két díjat is nyert. A kiírás kalocsaira szól, még hozzá kifejezetten Cselik Mária táncát kellett tanulmányozni és reprodukálni a versenyzőknek. A kalocsai viselet és tánc sajnos egyike azoknak, amelyek leginkább csábítják az embert a „népiesch”-re, dicséret a szervezőknek, hogy egy ilyen kezdeményezéssel igyekeztek elejét venni az e téren fenyegető adatvesztésnek. A zsűriben helyet foglaló Cselik Mária személyes különdíját Végh Hajnalka nyerte el a „legbennszülöttebb” kalocsai viselet és tánc jutalmaként. A díjazott elmondta, ebben a sikerben is szerepe volt Ivettnek és Kristófnak, akik kemény szakmai kritikáikkal segítették a felkészülést.

Mindez együtt ígéretes bemutatkozása volt a megújult Vadrózsa-műhelynek. Reméljük, tartják ezt az irányt.

B. Koltai Gabriella

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1130 Budapest, Katona József u. 22.

Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT

V. kerület Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

Búcsú Nagy Alberttől

Ő serő... munka... kitartás... művészet... alázat... közösség... tánc! Szavak, melyek eszembe jutnak, ha Berci bácsira gondolok. De biztos vagyok benne, hogy ezek a szavak nem csak nekem jutnak eszembe vele kapcsolatban, hanem több száz tanítványa révedezik el most azon, mit is kapott Nagy Alberttől.

Erőt sugárzó egyéniség volt a mi mesterünk, aki képes volt egyetlen szóval vagy mozdulattal egy egész táncpróbára erőt adni. Nála nem lehetett félgőzzel dolgozni! Minden pillanatban vezérelt minket vehemenciája, munkabírása, mely példaértékű volt és egy életre meghatározta viszonyunkat a próbatermi munkához. Évtizedeket és sokszor nehéz időket átívelő kitartása, elveivel határolt útja egy olyan táncegyüttes létezését biztosította, mely a mai napig meghatározó bázisa a néptáncmozgalomnak.

Büszkék vagyunk, hogy itt nála ismerkedhettünk meg a népművészet e nemes ágával, a néptáncal, melyen keresztül ajtot nyitott nekünk az egyetemes művészeti értékek felé. Itt tanultunk színpadi alázatot, melyből a színház tisztelete és szeretete ered számunkra, és alapja művészi hitvallásunknak. Mindezekon keresztül kovácsolt belőlünk olyan kis közösségeket, melyekből létrejött egy nagy család, amit úgy hívnak, Szeged Táncegyüttes. Mi, a tanítványai, elmondhatjuk, hogy tartozunk valahová, egy

olyan szellemi műhely részei voltunk és vagyunk, ami nem biztos, hogy idáig virágzott volna nélküle.

Sokaknak – és nekem is – itt, ebben a pillanatban világosodnak meg mindazon értékek, amelyek Berci bácsit jellemezték. Szakmai jelenléte egybefonódik a táncmozgalom születésével, Martin György és Timár Sándor szellemisége inspirálta mindennapjait. Az ő lényük határozta meg széleskörű gyűjtőmunkáját, a népművészet ápolását, melynek köszönhetően életre szóló barátság fűzte híres adatközlőkhöz. Kardos Istvánhoz, Nyisztor Györgyhoz különleges spirituális viszony kötötte, mely ránk is nagy hatást gyakorolt. Csodáltuk szervezői tehetségét, melyen keresztül kiváló kapcsolatokat tudott létrehozni és ápolni a népművészet, a néptánc érdekében itthon és külföldön egyaránt.

Berci bácsi folyamatos kommunikációban volt a tánc világával. Különös, sajátos együttlélegzés volt ez, maga és tanítványai kreativitásán keresztül a szakmával. Jelenléte számtalan növendékét motiválta oktatásra, alkotásra, sokan vannak, akik hosszú, eredményes amatőr és hivatásos táncos múltat és jelent köszönhetnek tevékenységének.

A néptáncmozgalom, a tanítványai nevében búcsúzom a kiváló táncmestertől, koreográfustól, gyűjtőtől, fesztiválszervezőtől, együttesvezetőtől: Nagy Alberttől.

Isten veled, Berci Bácsi!

Juhász Zsolt

(Elhangzott 2009. június 19-én a szegedi Belvárosi temetőben, életének 68. évében elhunyt Nagy Albert búcsúztatásán.)

„Táncház–Népzene”

2010

A Hagyományok Háza Népművészeti Műhelye kilencedszer ír ki lemez pályázatot hivatásos és műkedvelő népzenei együttesek, hangszeres és énekes szolisták, illetve énekegyüttesek részére.

A felhívás célja, hogy a népzenei mozgalom különféle előadóinak színvonalas produkciói egy igényes válogatás keretében CD-lemezen megjelenhessenek.

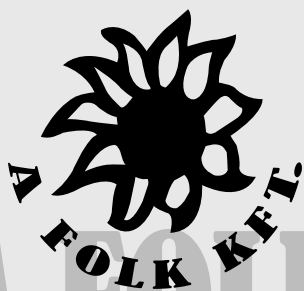
Pályázni hagyományhű népzenei felvétellel lehet. A beküldött pályázati anyag időtartama együtteseknél legfeljebb összesen 15 perc, szolistáknál legfeljebb összesen 10 perc (maximum 3-3 műsorszám!) legyen. Egy-egy műsorszám időtartama lehetőleg ne haladja meg az 5 (öt) percet. A pályázatban csak olyan összeállítások szerepelhetnek, amelyeket az előadók korábban CD-n még nem jelentettek meg, illetve párhuzamosan futó pályázatra (pl. Új élő népzene) a tárgyévben nem adtak be.

A beérkező pályázatokat a szakmai zsűri két fordulóban bírálja el. Döntésük alapján általában tizennyolc-húsz produkció kap bemutatkozási lehetőséget. A lemezzorozat szerkesztője – szerkesztési okok miatt, korlátozott számban – olyan előadókat is felkérhet a kiadványon közreműködésre, akik a pályázaton nem szerepeltek. A válogatásnál előnyben részesítjük a magyar népzenevel induló jelentkezőket. A pávakörök, a citerazenekari mozgalom együttesei, a hagyományörző előadók, továbbá a népies műzenét játszó zenekarok és a hivatásos zeneszerzők tevékenysége pályázatunk körén kívül esik, így felvételeiket nem áll módunkban fogadni.

Kérjük, hogy a zenei anyag mellett egy kísérőlevélben tüntessék fel a műsorszámok címét, földrajzi eredetét (tájegység, falu), időtartamát, az előadók nevét. Feltétlenül adják meg továbbá postai, e-mail és telefonos elérhetőségüket! Minden pályázót értesítünk szereplése eredményéről, sőt az illetékes zsűritagok személyre szólóan is megfogalmazták észrevételeiket, amennyiben erre igény merül fel. (Ezt segítő a pályázati anyagokat megőrizzük.) A nyertesek útiköltség-térítésben részesülnek és tiszteletpéldányt kapnak a hanghordozókból.

Beérkezési határidő: 2009. november 2.

A pályázatokat az alábbi címre kérjük beküldeni: Mohácsy Albert, Hagyományok Háza Népművészeti Műhely, 1011 Budapest, Corvin tér 8. Tel.: 225 - 6086

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

TÁNCHÁZAK, FOLK-KLUBOK

BÍRLAK TÁNC KLUB ÉS ÉTTEREM
minden nap táncház, minden héten koncert
Belépés díjtalan!
1077 Budapest, Hevesi Sándor tér 1.
Tel.: 06-30-429-8566
info@birlaktancklub.hu
Információ: www.birlaktancklub.hu

HÉTFŐ

MOLDVAI TÁNC HÁZ
minden hétfőn 20.00–24.00 óra között
Bácsi Gyurka és barátai és a Fakutya együttesekkel; becsületkasszás belépő: 300 Ft
Admirál Étterem
1056 Budapest, Belgrád rkp. Nemzetközi Hajóállomás
Tel.: 06-1-318-07-23; 06-30-976-85-62
www.directinfo.hu/admiral; www.fakutya.eu
www.myspace.com/bacsigyurka

NÉPTÁNC TANFOLYAM
hétfőnként 19.00–22.00 óráig
kalotaszegi táncok tanítása
Oktatók: Redő Júlia és Bohus György
Kezds: szeptember 14-én
Napijegy : 1 300 Ft
Bérlet: 1.000 Ft / alkalom / hó
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

NÉPTÁNC-OKTATÁS GYEREKEKNEK
szeptember 7-től minden hétfőn 16.00–18.15-ig
A Bartók Táncegyüttes oktatóinak vezetésével
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

KEDD

KLUB NÉPDALOKKAL
szeptember 22-től keddenként 18.00–19.00-ig
A Dunánál – dalolás Lovász Irénnel
Belépő: 900 Ft, Bérlet: 3000 Ft
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

MUZSIKÁS GYERMEKTÁNC HÁZ
szeptember 8-tól keddenként, 17.00–18.00-ig
Belépőjegy: 350 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@t-online.hu; www.fmhnet.hu

MAGYAR NÉPZENEI ÖSSZNEPI TALÁLKOZÓ
minden kedden 21.00-tól
Muzsikál a Rekontra Együttes
Énektanítás: Balogh Melinda
PÓTKULCS, 1067 Budapest, Csengery u. 65/b.; tel.: 06-1-269-1050
info@potkulcs.hu; www.potkulcs.hu

SZERDA

NÉPTÁNC TANFOLYAM
szerdánként 19.00–22.00 óráig
Vajdaszentiványi táncok tanítása
Oktatók: Redő Júlia és Tompa Artila
Kezds: 2009. szeptember 16-án
Napijegy : 1 300 Ft
Bérlet: 1.000 Ft / alkalom / hó
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

NÉPTÁNC-OKTATÁS GYEREKEKNEK
szerdánként 16.00–17.00 és 17.00–18.00 óráig
A Csillagszemű Táncegyüttes vezetésével,
3 éves kortól.
Információ: (06-30) 950-9137
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

KOLO – DÉLSZLÁV TÁNC HÁZ
minden szerdán 19.00–22.30 óráig
Tánc tanítás: 19.00–19.30 óráig
Belépődíj: 600 Ft
Ferencvárosi Művelődési Központ
1096 Budapest, Haller u. 27.
Tel.: 06-1-216-1300, 06-1-476-3410
www.ferencvarosimuvkp.hu

FOLK-KOCSMA
minden szerdán 21.00-tól
A Fondor és a Műhely zenekar zenés, táncos, kvaterkázós estjei.
RS9 Kávézó, 1075 Budapest, Rumbach S. u. 9.
Tel.: 06-1-267-0832
rs9kvzoo@gmail.com; www.rs9kvzoo.blog.hu

CSÜTÖRTÖK

GÖDÖR KLUB
kéthetente csütörtökön 20.00-tól
Muzsikál a Bivaly és a Csürrentő együttes
A belépés ingyenes.
Gödör Klub, 1051 Budapest, Erzsébet tér
Tel.: 06-20-201-3868
info@godorklub.hu; www.godorklub.hu

BERECZ ESTEK – Mese a Meséről
2009. szeptember 17. 19.00 óra
Havi rendszerességgel találkozhat a közönség Berecz András előadóművésszel.
Belépő: 1 800 Ft
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

NÉPTÁNC-OKTATÁS GYEREKEKNEK
minden csütörtökön 16.00–18.15-ig
A Bartók Táncegyüttes oktatóinak vezetésével
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

APRÓK TÁNCA
minden hónap első csütörtökén
18.00-tól magyar tánc ház gyerekeknek
Zenél: a Pannónia Együttes
19.00-tól kézműveskedés; belépő: 300 Ft
Ferencvárosi Művelődési Központ
1096 Budapest, Haller u. 27.
Tel.: 216-1300, 476-3410
www.ferencvarosimuvkp.hu

„AKI DUDÁS AKAR LENNI”
a hónap első csütörtökét kivéve, minden további csütörtökön
18.00-tól tánc ház foglalkozás gyermekeknek, dudás kísérettel.
19.00-tól kézműveskedés; belépődíj: 300 Ft
Ferencvárosi Művelődési Központ
1096 Budapest, Haller u. 27.
Tel.: 216-1300, 476-3410
www.ferencvarosimuvkp.hu

CSÁNGÓ CSÜTÖRTÖK – GUZSALYAS
minden csütörtökön 20.00-tól
Gyimesi és moldvai csángó tánc ház a Szigony - Somos - Zurgó - Fanfara complexa zenekarokkal; a táncban segítenek: Papp Eszter, Zoltán Eszter, Földi Lehel, Fülöp Attila.
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Információ: Szelezcki Petra
Tel.: 06-1-212-2820, 06-70-335-6284
szelezcky.petra@marczi.hu; www.marczi.hu

PÉNTEK

MATOKABINDE TÁNC HÁZ
minden hónap első péntekén 20.00–01.00-ig
Arany János Művelődési Ház
9021 Győr, Révai u. 5-10.
Tel.: 06-96-312-446
www.vasutasimuvhazgyor.hu

CSEREFÁ TÁNCCHÁZ

minden hónap harmadik péntekén
Táncot tanít: Fábíán Szabolcs „Csutkó”
Arany János Művelődési Ház
9021 Győr, Révai u. 5-10.
Tel.: 06-96-312-446
www.vasutasmuvhazgyor.hu

NÉPTÁNC-OKTATÁS GYEREKEKNEK
pénteken 16.00–17.00 és 17.00–18.00 óráig
A Csillagszemű Táncgyűttes vezetésével,
3 éves kortól.
Információ: (06-30) 950-9137
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

CSÜRRENTŐ MOLDAI TÁNCCHÁZ
minden páros héten pénteken 18.00–24.00-ig
Belépőjegy: 700 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@t-online.hu; www.fmhnet.hu

FALKAFOLK BALKÁNI TÁNCCHÁZ
minden páratlan héten pénteken 19.00–23.00-ig
Belépőjegy: 700 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@t-online.hu; www.fmhnet.hu

APRÓK TÁNCA
minden pénteken 17.00-tól
Gyermektánccház kézműveskedéssel
Belépő: 500 Ft (kétéves korig ingyenes)
Hagyományok Háza
1011 Budapest, Corvin tér 8.
Tel.: 06-1-225-6086
varkonyi.tekla@hagyomanyokhaza.hu
www.hagyomanyokhaza.hu

SZOMBAT

NÉPTÁNC TANFOLYAM
szombatonként 17.30–19.00-ig
Magyarpalatkai ritka és sűrű magyar
Oktató: Bohus György
Napijegy: 600 Ft; bérlet: 500 Ft / alkalom / hó
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

MAGYAR TÁNCCHÁZ AZ ARANYTÍZBEN
minden szombaton
17.00–18.00-ig: Aprók tánca (Halmos Kata)
18.00–19.00-ig: Játsszóház (Horti Zoltán)
19.00–20.00-ig: Táncitanítás (magyarpalatkai
táncok – Bohus György és Redő Júlia)

20.00–24.00-ig: Magyar Tánccház – hetente
váltó zenekarokkal: Blaskó Csaba és zenész-
tanár barátai (Pikéthy Tibor Zeneművészeti
Szakközépiskola és LFZE), Kovács Márton
zenekara, Magos zenekar, Mészáros zenekar,
Üsztürü zenekar és Virágvölgyi Márta zenekara
Kezdés: szeptember 19-én, muzsikál Blaskó
Csaba és zenekara
Belépő: 700,- Ft; gyerek tánccház: 500,- Ft
Aranytíz Kultúrház
1051 Budapest, Arany J. u. 10.
Tel.: 06-1-354-3400
otvos.gyorgyi@aranytiz.hu; www.aranytiz.hu

SEBŐ KLUB
minden hónap első szombatján 19.00-kor
Belépő: 1 000 Ft
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

TÉKA KLUB
minden hónap második és negyedik szombatján
– GYEREKEKNEK
17.00-kor; benne Anna néni Duna-parti
játsszóháza – népi kézműves foglalkozás
Belépő: 400 Ft
– FELNŐTTEKNEK
19.00-kor; belépő: 700 Ft
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

GREENFIELDS ÍR TÁNCCHÁZ
páros héten szombaton 19.00–22.00-ig
Belépőjegy: 700 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@t-online.hu; www.fmhnet.hu

SÜLTŰ CSÁNGÓ TÁNCCHÁZ
páratlan héten szombaton 19.00–01.00-ig
Belépőjegy: 700 Ft
TEMI Fővárosi Művelődési Ház
1119 Budapest, Fehérvári út 47.
Tel.: 06-1-203-3868
fmh@t-online.hu; www.fmhnet.hu

PÖNDÖLY TÁNCCHÁZ
minden hó utolsó szombatján 17.00–22.00-ig
Vezeti: Németh Csilla és Kirch Zoltán; zenél: a
Zúgató és a Hétpendely zenekar, az EFAMI-s
tanítványokkal; kézműves: Fuchs Ildikó; mesél:
Martos G. Csongor
A belépés ingyenes.
Komlói Közösségek Háza
7300 Komló, 48-as tér 5.
kh@khszinhas.hu; www.khszinhas.hu

VASÁRNAP

BUDAI MISZTRÁL KLUB
minden hónap utolsó vasárnapján 19.00-kor
Belépő: 600 Ft
Budavári Művelődési Ház
1011 Budapest, Bem rakpart 6.
Tel.: 06-1-201-0324
bem6@bem6.hu; www.bem6.hu

MAGYAR TÁNCCHÁZ GYEREKEKNEK
szeptembertől ápriliséig minden vasárnap
10.00–11.00-ig kézműves foglalkozás
11.00–12.00-ig tánccház
A táncokhoz, énekekhez és a játékokhoz a
Mező együttes szolgáltatja a zenét.
Cserepesház – Zuglói Művelődési Ház
1144 Budapest, Vezér u. 28/b
Tel.: 06-1-363-2656, 06-1-383-1341
info@cserepeshaz.hu; www.cserepeshaz.hu

KÖKETÁNC GYERMEKTÁNCCHÁZ
minden vasárnap 10.00–12.00-ig
1-7 éves gyerekeknek szóló, élő moldvai és
gyimesi muzsikával kísért gyermektánccház,
ahol a dalok és a táncok mellett, a magyar népi
gyermekjátékok sokaságával ismerkedünk, kör-
játékokkal, mondókákkal, mesékkel, kézmű-
vességgel és az év közbeni ünnepek, népszoká-
sok megtartásával vezetjük foglalkozásainkat.
Házigazgda: Sándor Ildikó; táncot tanít: Földi
Lehel, Halmos Kata, Prekler Kata; zenél: Keré-
nyi Róbert, Horváth Gyula, Nyíri László, Vell-
ner Balázs; kézművesség: Bálint Ágnes, Huszti
Kinga; belépő: 600 Ft/fő; családi jegy (4 főtől):
2 000 Ft. A NOE tagsági kártyával rendelkező
családok személyenként 300 Ft-os belépővel
látogathatják programunkat.
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Tel.: 06-1-212-2820, 06-70-335-6284
www.marcsi.hu

MOLDAI ÉS GYIMESI NÉPZENE ÉS
NÉPTÁNC KURZUSOK
minden hónap második vasárnapján
Kezdőknek és haladóknak
Hangszeroktatás: 13.00–19.00-ig
Hodorog András – furulya, kaval, tilinkó; Ke-
rényi Róbert – furulya, kaval, tilinkó, gardon;
Horváth Gyula – koboz, gardon; Nyíri László
– hegedű; Benke Grátzy – dob; igény szerint
énektanulás is; részvételi díj: 2 000 Ft
Táncanfolyam:
14.00–16.00-ig Gyimesi táncok
16.30–18.30-ig moldvai táncok, kezdőknek
és haladóknak; tanítanak: Zoltán Eszter, Papp
Eszter, Földi Lehel; részvételi díj: 1 000 Ft
Marczibányi Téri Művelődési Központ
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
Tel.: 06-1-212-2820, 06-70-335-6284
szeleczy.petra@marcsi.hu; www.marcsi.hu

LAJTHA LÁSZLÓ, A NÉPZENEKUTATÓ – IV.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

Szakmai terv: Pávai István

VÁROSI ÉS FALUSI CIGÁNYZENEKAROK

„A cigány előadóművész és programja, valamint előadásmódja ama társadalmi osztály ízlésétől függ, amelynek játszik. Nagyon távol állnak a nagyvárosok éttermeiben játszó, legtöbbször kottát is ismerő cigányok azoktól a kis falusi együttesektől, akik még kótát sem ismernek, és akik a városoktól távol fekvő falvakban nemrég még írni-olvasni is alig tudó parasztnak játszottak. Ezért külön kell választani a mai városi cigánybandákat a falusiaktól. Az előbbiek jó része dilettáns nótaszerzők vizenyős szentimentalizmusú, legtöbbször egy kaptafára készült műveit játssza. [...] Az a »népies műzene«, amelyet ma általában magyar nótának hívnak, a múlt század derekán kezdett az úri osztály között általánosan népszerűvé válni.” (Lajtha L.: *Cigánybandák és a magyar népzene*, 1962)

„Nógrádban van egy híres cigánytelep; ezen a telepen csak magyar nótát énekelnek, s amikor cigánynótát kértem, oláht fújtak. A cigányok igazán született muzikusok és hegedűsök. Egy jó cigányprímásnak nemcsak a tónusa, hanem előadása és kifogástalan intonációja és technikája is felette áll nem egy okleveles hegedűművészénél. Ezek a cigányok mindig annak a társadalmi osztálynak a muzsikáját muzsikálják, amelyik náluk a nótát megrendeli. Cigány-repertoár annyi van, mint muzsikáltató; ne felejtjük el, hogy a cigány mellett ott kell lenni a magyar úr temperamentumának is. [...] Cserépváralján hallottam egy olyan magyar parasztkból álló bandát, amilyen a cigány. A hegedűs a primás, akit nem lehet

hallani, mert a klarinétos mindent elsöpör. Itt se piánót, se decrescendót nem játszottak, minden éles, hasító forte. A cimbalom keményen üti ki ugyanazt a melódiát, amelyet a klarinét rikolt. Az utóbbi évek legerősebb művészeti impressiója volt ez számomra, olyan öserő csapott meg, hogy két napig sem tudtam betelni ezzel a muzsikával. Meghallgattam Cserépváralján a cigányokat is; ugyanúgy játszottak, mint a magyar parasztnak és bizonyos, hogy egy budapesti cigány megtagadná őket.” (Lajtha L.: *A népzeneről*, 1933)

„Az év utolsó gyűjtőútja, december elején, Balassagyarmatra vezetett, ahol a környék aratócsoportjait és a pataki cigányokat hallgattam meg. Itt felhívom a társaság figyelmét arra, hogy milyen alaptalanok azok a támadások, amelyeket a cigányok elhanyagolásáért érték az újabb gyűjtőket. Bartók Béla, Kodály Zoltán és most én is, úgy a múltban, mint a jelenben is iparkodtunk minden értéket tradicionális előadásukból megmenteni. A nógrádi cigányok nemzedékek óta Patakon laknak és sok érdekes etnografikumot őriztek meg. Potkány Misa, 49 éves primásuk, városban nem muzsikál; apja, nagyapja mind a parasztnak műsorát játszotta, és ebből néhány jó darabot tudott ő is. [...] Igen érdekesek a hegedűkettős fogásai, amelyekből egész más harmonizálási mód látszik, mint amit azok hirdetnek, akik csak a nagyvárosi, éttermi cigány, legtöbbször hivatásos (s nem is mindig jó) muzikus által készített letétjét tartják egyedül magyarnak és hitelesnek.” (Lajtha L.: *Az 1930. évi népzenei gyűjtések*, 1931)

Német István, 51 éves primás magyar bandája palóc táncmulatságon muzsikál. Cserépváralja (Borsod vm.), 1929. Fotó: Gönyei Sándor (Néprajzi Múzeum)

„A tanév folyamán néhány alkalommal vendégeink is voltak a Lajtha-órákon. [...] Közülük először két remek zenekarvezetőt és kis együttesüket említjük. Tendl Pál cimbalmost és a cigány Buházi Zoltán primást (hegedűst), akik nagyon elütöttek egymástól. Viselkedésük, beszédjük és természetesen zenéi repertoárjuk is egészen eltérő volt. A nyugat-dunántúli Tendl Sopronban játszott egy vendéglőben. A bécsi könnyűzenéhez hasonló, mindig gondosan csiszolt, szinte előkelő dallam- és harmóniavilágából azonnal kitűnt a kisegyüttes jellege. [...] Buházi – a orosz nyelvek szerint – Isztambultól Londonig minden kocsmát ismert. Virtuóz muzsikus volt, aki pillanatok alatt megérezte, hogy egy adott helyzetben egy adott közönségnek mi tetszik a legjobban, mit is kell játszani. Minden stílusban járatos volt. A negyedik vagy ötödik fríg dallam után jöttünk rá, hogy ő már tudta, hogy ez tetszik nekünk, s azonnal alkalmazkodott. Amikor Lajtha tanár úr ezért a rögtönzött frígésítésért alaposan leszidta, ő csak egy jót nevetett, s mulattunk vele mi is.” (Vikár László: *Lajtha László tanár úr*, 1992)

TÁNCKUTATÁS

„A magyar néptánc legjellemzőbb sajátossága, hogy táncrendjének nincsen előre véglegesen elrendezett szigorú formája. Mint minden, még spontánul élő népművészetben ebben is döntő szerepe van a rögtönzésnek. Ez a rögtönzés megtartja a stílus adta ősi, hagyományos kereteket, de nemcsak az egyes figurákat alakíthatja a táncos egyéni módon, hanem ezeknek változó sorrendje [...] mindig a táncos ízlésére, szabad képzeletére, temperamentumára és technikai felkészültségére van bízva. [...] A nyugati és bizonyos délszláv táncoktól eltérően, nálunk a csoport egyes tagjai sohasem táncolják egyszerre ugyanazt a figurát. [...] Minél kisebb egységeiben vizsgáljuk a népi táncokat, annál inkább elhalványulnak a nemzeti sajátosságok, és tűnnek elő a primér vonásokon túl az ősi kultúrközösségek. A korunkhoz közelebbi, felszínesebb rétegekben fogunk csak a nemzeti jellegzetességekre bukkanni, mert minden népi táncnak az lesz a nemzetibb jellegzetessége, hogy milyen ősi közös elemeket tartott meg, ezeket és a közbeeső idegen hatásokat hogyan szelektálta, és hogyan olvasztotta új egységé.” (Lajtha L.: *A magyar néptánc*, 1936)

„A magyar nép tánckészlete – mint minden művészete – főleg két gyökérből táplálkozott: az ősi hagyományból és a századok folyamán felülről, a műveltebb osztályokból alászállt örökségből. Mind a két örökrész változatos életet élt, fejlődött vagy elcsökevényesedett, egymással összefonódott, s itt-ott új hajtásokat hajtott. Ezen a nemzetinek nevezhető úton-módon kívül gyarapodott egyben-másban más népiségű szomszédai készletéből is, s ezekkel az átvételekkel sem bánt el másképp a maga titokzatos lelki műhelyében, mint a felsőbb osztályokból került szállománnyal: vagy áthasonította, a maga képére és hasonlatosságára formálta, csiszolta őket, vagy kivetette magából; divat volt az utóbbi sorsú, de nem vált népi hagyománnyá. Itt-ott még eleven az egykori divat, az eredet tudata s eszerint egyes táncok neve: németes, lengyeles, oláhos. Hasonlóképpen emlékeznek néhol az átvétel idejére, emlegetik az átvevő, az újító nevét.” (Lajtha L. – Gönyei S.: *A magyarság néprajza. Tánc*, 1937)

Botforgató juhásztánc („kampóstánc”) citerakisérettel. A kampó átkapása a térd alatt. Mikófalva (Heves vm.), 1931. Fotó: Gönyei Sándor (Néprajzi Múzeum)

„A jó táncos öreg magyarok az ország minden részében azt mondják, hogy még a legnehezebb táncot is kis helyen kell eltáncolni. Az »úgy járad, mintha vékában járnád« mondás is ezt jelzi. [...] A virtuozitás abban mutatkozik meg, hogy miképpen járák lábbal. Öreg pásztorok szívesen és gyakran szólják meg a fiatalokat, akik már újabb vagy úri táncokat tanulnak el, mondván hogy »a mi időnkben meg sem moccant a derekunk, de a lábunk olyan sebesen járt, mint a pereszlen.«” (Lajtha L.: *A magyar néptánc*, 1942)

„Működik itt Londonban egy nemzetközi szervezet, amelyiknek neve International Folk (Dance and) Music Council. Ennek én valami főhátramozdítója volnék. Maga meg, kedves Szabolcsi az ősz óta: magyarországi megbízottja. A vezetőséget ez év szeptemberében Svájc hívta meg, hogy üléseit Bazelban tartsa meg. Ezen az ülésen fognak dönteni többek közt afelől, hogy hol tartsák meg a legközelebbi Nemzetközi Néptánc Ünnepet. Erre a ünnepélyre jelenleg számos ország jelentkezett, úgyhogy jelen pillanatban 600 paraszttáncos megjelenésére és közreműködésére lehet számítani. Az ünnepély 1949 szeptemberében lenne. [...] Ha Magyarország kívánja, akkor Budapesten lehetne megtartani ezt az európai csődületet. A magyar néptáncutatók szempontjából fontos volna, hiszen maguk előtt láthatnák Európa minden népének különböző csoportjait, és egy kis »összehasonlító« stúdium-anyagunk lehetne.” (Lajtha László levele Szabolcsi Bencének. London, 1948. március 18.)

„Ott voltam a Néprajzi Múzeumban a Népzenei Osztályon, és Lajtha jön be egyszer. Megkérdezi: »Mit keres itt édes fiam?« Hát mondom: »Táncal foglalkozom, professor úr.« Azt mondja: »Nem értesz te ahhoz, édes fiam.« Hát mondom: »Ez igaz, professor úr, hogy nem értek hozzá, de mások is írtak már összefoglalást anélkül, hogy értettek volna hozzá.« Az öreg döbbenen nézett rám. De úgy látszik, hogy honorálta a pimaszságomat, mert attól kezdve nagyon jóban lettünk. Annyira jóban, hogy én akkor kezdtem már lejárni a 60-as évek elején Szombathelyre az együtteshez, és ő pedig járt le gyűjteni. A szálló halljában este, mikor ő is visszatért a gyűjtésről, én is abbahagytam a próbát, ott találkoztunk, és a személyzet legnagyobb öröme a professor úr ott bemutatta nekem, hogy aznap milyen táncokat látott, milyen táncokat gyűjtött. [...] Eltáncolta.” (Sebő Ferenc: *Interjú Pesovár Ernővel Lajtha Lászlóról*, 2002)

KATANGA-BLUES

Üljön már le végre! Hamarosan betódul a fél falu, láthatta őket, ott sorakoznak a piactéren, most adják le a reggeli tejet, tejpénzt is ma osztanak nekik, nálunk ez biztosítja az állandó jövedelmet, hamarosan úgy meglepik a csehót, mint maszatos kondérjaikat az átkozott legyek. Egy kicsit szuszszannak, felhajtának néhány monopolt, attól még nem állnak fejre, mostanában keresztelték át R-26-ra, mert tényleg huszonhat százalékos, és ha egy nyalintásnyi likőrrel nyakon öntjük tróger lesz a becses neve. Ne nézze már annyit azt a rozoga széket, fogja meg bátran, a többi sem különb, ezek még az aranykorszakból hagyományozódtak ránk, itt nem Magyarba vagyunk, ahol kitörlik a vendég ülepét, s a végén jól átverik. Támassza támlájával a falnak, így legalább nem vágódunk hanyatt, csak az ülepünkre huppanunk, amilyen magas vagyok onnan is elérem a pultot, a fejemet nem kell, hogy lássa Mitru, úgy is tudja, hogy *lancut* iszom, kérek magának is egy decit, meglátja ízleni fog. Most nehogy az ital gazember névadóján akadjon fenn és történelemórát tartson nekem! Lássunk hozzá minél előbb, mert az is előfordulhat, hogy öt perc múlva riadót fújnak és el kell hagynunk a helyet, ugyanis ha a kiállított órszemek kettőt füttyentenek fináncveszély van, olyankor Mitru gyorsan bezár és egyenesen az épület alatti kukoricásba csörtet, ott várja ki a következő két éles füttyszót, ami azt jelenti, hogy az *éju*-s szabályoktól megkerült ellenőrök megunták keresését, a szolgálati Dacia Logan már elporzott velük és néhány napig újra lélegzethez, azaz italhoz juthatunk. A menekülés közben le-tört kukoricacsövekért általában nem kérnek pénzt a kerttulajdonosok, inkább leisszák Mitrunál, a kocsmától távolabbra eső kertszomszédokat ezért eszi a sárga irigység... Van úgy, hogy a fekete öltönyösök több napig is megszállják a falut, olyankor otthon maradunk, tudjuk fogni a *Mónikát* meg a *Balázst*, őket is az *éju*-tól kaptuk, úgy lökik a sódert, mint árvízkor a Nagypatak. Kérjünk még egy-egy deci konyakot, nekem az első úgy esett, mintha a hátam mögé dobtam volna!

Egy fél disznó segítségével hirtelen kaptagyári munkássá avanszáltam. Ez még a revolúció előtt volt, amikor a hentesboltok polcain legtöbbször csak műanyag gyökérkefék virítottak, emlékeztetve a húsuárért ácsingózókat, hogy amikor még rigó füttyentett a kertjükben, ők is ilyeneket használtak a rozsdabarnára pörkölt hízó pucolásánál. Nagy ritkán kiszáradt füstölt köröm is lógott a pókhálós kampókon, amit a nép egyszerűen csak addidasnak hívott. Akkoriban két süldőért talán még valami komolyabb funkciót is betölthettem volna, amit apám sem akart, hiszen akkor nem segíthetek neki kaszálni, kapálni. Az éjszakai műszakból ritkán jutottam hazáig, reggel ott várt a falu elején, megállította a buszt, vastag ujjával megkocogtatta a poros ablakot és várta, hogy leszálljak. Apám szó szerint a hegy alatt abrakolt, csak menet közben! Nyakamba akasztotta a kibontott tarisznyát, hogy amíg kiérünk a hegyoldalba, megreggelizhetem, legalább ezzel is előrébb leszünk, egyből nekiugorhatunk a munká-

nak... A visszafelé induló késő délutáni buszt legtöbbször nekem is a határban kellett megállítanom, ha nem akartam lekésni az esti műszakkezdést. Az erőltetett menetnek a november végi első hó vetett véget, ugyanis a Hábádok-hágón tavaszig csak fogat, olykor egy elszánt gyalogos, no meg az örökösen rajta muzsikáló csípős szél kapaszkodott fel. Mielőtt beköltöztem volna végleg a városba, a csűrgerendán lógó kapák közül lekasztottam a sajátomat, s egy nagy lendülettel kertünk alsó felébe hajítottam, ahová apám mindig kukoricát vetett. Erről jut eszembe a tejcarnokos Samu bácsi, aki egyszer azt mondta, hogy a kukoricát a kapa csinálja, ha csak közibe hajítod fiam, már attól is kövéredik...

Mondja, maga nem fél tőlem? A fecsegő falu szájáról rám folyik a hab, legalább nem kapok lángra a sok konyaktól, azonban csak egy dologban lehetnek bizonyosak felőlem, ott voltak a temetésemen. Rajtam kívül mindenki ott volt! Pityókaultetéskor hantoltak el, talán ezért bújhattam elő a nyár derekán... Most várjon, össze kell szednem minden erőmet, oda kell mennem a „köves” Mártonhoz, sört viszek neki, ő csak azt iszik, azzal öblíti le a garatban megrekedt kőport. Igyekszem örökké a kedvébe járnai, hátha megesik rajtam a szíve és levakarja nevemet a sírkőről, bár apám szigorúan megtiltotta neki, hiszen két jó fejőstehén árát adta érte, a többi költségekről nem is beszélve. Már azt se bánám, ha a nevem, születésem ideje rajta maradna, utóvégre az „Úr közel!”-felirat is maradhat, nem igaz? Legalább a MEGHALT: 2007. MÁJ. 3-ÁN-t, és a NYUGODJÉK BÉKÉBEN -t csiszolná le róla, az ovális üveg alá helyezett fényképemet tegnap szedtem ki. Néhány napja ott kaszáljatok egyedül, a kurátor mindig engem hív napszámba, egyházi teendőiért a temetőkert szénafüvét kapja járandóságul. Tudja milyen piszok érzés volt halottak napján ott állni? Apám direktte úgy helyezkedett mellettem, hogy jó ideig ne tudjak a sírkő mögé kerülni, nézzed csak jó hosszan, legalább ilyenkor bűnhődj, sziszegte rám, miközben a sírhantok előtt térdeplő, gyertyát szurkáló anyókák előre húzott fekete kendőjük csücskének eresze alól engem bámultak, kíváncsiságukban néhány pillanatra még a saját halottjukról is megfeledkeztek...

Munkatársaim javaslatára, a gyár közelében, egy frissen átadott, nem mondhatnám, hogy festékszagú – a lakóknak kellett rendbe tenni – blokkba költöztem, a Pizsama fölötti első emeletre. Így hívták a földszinti kocsmát, ahová a férfiak néha pizsamába is leugrottak egy pofa sörre, nem bíbelődtek az öltözködéssel, nehogy felébresszék a kocsmázásért örökké zsörtölődő asszonyaikat, akik lassan kezdtek megfárosodni, a Magyarból hozott dupla főzőlapos „kígyós” rezsó mellett szorgoskodva, alig tudtak megfordulni az amúgy is szűk konyhában. A kalóriadús ellátmány továbbra is érkezett otthonról, csak a vele járó tusakodás szűnt meg számukra. A városban egyre több, jókora pocakot eresztett férfi bukant fel vagy fakadt dalra hetivásárok alkalmával, a vasút melletti cigánykocsmában, ahová a portékáiktól megszaba-

dult falusiak rendszerint zenészeikkel érkeztek. Itt, a valamikori kezesek minden Péter-Pálkor prímásversenyt rendeztek, amelyen „A HEGEDŰ KIRÁLYA” mindig az öreg Pikili cigány lett. Miután feneketlen zsebébe gyömöszölte a vonójába húzott kopottas papírpénzeket, rajongói nagy derendóciával átkísérték a régi Korona vendéglőbe, ahol egy külön asztalnál helyet foglalva, hozzáláthatott a győztesnek kijáró fenséges ebéd elfogyasztásához, ilyenkor családjá helyett is jóllakhatott... Egyszer a mi prímásunkat is benevezte valaki. Hiába ettettem, itattam, attól csak jobban izzadt, vonója valósággal reszelt a húrokon, a hegedű nyikorgott, látszott, amolyan kapás-kaszás paraszt zenész ő, a keze sem úgy jár, az ujjai sem úgy mozognak, mint a Pikilié, aki a muzsikán kívül másnal nem foglalkozik.

Lassan létre jöttem, hogy a városka lakosságának hetven százaléka, közöttük én is, a környező falvak, tanyák, ha kisebb-nagyobb vesződéssel is, de állandó meleg fészket és biztonságot adó tűzhelyeit cserélte blokkra. Hát ezért nem korzózott itt soha senki, csak mindig elrohantak valamilyen irányba, mintha éppen arrafelé akadna sürgős tennivalójuk. Az örmény óslakosok behúzódtak hatalmas házaikba, amelyekhez óriási, kövér hordalékos talajú belső kert is tartozott, flangálás helyett azt művelték, a falusi származásúak meg úgy tartották, hogy oktalan bóklászásra csak a csordától elkullogott boldogtalan kisborjak fanyalodnak...

Pizsama fölött laktam, de nem ott ittam, az lassan a házasemberek törzshelye lett, engem nemigen érdekelt, hogy hányszor és milyen megy a gyerekeik gyomra, ki milyen trükkel szabadult el asszonya éles karmai közül a kocsmába, aki amúgy rendes, jóra való és igaza van, kell a fék, különben már mindannyian a kárhozat útján tévelyegnének... Inkább a Katangát választottam, oda jártak mind a korombéli legények, legtöbbjük ingázó, onnan csak egy ugrásra volt a buszállomás. Hiába érkezett el újra a kapálás, kaszálás ideje, már a vastag port okádó IRTA-busz is naponta kétszer felköhögte magát a Hábádok-hágón, de nélkülem. Apám megtalálta a kapámat, reggelente azt is vitte magával, remélte, hogy valamelyik délután csak megérkezem, de az autóbust már nem merte megállítani. Anyám mesélte, hogy egy hét hiábavaló várakozás után ő is elhajtotta az átkozott szerszámomat, csak az övé került este a többi mellé, attól fogva nem is várt rám többé.

Lakásomban nem sokat tartózkodtam, esténként rendszeresen elvették az áramot, se fűtés, se meleg víz, rádióm, tévém sem volt, ami nem is hiányzott, csak a tolvaj suszterinasból lett pártfőtitkár hazudozása folyt belőle. Munka után rendszeresen betelepедtem a Katangába, zárás után néha a szeplős Magdalena-nál kötöttem ki, a Kandia cigánysoron. Ivócimboráimmal jutottam oda először, aztán mentem én magamtól is. Magdalena népes családjával együtt lakta a málló vakolatú picike szobát, ennek ellenére, amire odaértem mindig kiürült, valahová mindig eltűntek, magunkra hagytak, előzékenységüket étellel, itallal honoráltam. A revolúció után nem sokkal az üzem is megszűnt, zsebemben kiadott munkakönyvem, oldalamnál Magdalena lapult, esős tavasz volt. Szótlanul álltunk a fekete füstöt eregető buszok mögött és bámultuk a degeszre tömött zsákjaik mellett várakozó gumicsizmás embereket. Utolsó ötven

lejemből cigarettát és két jegyet váltottam hazáig, gondoltam, a visszakapott földek mellé ember is kell, koros szüleim örülnek majd a segítségnek. Két év távollét után nem is számíthattam felhőtlen, örömteli találkozásra, főleg így, Magdalena-val a jobbomon. Anyámmal nem is találkozhattam, érkezésünkkor apám az istálló előtt foglalatoskodott, előbb csak bámult ránk, aztán ajka erős remegésbe kezdett, a kezében tartott vasvillával egyre hevesebben szurkált felénk, egy szót sem ejtett, csak fogai veszett koccanásait hallottuk, miközben mutatta, hogy „merre van Buda...”. Ezt érthettem úgy is, hogy számára megszűntem.

Ha sokallja, szóljon, legurítunk még valamit, aztán mindenki mehet a dolgára. Budapestről hiába beszélek, maga azt jobban ismeri. Mint akkoriban mindenki, én is a Moszkova téri napszámos piacon kezdtem, ahol munkát és pénzt reméltem. Jött is egy fehér ballonkabátos úriemberforma, hogy ő többbhetes, jól fizető melót biztosít szállással, kosztal. Mihelyt a fejenként járó öt ezer forint közvetítői díjat kezébe adjuk, indulhatunk, a mikrobusz ott várakozik ránk a parkolóban. Mielőtt beértünk volna Budakeszibe, jötevének egy útszéli csárda előtt sűrű bocsánatkérések közepette megállította a finoman ketyegő járgányt, hogy sajnos tarthatatlan nagydoligára kell mennie, de sietni fog. Többet sohasem láttuk, sofőrünk pedig dühbe gurulva ránk zárta a kocsitolóját és a Moszkova téri metrórendőrségig meg sem állt velünk. Azzal vigasztalta magát, ha már fizetni úgysem tudunk, legalább legyünk jól elverve, a policok majd megmutatják nekünk a magyarok istenét. Összehasonlítva, a románokét már korábbról ismertem, bátran állíthatom, hogy egy tőről vágottak, akár édes testvérek is lehetnének.

Úgy látom ma a fináncok is megkímélnék, ha marad még egy órát, Attila barátommal is találkozhat, nemsokára érkezik, a máramarosi csobánnál sofőr, hétfőn és pénteken sajtot szállít a városba. Három év anyaországi bolyongás után ő botlott belém, teljesen véletlenül, a Széna téri Kétlyukú borozóban. Jól hátba vágott, s így köszöntött: NYUGODJ BÉKÉBEN TE ANYASZOMORÍTÓ CÍMERES ÖKÖR! TUDOD, HOGY TÉGED MA TEMETNEK OTTHON? Amíg a pincér kihozta a kétszer három deci félédes badacsonyi szürkebarátot, Attila röviden vázolta a helyzetet. Szüleim, akik három éve semmit sem tudtak felőlem, nyomtalan eltűnésemről értesítették a rendőrséget, akik némi hálapénz ellenében azonnal keresésemre siettek. A beizzított szemfüles nyomozók néhány hét múlva értesítést küldtek, hogy megtaláltak a Bükkben, igaz hogy holtan, akták nélkül és felismerhetetlenül, de az azonosítható bizonyítékok szerint, az eltűnésem bejelentésekor felvett jegyzőkönyvben foglaltakat teljes egészében kimerítem. Stimmet a szüleim szerint utoljára rajtam látott fehér sportcipő, piros póló és fekete füssnadrág. Szüleim nem akadékoskodtak, nem nehezítették a munkájukat becsülettel és hatékonyan végző derék rendőrök dolgát, megtört szívvel vették tudomásul, hogy tékozló fiuk valóban ezekben a göncökben lehelte ki lelkét a kincses város gyönyörű Bükk erdejében, és holtában az ő visszavonhatatlan megbocsájtásuk anygala örködjön fölötte.

A múltkoriban a kis tanítónő e helyről hívott, segítsek neki az iskola könyvtárában szekrényeket tologatni, éppen festeni készültek a gyerekekkel. Ott akadt kezembe egy öszszetépített könyvborító, amelyen csak pár szó volt olvasható, tudom fejből: „az élet a legfontosabb íratlan törvény!” Hát ebben aztán keresheti az értelmet! Értelem az értelem ellen. Nekem egyszerűen csak Katanga-blues...

Klaipėda titkai

Az igazat megvallva nem túl régen még azt sem tudtam, hogy létezik egy Klaipėda nevű település a földgolyón. Rövid idő alatt kiderült, hogy nem csak létezik, de titka is van, már azt is sejteni lehet hogy mi az.

Kezdjük rögtön az elején! Mint a folkMAGazin olvasói bizonyára tudják, 1964-ben Antwerpenben alapították meg az Europeade nevű szervezetet, mely a „sokszínűség egysége” mottó jegyében célul tűzte ki a néptánc és a népzene keresztül az európai hagyományok őrzését. Ezt a szellemiséget testesíti meg az évenként megrendezett fesztivál. Kezdetben csak néhány ország csatlakozott az elképzeléshez, míg manapság már több mint húsz európai ország táncosai mutatkoznak itt be.

Idén a 46. Europeade fesztivált élvezhettük, s Klaipėda volt a huszonötödik helyszíne e rangos eseménynek. A minden év júliusában „valahol Európában” megrendezésre kerülő fesztiválon immár több mint 15 éve magyar csoportok is bemutatják viseletüket, táncaikat, zenéjüket. Az Europeade filozófiája és gyakorlata is az, hogy a népzene és a néptánc keresztül összekösse a különböző országokat, különböző kultúrákat. A fő cél, hogy új barátságok szülessenek, hogy elfogadóbbá, nyíltabbá tegye az embereket, hogy megértsék és elfogadják egymás különbözőségét. Ez a „sokszínűség egysége”!

De hol a csudában is van az a Klaipėda? Nem messze... Nem messze Palangától, a Baltikum egyik leghíresebb tengerparti üdülőhelyétől. Budapeستől légvonalban 1000 kilométerre fekszik, de szerencsére mi tudunk egy rövidebb utat is... Félretéve a tréfát, Klaipėda Litvánia harmadik legnagyobb városa, közel 200 000 lakossal. Bizony kell két teljes nap a közel 1300 kilométer megtételére, mert ez nem ugyanaz az 1300 kilométer, mint amikor az ember egy nap alatt az autópályán „kiugrik” Essenbe.

A várost 1252-ben alapították a Balti-tenger partján, a 100 kilométer hosszú Kur-földnyelv végénél, mely immár az UNESCO Világörökség része. A település elég viharos történelmet élt meg az elmúlt 757 év alatt, köszönhetően stratégiai ponton fekvő kikötőjének, mely a német, a svéd és az orosz hatalmi törekvések célpontja volt évszázadokon keresztül. Szerencsére ma már nem a csatározások nyomait, hanem az egymással kereszteződő kultúrák lenyomatait látjuk az építészeten, a kultúrában és a sokszínűségben. Méltán nevezik a várost Nyugat-Litvánia fővárosának.

Érdekeséggé megjegyzem, hogy Litvánia idén ünnepli államalapításának 1000. évfordulóját, így a 46. Europeade fesztivál szervesen illeszkedett a millenniumi rendezvénysorozat keretébe. Egy apró élményemet még hadd osszam meg a kedves olvasóval, érzékeltetvén, hogy milyen hely is Litvánia. Hazainduláskor megálltunk egy élelmiszerboltnál, hogy néhány apróságot vegyünk az útra. A hagyományos pénztárak mellett (értsd: pénztárgép és pénztáros párosítása) hat „önkiszolgáló egység” is volt. Itt a vonalkódokat mindenki saját maga szkennelte be és tette szatyorba az árut, a végén bankkártyával fizetett, és „szevasz”, már ott sem volt. El tudják képzelni ezt nálunk, úgy értem, a bolt csödjé nélkül? Ez is Klaipėda titkának része.

Az elmúlt néhány évhez képest valamivel szerényebb volt a részvétel (ja kérem, a válság az válság!), ám így is 166 tánc- és énekcsoport közel 4000 résztvevőjének elszállásolását, étkezését, fellépéseit kellett koordinálnia, ügyes-bajos dolgait intéznie a nagyon lelkes és szívélyes LOC-nak (Local Organization Committee). Aki több mint 3500 kilométerről érkezik, annak biztosan duplán jól esik látnia, hogy megfelelő helyen jár. Mellesleg az Ibériai félszigetről 12 csoport produkciójának tapsolhattunk. Valami csak van ebben az Europeade-ban, hogy tömegek vállalják ezeket a kényelmetlenségeket, csak hogy öt napig élvezhessék a fesztivál hangulatát!

Magyarországot a solymári Herbrosen Tanzgruppe és a Siebenschritt Tanzgruppe, a dunaharaszti Ungarndeutscher Trachtengruppe, a szigetújfalui Ungarndeutsche Volkstanzgruppe, a szári Ungarndeutschen Saarer Tanzgruppe, a mányi Ungarndeutsche Volkstanzgruppe, valamint a szekszárdi Bartina Néptáncgyűttes képviselte. Minek köszönhető, hogy Magyarország tánc kultúráját 6:1 arányban német kisebbségi együttesek reprezentálják, nem tudom, de érzésem szerint ez is bizonyítéka annak, hogy egy kisebbség identitástudatának megőrzéséhez elengedhetetlen a viselet és a tánc hagyományának megőrzése, aktív gyakorlása.

Az élményeken kívül nekem, a lelkes amatőrnek megadatott az a szerencse is, hogy rengeteg tudást magamba szívhattam. Ehhez nagymértékben hozzájárult Varga Edit, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület Elnökségi tagja, a közép-magyarországi régió elnöke, aki nem mellesleg az Europeade Szenátusának is tagja. A nyitó- és záróceremónián sikerült mellé ülnöm a VIP páholyba, s többet megtudhattam a gorálokról, a viseletekről, a csapásolásról, a főkötők rejtelmeiről, mint az előző néhány Europeade-n összesen.

Egy-két gondolat erejéig visszatérve a válságra, mely elől természetesen az Europeade sem tudta kivonni magát. A 2010-es fesztivál rendezési jogát elnyerő Dachau nemrég visszalépett, ahogyan a 2011-es fesztivál megrendezésével megbízott Tallin is. A jó hír, hogy szinte azonnal akadt helyettük jelentkező, így jövőre Bolzanóban (Olaszország), míg egy évre rá Tartuban (Észtország) tartják a rendezvényt.

Klaipėda titka, hogy fel sem merült a visszalépés ötlete. Rimantas Taraskevičius úr, a város polgármestere elmondta, hogy a költségvetésüket természetesen jelentősen meg kellett kurtítani, 3 millió Lita helyett csak 2,5 millióból tudtak gazdálkodni (1 Lita kb. 80 Ft), de a problémát áthidalták helyi önkéntesek és szponzorok bevonásával, állami szerepvállalással, beszállítók ajánlatainak finomításával stb. Fel sem merült a visszalépés, kizárólag a megoldásban gondolkodtak. Ez is Klaipėda titka.

Hogy Litvániában milyen szinten kezelték az eseményt, arra mi sem jobb példa, mint az, hogy az állami televízió négy napon keresztül jelen volt, a helyi és országos sajtó minden nap tudósított, s a kulturális miniszter egy teljes napot töltött a helyszínen, ezzel is hangsúlyozva az Europeade fontosságát. Ez is a Klaipėda-titkok része.

De mi a titka az Europeade-nak? A fesztivál alatt láthattunk egy fotókiállítást, mely az elmúlt 46 évet elevenítette fel 46 képpel. Döbben láttam egy 1991-es fotót, amelyen ugyanazok az emberek szerepeltek, mint akik most Klaipėdában is táncoltak! Elgondolkodtam azon, mi motiválja őket, hogy 18 éven keresztül ott legyenek „valahol Európában”. S akkor találkoztam Angyal Zoltánnal, a szigetújfalusiak egyik vezetőjével, aki elmondta, hogy 1995 óta számára mi az Europeade titka. Miért utaznak évről-évre ezer kilométereket, miért alszanak szivacson iskolák osztálytermeiben, miért lépnek fel néha akár csak néhány tíz fős közönségnek egy-egy külvárosi helyszínen? Csak azért, mert ez is része az Europeade-nek, s az Europeade-n jó ott lenni. Mert a nyitó- és záróceremónián közel tízezer ember előtt fellépni, a felvonuláson sok tízezer ember előtt táncolni és integetni, az jó. Sőt, több mint jó, óriási élmény! Az az ötnapos kavalkád, sokszínűség tényleg jó mulatság. Egy kis magyar településről megmutatni magunkat a világnak, az azért valami. S ezt a lelkesedést éreztem az ott lévő több mint négyezer résztvevő lelkesedésében is. Persze az sem elhanyagolható szempont, hogy ezeket az utakat össze lehet kötni az öreg kontinens nevezetességeinek felfedezésével. Összintén, hányan gondolnak maguktól, hogy nosza, ugorjunk el a litván tengerpartra egy kicsit csobbanni! Pedig olyan fehér homokföveny és olyan tiszta part Európában nemigen akad máshol.

Ilyen kis „titkok” miatt búcsúztak úgy a csoportok egymástól, hogy „Viszlát jövőre Bolzanóban!”.

Mikulai Csaba

EUROPEADE 2009 • KLAIPĖDA, LITVÁNIA • fotó: Kárpáti Zsuzsa

EUROPEADE 2009 • KLAIPĖDA, LITVÁNIA

fotó: Kárpáti Zsuzsa • www.karpatiart.hu

EUROPEADE 2009 • KLAIPĖDA, LITVÁNIA • *fotó: Kárpáti Zsuzsa*

Hagyományok Háza

Magyar Állami Népi Együttes
Bartók-trilógia I. rész Kincses Felvidék
2009. szeptember 15., 17., 22., 20 óra
október 2., 13., 15., 20 óra

Édeskeserű – Tánc erdélyi népzeneire
szeptember 25., 19 óra; október 30., 19 óra

Földön apám fia volnék
szeptember 30., 15 óra; október 9., 19 óra

Erkel Ferenc és kora – koncert
október 21., 15 óra

„Dúdoltam én...”
Kiss Ferenc: Vándorjelek
szeptember 20., 19 óra

„Aprók tánca”

– kézműveskedéssel egybekötött gyerektáncház –
szept. 18., 17 óra 25., 14 óra; okt. 2., 9., 16., 30., 17 óra
Belépődíj: 500 Ft/fő (2 éves kor alatt a belépés díjtalan)

Népi iparművészeti kiállítások a Szilágyi Dezső téren
Magyar Népi Iparművészeti Múzeum

1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6., tel.: 201-8734
Nyitva tartás: hétfőtől csütörtökig 9-16, péntek 9-13 óra
– Ifjú mesterek remekei –

A Népművészet Ifjú Mestere pályázat kiállítása
augusztus 19. – szeptember 21.

– Játéktól a mesterségig –

A „Népi játékok és kismesterségek” tanfolyam hallgatóinak kiállítása
szeptember 25. – október 30.

Hagyományok Háza első emeleti kerengő
A folklorista Vikár Béla – kiállítás szeptember 29-étől

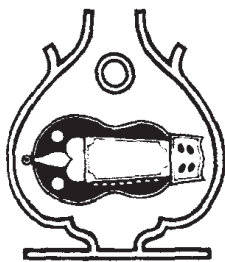
XXII. Kecskeméti Népzenei Találkozó
Kecskemét, Erdei Ferenc Kulturális és Konferencia Központ
2009. szeptember 17-20.

Népismereti Tudománytár: dr. Hevesi Attila előadása
október 15., 15 óra

A Kárpát-medence táncos öröksége
60 órás néptánc tanfolyam

www.hagyomanyokhaza.hu

KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ TEKERŐK

RÖVID HATÁRIDŐRE!

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.
T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: bela@szerenyi.hu
Honlap: www.szerenyi.hu

SZERÉNYI BÉLA

hangszerkészítő mester, népi iparművész

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

2009. szeptember 23. szerda, 19.00 óra
október 6. kedd, 19.00 óra

Szeget szeggel – ReneDance két felvonásban
ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

szeptember 24. csütörtök, 10.30 és 15.00 óra
október 22. csütörtök, 10.30 óra

Zene-Bona, Szana-Szét (gyermekelőadás) • Honvéd Táncszínház

szeptember 26. szombat, 15.00 és 19.00 óra
október 3. szombat, 15.00 és 19.00 óra

Ezeregyév • ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

szeptember 27. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra
szeptember 30. szerda, 19.00 óra

október 20. kedd, 19.00 óra

október 25. vasárnap; 27. hétfő, 19.00 óra

Nagyidai cigányok • ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

szeptember 29. kedd, 19.00 óra

Kalotaszeg • Honvéd Táncszínház (az előadást követően táncház)

október 1. csütörtök, 10.30 és 15.00 óra

Tündérmese (gyermekelőadás) • Honvéd Táncszínház
TÖRÖKVÉSZI BÉRLET (1)

október 5. hétfő, 15.00 óra IDŐSEK VILÁGNAPJA

október 10. szombat, 19.00 óra

Aranyág • Duna Művészegyüttes

október 17. szombat, 19.00 óra

Tánc húros hangszerekre, ütőkre és zongorára

Ifjú Szívek Magyar Táncgyűttes – Pozsony
MOLNÁR ISTVÁN BÉRLET (1)

október 21. szerda, 19.00 óra

A táncmester • Honvéd Táncszínház

október 30. péntek, 19.00 óra

HALLOWEEN

Dracula • Honvéd Táncszínház (Az előadást követően táncház)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – REFLEKTÓRIUM

október 1. csütörtök, 19.30 óra

Fossziliák • A 10 éves Duna Táncműhely előadása

október 8. csütörtök, 19.30 óra

Arany és kék szavakkal • Herczku Ágnes – Horváth Zsófia

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

október 14. szerda, 19.00 óra BEMUTATÓ

október 17. szombat, 15.00 és 19.00 óra

BOLDOGSÁG 69:09

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

október 15. csütörtök, 10.30 és 15.00 óra

október 16. péntek, 10.30 óra

János vitéz (gyermekelőadás) • Honvéd Táncszínház

október 18. vasárnap, 19.00 óra

Naplegenda • Magyar Állami Népi Együttes

október 27. kedd, 19.00 óra

Örökkön-örökké • Duna Művészegyüttes

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Jolika (II. rész)

Amikor én az egyetemre készülődtem, azt mondta nekem nagyanyám:

– Kislányom, menj, ha akarsz, de mi egy fillért se tudunk adni! Hát, én tisztában voltam azzal, hogy nem tudnak semmit adni! A rádióban hallottam a népi kollégiumokról, s úgy döntöttem, hogy odamegyek, mivel ott ingyen és bérmentve tanulhatok. Nagy szerencsém volt. Apám egyik osztálytársa és barátja, Kovács Máté, aki a Nemzeti Parasztpárt országgyűlési képviselője és a Kultuszminisztérium államtitkára volt, 1947 nyarán, valamikor augusztus végén hazajött Szoboszlóra. A Parasztpárt háza pont átellenben volt velünk.

Anyámmal megkerestük ezt a Kovácsot és kértük, hogy segítsen bejutni a népi kollégiumba. Mire ő azt mondta:

– Nem, kislányom, egyetlenegy állami leánykollégium van Budán, a Zsigmond téren, majd oda beteszlek téged, mint unokahúgomat, mert a jelentkezési határidő már lejárt.

Így is történt, hamarosan bekerültem a Sarolta Leánykollégiumba. Úgy jöttem fel az egyetemre, hogy mindössze egy tarka dunahuzatból varrt nyári ruhám, és egy szép, fehér lenvászon lepedőből készült ünneplő ruhám, meg egy félkabátkám volt. A lábamon egy kis vászon, nyári akármi. Nem volt se télikabátom, se meleg cipőm. Amikor eljött a hideg idő, az egyik kollégista társam azt mondta:

– Eredj el Szaltner tatához, ő majd ad neked kabátot!

Ez a professzor a jogi karon tanított, amerikai ruhasegélyeket osztott a diákoknak. El is mentem hozzá, adott is egy kabátot. Később, amikor hazajött a sógorom az amerikai fogságból, hozott magával egy katonaköpenyt, abból készült a lódenkabátom. Hosszú időre az lett „a kabátom”, amikor férjhez mentem, még akkor is abban jártam.

Először magyar-német szakra jelentkeztem, mert azt gondoltam, na, most majd megtanulok rendesen németül. Ebben nagyot tévedtem, mert erre a szakra főleg sváb gyerekek jöttek, akik otthonról hozták a német nyelvtudást. Mi a testvéremmel Ausztriá-

Édesapánk, Borbély Elek cserkészként, Hajdúszoboszlón, 1922-ben...

Anyai nagyszüleink, sz. Ádám Róza és Borbély Péter az 50-es évek elején

ban elég jól megtanultunk németül társalogni. Főleg én. Gátlástalanul beszéltem, de nem helyesen.

Amikor harmadéves lettem az egyetemen, akkor állt fel a néprajz szak. Pesovár Ernő, aki szintén magyar szakos volt és szabad bölcsész, ő rögvest átment a néprajz szakra. Na, mindjárt én is menni akartam. Igen ám, de engem, mint kitűnő tanulót nem engedtek át, mivel tanárképzős voltam, s az új, fiatal tanárookra nagy szükség volt.

Én a káderlapomon a néhai géplakatos apámmal árvaként szerepeltem. Az egyetemi éveim alatt soha nem derült ki, hogy a nagyszüleim kulákok voltak, de így is volt elég bajom.

1948-ban, amikor a kommunisták, élükön Rákosi Mátyással hatalomra kerültek, jöttek azok a nagy beszolgáltatások, padlásle-söprések, végrehajtások. Hatalmas adókat vetettek ki a parasztságra és szovjet mintára megkezdődött az erőszakos téesz-szervezés. A nagyszüleim is kuláklisra kerültek és nagyon elszegényedtek. A rokonaink közül is többeket kuláknak nyilvánítottak. Akiknek nagyobb házuk volt, azoktól elvették. Akinek volt tanyájuk, azok kimenekültek oda. Persze a téeszekbe ezeket a úgynevezett kulákokat először be se vették! Majd, amikor már '53-ban másodjára kezdtek téeszésíteni, akkor könyörögtek nekik, hogy így meg úgy, lépjenek be! Be is léptek szegények, mit tehettek volna, állatgon-

...és a szoboszlói Petrányi fényképész műtermében, 1927-ben

dozó lett mind. Az én korosztályom kénytelen volt elmenekülni az iparba, erre-arra. Aki tanulni akart, annak meg kellett tagadnia a kulák vagy a magasabb rangú tisztviselő szüleit. Szegény nagyanyám azt mondogatta a hátunk mögött:

– Másokat megtagadtak a saját gyerekeik, minket az árvák nem hagytak el!

A kollégium! A Mindszenty-per idején a kollégium ablakában gyertyát gyújtottunk. Még sztrájkoltunk is. Meg is kaptuk a magunkét! Két év alatt fokozatosan felszámolták a kollégiumot. Százötvenen voltunk kezdetben, és – ha hiszed, ha nem! – a végén összesen ketten maradtunk. A többit mind „kinyírták”. Az egyetemen is, később is sokszor a fejünkhöz vágták:

– Ja, a Saroltások!

Fokozatosan, ahogy durvult a Rákosi-korszak, egyre durvább és durvább módszereket használtak velünk szemben is. Mondvacsinált ügyekkel sorban „kinyírták” a diákokat. Miután a Sarolta Leánykollégiumot feloszlatták, a Podmaniczky utcába, koedukált kollégiumba kerültem, ott is folytatódott az üldözés. A barátnőmet, aki doroszlói volt, azért „nyírták ki”, mert egy képzőművészeti főiskolás udvarolt neki. „Mert, hát itt is vannak elvtársak!” Akkor már nekem is volt udvarlóm, a későbbi férjem, Éri István.

Voltak kötelező mozilátogatások. Egy alkalommal én a moziból idő előtt „leléptem”, így Kovács Éva barátnőm mellé odaült Hrabec elvtárs, a kollégium párttitkára. Ő egy gyári munkás volt, aki valahonnan Kazincbarcika mellől jött. Hrabec elvtárs a mozi sötét leple alatt Évike combját megmarkolta, Évike pedig jól a kezére sózott. A következő napi kollégiumi ülésen Évát felállították, megvádolták azzal, hogy a moziban tiszteletlenül viselkedett Hrabec elv-

Édesanyánk, Borbély Jolán igazolványképe a II. világháború után

társsal, megütötte, és ezzel a pártot sértette meg! Kovács Évát azon nyomban kirúgták a kollégiumból. Ez így volt! Amikor később moziban ment az Angi Vera című film, a testvérem egyetemista fia meg az én érettségiző fiam megnézték a filmet és azt kérdezték: – Mami, hát létezhetett ilyen?

Azt mondtam nekik:

– Gyerekek, ez habos torta ahhoz képest, amilyen az a világ volt!

Minden rosszat, félelmet, nélkülözést átéltem abban az időben. Természetesen, mint jó kádert, az egyetemen engem is be akartak szervezni besúgónak, ami nem sikerült nekik. Mire a Sarolta-kollégiumban már csak ketten maradtunk, és miután a doroszlói barátnőmet a koedukált kollégiumból eltávolították, én idegösszeroppanást kaptam. A nagybátyám akkor Nagykállóban volt tiszti főorvos. Elmentem hozzá, ő elküldött az elmeorvosintézetbe kivizsgálásra. Az ideggyógyászok megállapították, hogy idegösszeroppanásom van. Nem mertem otthon megmondani, hogy mi bajom van, hanem visszajöttem Pestre. Akkor a doroszlói barátnőmmel albérletbe költöztünk. Gyógyszer nem volt, hanem azt mondták, hogy pihenjek. Hát pihentem is, mert nem bírtam járni, csak tá-molyogtam az utcán. Csak úgy tudtam menni, ha valaki vezetett. A református egyház szeretekonyhájáról hordtak nekem ebédet. Mikor már tudtam közlekedni, újra bejártam az egyetemre. Akár hiszed, akár nem, kettőnknek volt egy pár téli cipője. Egyik nap ő ment benne az iskolába, a másik nap én, mert hál' Istennek, egyforma lábunk volt.

Miután nem engedtek át a néprajz szakra, abbahagytam az egyetemet és férjhez mentem Éri Istvánhoz. Ő az évfolyamtársam volt, történelem szakos tanárjelölt, Óbudán lakott, a Lajos utcában, a nagynénjénél. Én pedig a Zsigmond téren laktam a kollégiumban. Mindennap ugyanazon a villamoson utaztunk, egymás mellett, hang nélkül, szótlanul. Akkor még nem volt szokás, hogy csak úgy leszólítsa egyik fiatal a másikat.

Na, a végén mégiscsak kiderült, – hát hogyan derült volna ki! – hogy ugyanarra az egyetemre járunk. A férjem nagyon nyomorúságos körülmények között élt, mert az apja meghalt a háborúban, az anyja meg tbc-vel feküdt a Korányi-szanatóriumban. Az öreg nagynénje is nagyon pénztelen volt. Ugye akkor mindenki nagyon pénztelen volt, ma már el se tudják képzelni, hogy milyen szegények voltunk. Kialakult egy őszinte szerelem kettőnk között,

Ikertestvéremmel, Rózával (Bazsával) 1933-ban...

...és 1944-ben Debrecenben

1950-ben össze is házasodtunk. Akkor én elmentem dolgozni. Egy évig dolgoztam a Posta Központi Leszámoló Hivatalban Óbudán, és néptáncot kezdtem tanítani. Amikor feljöttem a Saroltába, decemberben már a Molnár István vezette Csokonai Együttesnek voltam néptáncosa.

A Népművészeti Intézet felállásának első pillanatától külső munkatársa voltam. Azután elvégeztem az első úgynevezett néptánc-oktatói tanfolyamot, amit Alsó-Gödön tartottak, mert ott volt a Népművészeti Intézetnek egy továbbképző háza. Nekem az országban az elsők között volt C-kategóriás működési engedélyem. Ezen kívül jártam a Színművészeti Főiskola táncrendező szakára, az egyetlen évfolyamra, amit indítottak. Másodévre vettek fel, esti tagozatra.

A férjem meg vegyipari gyárba ment el munkásnak és esti tagozaton folytatta az egyetemet, mert nem volt miből megélnie. Amikor végzett, akkor a Nemzeti Múzeumba került mint régész-történész, kilencszáz forint fizetést kapott. Bizony ez nagyon kevés pénz volt, és nagy szükség volt arra, hogy én táncot tanítsak.

Anyósom kapott egy társbérletet, mivel apósom fogságban halt meg. Két szoba, cselédszobás társbérletben, a legnagyobb szobában együtt laktunk anyósommal. Később sikerült magunknak is szereznünk egy társbérletet, ami sokkal kisebb volt, mint az övé. Elcseréltük, és mi az övében maradtunk. Onnan nősült Pesovár Ernő, Szigeti Károly meg odanősült. Két heverőnk volt. Az egyikben feküdt Szigeti és a terhes felesége, a másik heverőn én aludtam, szintén terhesen. A földön aludt az unokatestvérünk férje, aki később Keszthelyen tanszékvezető lett. Ez volt az „Éri-szálló”. Később, amikor ideköltöztünk a Tanács [ma Károly] körútra, ez a la-

kás lett a szálló, mert aztán később az erdélyi gyűjtéseink során az adatközlőink mind itt kötöttek ki. Ez is társbérlet volt. Itt lakott egy zsidó férfi, aki egy csepeli gyárban nyugati nyelvfordítóként dolgozott. Nagyon jó barátságban, békében megvoltunk egymással, mígnem megnősült és elköltözött.

Egyszer csak eljött hozzám az egyetemi KISZ-titkár, hogy hát egy ilyen kitűnő tanuló és egy ilyen jó káder nem morzsolódhat le csak úgy! Menjek vissza az egyetemre és folytassam a tanulmányaimat. Megmondtam neki, hogy csak akkor folytatom az egyetemet, ha a néprajz szakra átmehetnek. Ortutay Gyula volt akkor az oktatási miniszter, és az ő engedélyével felvettek a néprajz szakra. A magyar szakosságomból beszámították az irodalom, a népköltészet stb. vizsgáimat, így egyből másodévre mehettem. Így lett belőlem néprajzos. Persze továbbra is tanítottam. Egyszer Tálasi professzor úr megkérdezte tőlem:

– Joli, maga miért feszeng mindig délben az én óráimon?
– Azért, professzor úr, mert én az ebédszünetben tanítok, és nem tetszik betartani a szünetet.

A Hernád utcában volt egy ipari iskola, ahová két műszakban jártak a fiatalok, nekik tanítottam néptáncot. A délelőtti csoportnak délben, a délután járóknak meg délután. Mindig futva mentem végig a belvároson, hogy odaérjek időben.

Azt mondta Tálasi:

– Tudja, mit? Amikor el akar menni, jelezzon és majd ha én bólintok, akkor mehet.

Igen ám, akkor meg azért feszengtem, hogy ugyan már, nézzon már rám, vegye észre, hogy én már ágaskodom, csaknem integetek, hogy mennék már!

Éri Istvánnal és fiunkkal, Éri Péterrel, 1957-ben

Ötvenháromban megszületett Éri Péter nevű gyermekünk. Nagyon kicsi súllyal született. Ilyen kicsi súllyal nem vették volna fel a bölcsődébe. Az orvos sógorom, aki az István Kórháznak volt gyerekgyógyásza, szerzett egy házaspárt. Ők már nagyszülői korban voltak, azoknál helyezte el, és ő is fizette Péterkém gondozását. Csak hétvégén kellett hazahozni. Számomra ez óriási előnyt jelentett. Nem kellett esténként szaladni érte, reggel meg szaladni vele. Folytatódhatott a kenyérkereset, mert a fizetésünk mindig nagyon kevés volt.

A férjem tavasszal mindig elment ásatni és többnyire csak késő ősszel jött haza. Egy hónapban legfeljebb kétszer látogatott haza. Arról szó sem volt, hogy hétvégeken hazajött volna a családjához. '56-ban már látszottak a házasságunk széthullásának jelei. Már akkor elpanaszoltam Novák Feriéknek, hogy valami nincs rendben a férjemmel. Éri István akkor Nagyvázsonty ásatta, a fiúk, a két Pesovár, Novák meg Tinka [Martin György], – ők a legszűkebb baráti körünkbe tartoztak – lejöttek oda, táborba. Ott már a fiúk előtt is kiderült fehérén-feketén, hogy mi van a háttérben, mert volt ott egy leánka, aki nagyon kedves volt a páromnak. Ez a lány ivott valami rossz bort, amitől szörnyen berúgott, valószínű alkoholmérgezése lett. Részségében Kinizsinek nevezte Érit, és azt kiabálta, hogy én milyen rendes vagyok, mert nem csinállok botrányt. Majdnem mentőt kellett hívni hozzá.

Éri István nagyon okos, szép, elbűvölő fiú volt, a nők tapadtak rá. Nem tudta lerázni magáról őket. Összejött a Széchényi Könyvtár könyvtárosnőjével. Akkor a könyvtár még a Nemzeti Múzeumban volt, ott szövődött a szerelmük. Akkor is a hölgy nézte ki magának az uramat. Férjes asszony volt, ugyanolyan idős gyerekekkel,

mint a miénk, de ez őt egyáltalán nem zavarta. Az lett a vége, hogy Éri Istvántól elváltam, ők meg összeházasodtak. A férjem felesége gyűlölte a Péterkét. Állandóan valamivel megvádolta az apja előtt, szegénykém belebetegedett. Anyósom, az Éri nagymama, egyszer aztán rajtakapta a menyét a mesterkedésen, és csúnyán elbánt vele. Éri István tőle is elvált és újra megházasodott. Már hárman viseltük az Éri Istvánné nevet. Akkor én visszavettem a lánykori nevemet. Nem akartam, hogy hárman legyünk Éri Istvánné és főként a másodikkal nem akartam egy szőnyegen árulni.

A fiam imádta az apját. Valami felsőbbrendű lény volt az ő szemében „a papa”, szinte ég és föld között lebegő lénynek tekintette. Állandóan várta a papát, hogy jöjjön érte, de nem jött. A fiam szörnyű apahiányban szenvedett. A két fiú, Tinka meg Pesovár Feri vitték magukkal mindenhova, rengeteget játszottak vele. Volt egy nagy, orosz villanyvasutunk, ami az ebédlőasztal alá volt felszerelve. Ezek hárman órák hosszat ott szórakoztak vele. Vitték ide-oda, amoda. Tulajdonképpen ez a két fiú volt „a férfi” a fiam életében.

Egyszer azt kérdezte a fiam:

- Mamikám, miért nem mész férjhez?
- Hát, ugyan kihez mennék férjhez, kisfiam?
- Hát, Tinkulihoz! – így hívta a fiam Martin Györgyöt, hogy Tinkuli.

Amikor feleségül mentem Tinkához, megmondta Éri Istvánnak, hogy őt nem csak a szerelem motiválta abban, hogy elvegyen, hanem sajnálta a fiamat. Tinka látta, hogy Péterkém egy tehetséges kisgyerek, simulékony, kötődik hozzá. Kölcsönösen szerették egymást.

Kóka Rozália

Savanyú Józsi – V.

Savanyú betyárkodásának jellemzői és a „betyárság” mint történelmi jelenség (befejező rész)

Foglaljuk össze Savanyú Józsa működésének néhány jellemzőjét! Csak azokat a cselekményeket veszem számba, amelyeket rábizonyítottak, vagy szinte biztosan ő követte el őket. A bűnlajstrom 1877 decemberétől 1884 májusáig a következő.

Egy bizonyított emberölés, tulajdonképpen önvédelemből, Gersztmann Dávid sérelmére és egy gondatlanságból elkövetett emberölés a juhászbojtár sérelmére a szergényi Lovasi-majorban. Az egyházashetyei juhász bosszúból való meggyilkolása valószínűleg hírlapi kacsa, de ha meg is történt, majdnem kizárható, hogy Savanyú lelken száradt volna. A banda tagjai közül Káplár Németh József követett el egy emberölést Bogay Antal, egy másik nem azonosított társuk pedig gyilkossági kísérletet Gersztmann Simon ellen, mely utóbbi cselekmény később némi csűrés-csavarással önvédelemnek minősült. Ide tartozik és szintén önvédelemnek számított a fegyvert ragadó Németh Samu Nárai Jancsi által való lelövése Bobán.

Savanyú és pajtásai a fentiekén kívül ötször léptek fel fegyveresen az elfogásukra törekvőket elriasztandó, de ezekben az esetekben nem történt sérülés.

Hatóság elleni erőszak két alkalommal fordult elő, de ezek közül a nyárádi erdőn történeteket a bíróság kétségbe vonta a tanúskodó pandúrok nyilvánvaló pánikba esése miatt. A banda tagjai közül Doma Vendelről biztosan tudjuk, Pongrácz Búza Jánosról pedig feltételezhető, hogy elfogatásukkor fegyveresen ellenszegültek.

A súlyos testi sértések között különbséget kell tennünk az indíték alapján. Az első csoport oka a bosszú. Ilyenről kettőről van tudomásunk, Bakos Károly erdőőr és Németh Péter József juhász sérelmére követték el őket. Más eset a rablások áldozatainak veréssel való kényszerítése. Figyelemre méltó, hogy ilyenkor a kínzást csak addig folytatták, amíg áldozatuk az általuk előre feltételezett összeget át nem adta, vagy meg nem győződtek róla, hogy tényleg nem tud többet adni. Ilyenkor az ütlegetéssel azonnal felhagytak. Ilyen, rablás közbeni „vallatás” hét ízben fordult elő, de ezekből kettő nem nyert bizonyítást.

A személyek ellen elkövetett bűncselekmények után nézzük a vagyon ellenieket!

Fegyveres rablás vagy annak kísérlete az ítélet szövegében kilenc alkalommal fordul elő. Ezekből egyet részben bosszú motivált. Csak egy volt útonállás jellegű, úgy tűnik,

alkalomszerűen. *Betöréses lopás*, vagy annak kísérlete hétszer szerepel a szövegben, ezeknek valós száma azonban sokkal nagyobb lehetett. Súlyosbító körülményként valamennyit fegyveresen követték el. *Állattelhajtsást* háromszor említ az ítélet, holott ez valószínűleg még az előbbinél is gyakoribb volt. Időszakunkban az ilyen bűnesetek olyan nagy számban fordultak elő, hogy a tettesek általában azonosíthatatlanok. A fő zsákmány birka vagy disznó volt, mert ezeket 1884-ig dokumentum („passzus”, „pakszus”) nélkül lehetett árusítani. Egyéb típusú bizonyított *lopás* csak egy terheli Savanyút. Hogy valójában hányat követett el, nem tudhatjuk.

A szociális banditizmus esetében a fegyveres rablás a jellemző cselekménytípus. Aki nem ezen a módon követett el bűncselekményeket, azt a közvélemény semmiképpen sem tartotta betyárnak.

Savanyú Józsi rablásainak módszere egy séges képet mutat, leszámítva a Salamon és Nagyalacsony közötti útonállást. Jellemzői a következők:

1. A rablást megelőzően a terepet és a körülményeket alaposan felderítették. Jellemző, hogy elfogatásakor a betyárnál megtalálták egy épület alaprajzát, amelyen meg voltak jelölve a kijáratok. A felderítés együtt járt helybeli kapcsolatok kiépítésével, illetve a korábbiak felhasználásával információszerezés céljából és alkalmi közreműködés formájában. Így a banda csaknem mindig biztosra ment; tudták, hogy készpénz van a háznál és azt is, hogy nagyjából mennyi. Az információ pontossága természetesen változó volt. Farkas Istvántól azt tudták meg, hogy Gersztmannéknál lakodalom lesz, ezért biztosan van pénz náluk otthon, de Lengyel Ferkó csak annyit mondott nekik, hogy Schoricz János biztosan gazdag, mert jól fizeti a napszámósait. Az is igaz viszont, hogy utóbbi esetben a fő cél nem a pénzszerzés, hanem bosszúállás volt, így a megszerezhető összeg nagysága másodlagos szerepet játszhatott.

2. A rablás idejére a lehetséges ki- és bejáratokat őrszemekkel biztosították. Ha minden a terv szerint ment, őket a házbeli nemigen láthatták, így a résztvevők száma csak a szemtanúk vallomásai alapján sohasem állapítható meg biztosan. Savanyú ebből a szempontból csak utolsó rablásakor, Akaliban követett el hibát, mivel nem vette észre, hogy az istállón keresztül át lehet jutni a szomszédba.

Rózsa Sándor,
Krúdy szavaival „a betyárok csillaga”

3. A rablások mindig kora este, sötétedés után zajlottak le. A háziak általában még nem voltak ágyban.

4. A házba való bejutás nem mindig volt egyszerű. Ha zárt ajtóra találtak, gyakran azt hazudták, hogy fontos levelet hoznak. Ha a csel és a fenyegetés sem használt, általában nem szoktak erőszakkal próbálkozni.

5. Bejutás után a ház népét olyan helyzetbe hozták, hogy a továbbiakban ne kelljen tőlük tartani: a jelenlévőket arccal a fal felé állítva őrizték, vagy az asztal alá bújtatva leterítették valamivel. A szokásos „vezényező”: „Senki ne mozduljon, mert halál fia!”.

6. Következő lépésként az illetékesnek tartott személytől pénzt követeltek. („Pénzt vagy életet!”) Ha nem adott, vagy nem annyit, amennyire számítottak, megkezdődött a módszeres kínzás, de az ütlegetéssel kívül más módszert sohasem alkalmaztak. („Ne félj, senki nem fog bántani, csak a pénzt add elő!”) Ha a várt összeget megkapták, vagy rájöttek, hogy tényleg nincs a háznál a remélt pénzmennyiség, a „vallatást” nyomban abbahagyták.

7. Ha veszélyhelyzet alakult ki (pl. lövés hallatszott, vagy bekiáltott az őr), azonnal távoztak.

8. Távozás előtt megfenyegették a jelenlévőket, hogy reggelig ne merjenek lármát csapni és rájuk zárták a lakást. Tihanyban például, amikor Meleg Jenő cselédje a parancs ellenére kinyitotta az ablakot, az ott álló és az utasítás végrehajtását ellenőrző betyár rászólt: „Csendesesen viseljék magukat, különben rossz világ lesz!”

9. A rablás után rögtön megosztottak, azután a banda szétszóródott.

Billy, a Kölyök, Új-Mexikó, USA
1881-ben orvul lelőtték

Savanyú másodmagával járt. Az akciókra a csak általa ismert időpontot közvetlenül megelőzően gyűjtötte össze embereit, előzetes értesítés nélkül. Az akali rablás előtt egy nappal jelent meg Nárai Jancsi kíséretében Szentgálon. Akkor parancsolta magához Sipos Szabót, aki azonnal követte és családja tanúbizonyága szerint már másnap éjjel otthon volt.

PHÚLAN DÉVÍ
A banditák
királynője

Most már tudom,
hogy nem vagyok vadállat.
Kutyánál is
hívtámban születtem,
de királynő lett belőlem.
Rágen meg kellett volna
halnom, mégis élök.

Európa

A zsákmányt orgazdáknak tudták eladni. Savanyú kapcsolatai között csak ezek az emberek (és a juhász-szamadók) voltak viszonylag jómódúnak tekinthetők. Nagy kockázatot vállaltak, de gátlástalanul ki is használták helyzetüket. Öreg Varga József egy 85 forint értékű tehénért 30-at fizetett kiszolgáltatót „szállítóinak”, igaz, a „zöldvásáron” (a jószág illegális feketepiacán) nyilván ő sem adhatta tovább teljes áron. Grotta Dávid kocsmáros hajlandó volt átvenni két falubeli alkalmi tettestárs pásztor zsákmányrészét, de nem adott érte pénzt, csak elengedte addigi adósságukat.

Amint többször láthattuk a történet folyamán, Savanyú taktikájához tartozott, hogy a nagy port felvert rablások után, különösen, ha emberéletben is kár esett, gyorsan más területre húzódott és egy ideig szüneteltette az ilyen típusú cselekményeket.

Az akciók idejére a banda tagjai álcázásul bekormozták vagy belisztezték az arcukat és általában nagy, csuklyás szűrőket viseltek. Az álcázás ellenére Savanyút később a tanúk mindig könnyen azonosították alacsony, hajlott termete és vékony hangja miatt. Álrühát egy esetben bizonyítottan viselt, amikor pandúrnak öltözött társaival őrmesteri uniformisban jelent meg a tótvázszyoni erdőben.

A törvényenkívüliek között általánosan (Sobri, Bogár Imre, Patkók), de nem mindig (Rózsa Sándor vagy Savanyú esetében nem) használt álnév a bandában csak egy betyárnál tűnik fel: Szűcs János nevezte magát Bellovári Berkovits Zsigának.

Végül szót kell ejteni a betyár-banditizmus legkényesebb és legvitathatóbb kérdéséről, a szociális motivációról, a „Robin Hood-i” szerepről, amely a különböző világnézeti és társadalmi hovatartozású emberek gondolkodásában még ma is más-más megvilágításban jelenik meg, ugyanakkor aligha lehetséges egzakt módon bizonyítani akár egyik, akár másik felfogás igazát vagy megalapozatlanságát.

A kérdésfeltevés természetesen nem az egyes betyárok tudatos és következetes viselkedésére vonatkozik, hanem a tevékenységük mögött megbújó, annak egyes részleteiben tettenérhető, valószínűsíthető gondolati, világnézeti, érzelmi elemekre, amelyek majd a népköltészetben megjelenő idealizált hős alakjában már meghatározóak lesznek.

A Savanyú-banda kapcsolatainak végtekintve általában szegény, gyakran nyomorgó emberekkel találkozhatunk, főleg

Francisco Pancho Villa, a mexikói forradalom banditából lett hadvezére

pásztorokkal. A zsákmányt alacsony áron átvevő és annak többszöröséért értékesítő orgazdák természetesen kivételek voltak ez alól, bár gazdagnak ők is csak a falusi nincstelenekkel összehasonlítva nevezhetők. A juhász-szamadó vállalkozók a bojtárokhoz képest viszonylag jómódúak voltak, de az „osztálykülönbség” ellenére velük összekötötte a betyárokat a „rendi” együvé tartozás, a pásztor-szolidaritás. Láthattuk, hogy a pásztorok, különösen a bojtárok iránt a betyárok szinte teljes bizalommal viselkedtek és jó viszonyt ápoltak a hasonló helyzetű uradalmi cselédséggel is. Ennek a szolidaritásnak jellemző példája a pásztor sérelméért való bosszúállás, vagy a Rosenthal-rablásnál az adóslevelek „elkobzása”.

A történelem azt mutatja, hogy amikor az alávetetteknek már nagyon elégük van a rajtuk élősködő „urakból”, szívesen találnak hősiükre azoknak a személyében, akik neveltségessé teszik, megszegényítik a „felül lévőket”, megkérdőjelezzik hatalmuk mindenhatóságát. Erre a jelenségre a legutóbbi időszakból elég a „whiskys rabló” történetét felemlíteni példának. Így a betyár, ha nem is „adta oda a szegényeknek, amit elvett a gazdagoktól”, mégis, bűnözőként is az előbbieket képviselője, vágyaik megtestesítője volt az utóbbiakkal szemben.

*

A betyárvilág megítélésében már régóta két véglet uralkodik mind a köztudatban, mind pedig a néprajzban és a történelemtudományban. Már ha az utóbbi hajlandó egyáltalán figyelemre méltatni ezt az Eric J. Hobsbawm „Bandits” című könyvében az angol kutató által „szociális banditizmusnak” definiált társadalmi jelenséget. Az

Phúlan Déví 1963-ban született az indiai Uttar Pradesh államban; 1981-ben került a „dákú”-k közé; a kép 1983-ban készült, amikor megadta magát a hatóságoknak; 1994-ben szabadult, majd két évre rá parlamenti képviselőnek választották alsóbb kasztbéli nő és analfabéta mivolta ellenére; 2001-ben egy magasabb kasztbéli bandavezér utasítására meggyilkolták. [Európa Kiadó, Budapest, 1998.]

Salvatore Giuliano (balról) és alvezére, Gaspare Pisciotta, Montelepre, Nyugat-Szicília, 1944.; a gyermekkori barát később elárulta Giulianót és álmában agyonlőtte

egyik felfogás szerint a betyár a társadalmi lázadó, ha úgy tetszik, a „forradalmár” (bármit is jelentsen ez a szó) egy ösztönös, őseréjű típusa, bizonyos korokban a nemzeti és osztályküzdelmek élharcosa. A szkeptikus megközelítés inkább arra a nézetre hajlik, hogy a betyárok közösséges bűnözők, akiket a nép és az irodalom romantikus felfogása idealizál, mivel igénye van esendőségükben és vétkességükben is felmagasztosuló hősökre. (Most tekintsünk el attól a szélsőséges szemlélettől, amely szerint az alávett néposzályok, a szegények betyárok iránti szimpátiájának oka természetből való erkölcsi alsóbbrendűségük!)

Az első nézet bizonyos ritka esetekben, – mint amilyen például a román Gligor Pinteá tragikus szerepe a Rákóczi-szabadságharcban, a balkáni törökellenes hajdúhajduk-mozgalom, vagy az 1860-as évek dél-itáliai brigantaggio-ja –, közel állhat a valósághoz, de semmiképpen sem általánosítható a „betyárság”, mint történeti magatartásforma legalább három évszázadra visszakövethető történelmének egészére. (Csábító lehetőségnek látszik kiterjeszteni a tematikát más irányokba, például az ókori és középkori kalóz-közösségekre vagy a magyarországi hajdúkra, de ehhez még rengeteg adat összegyűjtése és feldolgozása szükséges.)

Fontos lenne megvizsgálni az egyes betyárok tetteinek társadalmi motivációját, de ez a kérdés nagyon nehezen közelíthető meg egzakt módon. Le kell mégis szögezni, hogy szociális motivációnak léteznie kellett, ha a valóságban csak a legkritikább esetben nyilvánult is meg közvetlen formában. Azt mindenesetre elmondhatjuk, hogy a népi

fegyveres bandita bizonyos történelmi szituációkban valóban a társadalmi lázadás (forradalom vagy ellenforradalom) potenciális gerillája, sőt élharcosa is lehet, ahogyan az orosz Sztjepan „Sztjenka” Razin a XVII. században, Rózsa Sándor (1813–1878) Magyarországon vagy Francisco „Pancho” Villa (1878–1923) Mexikóban.

A második vélekedés (már mint hogy a betyárok egyszerűen közösséges bűnözők) első pillantásra kevésbé tűnik elvontnak és ideologizáltnak, mégis számos problémát vet fel. Betyárok azok voltak, akiket a nép, – beleértve önmagukat is –, annak tartott. Velük egyidőben és ugyanazokban a körzetekben más bűnözők is működtek, rájuk azonban nem alkalmazták a pozitív csengésű betyár elnevezést, vagy más akkor és ott használatos, azonos értelmű terminust (szegénylegény, szabadlegény, pajkos, duhaj, járódó stb.). Nehezen fogadható el az a feltételezés, hogy a nép, annak is szegényparaszti, pásztori része csak úgy találmra választott ki néhányat a köztörvényes bűnözők közül és minden alap nélkül hősi erényekkel ruházta fel őket.

A betyár és a közösséges bűnöző (kapcabetyár, haramia, gonosztevő, zsvány stb.) közötti különbségtétel nem vizsgálható egy fontos elem, a *tradicionális tudat* bevonása nélkül. Ez a tradicionális tudat alakított ki egy olyan normarendszert, amely a rablók egy részét betyárrá emelte, ha megfeleltek kritériumainak. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a folklórköltészet ezt a normarendszert olyan elvont, általánosított és uniformizált formában tükrözi, ahogyan az a valóságban sohasem valósult meg. (Az igazi betyár csak a gazdagoktól rabol, a szegényeket segíti; nem öl, csak önvédelemből vagy bosszúból; nem bánt nőket és gyerekeket; bőkezű a vele szemben jóindulatúakkal; szembeszáll a túlerővel; soha nem adja meg magát stb.)

Ennek a tradicionális tudatnak, kritériumrendszernek nyilvánvalóan a pásztorból lett betyár is birtokában kellett, hogy legyen. Így, amikor különböző (jellemző, de most nem vizsgálendő) okok folytán törvényen kívülivé vált, tulajdonképpen maga dönthette el, hogy ennek az értékrendnek, a magatartásforma elvárásainak eleget téve „betyár” vagy azokat figyelmen kívül hagyva „zsvány” lesz-e, ma is használt kifejezéssel élve, tartja-e magát a betyárbe-csülethez. Ennek, a népköltészet által már a XIX. század első felében meglehetősen kialakult formában megfogalmazott, erkölcsi

Szárd banditák és olasz csendőrök összecsapása (XIX. századi metszet)

„kódex”-nek megfelelő viselkedés azután vissza is hatott a társadalmi környezetre, amely idealizálta, sztereotípiákkal ruházta fel a betyárt, a valóságnak gyakran igen kevéssé megfelelő módon.

A Dömötör Sándor által „betyárromantikának” nevezett jelenség létrejöttének folyamata tehát – leegyszerűsítve – a következő: kialakul a betyárhős jellemzőinek uniformizált rendszere; a törvényenkívüliséget választó vagy arra kényszerülő bűnöző ennek a normarendszernek a szem előtt tartásával, betyárként viselkedik; a nép ezért betyárnak tartja és sztereotípiákkal ruházza fel, ha úgy tetszik, idealizálja. Láthatóan ebben az esetben is felmerül a tyúk és tojás elsőbbségének kérdése, de ezt most sem tudjuk megoldani.

Eric J. Hobsbawm „Bandits” c. tanulmányában (1969) három világrészre kiterjedően vizsgálja ezt az általa szociális banditizmusnak nevezett jelenséget a középkor végétől a XX. század közepéig, a „Vízparti történet” kínai hőseitől a bankrabló spanyol anarchista gerillacsoportokig, Rózsa Sándortól Ned Kelly-ig. Így ír: „[a szociális banditizmus vizsgálatakor] a rablóknak csak bizonyos típusaival foglalkozunk, azokkal, akiket a közvélemény nem tart közösséges bűnözőknek. Az egyéni vagy kisebbségi lázadás egy formájáról van szó a hagyományos falusi társadalmon belül.[...] [A szociális banditák] falusi törvényenkívüliek, akiket az uraság és az államhatalom bűnözőnek tekint, de a paraszti társadalom nem taszítja ki, saját népük hősnek, az igazság lovagjának, bosszúálló harcosnak, olykor a szabadságmozgalmak vezérének, egyszóval olyan férfiaknak tartja őket, akik csodálatra, segítségre és támogatásra méltók.”

Egy dunántúli népdal egyszerűbben fogalmaz:

*Isten teremtötte a betyárokat
Hogy azátal verje a pógárokat
Mer ha betyárgyerök nem tanálkoznék
Kutya pógár sohase imádkoznék*

Vas János „Panyiga”

A pedagógiai tevékenységre szánt idő... – II.

V. AZ IDŐ MINT PEDAGÓGIAI EGYSÉG

A tanítás-tanulás olyan fogalmi rendszer, amelyben elsődlegesen meghatározandó, hogy a tanulásra fordított idő és az abból fakadó tudásnövekedés milyen viszonyban vannak egymással. A közoktatási rendszerekben, de a felsőoktatásban is igen „divatos” szemléleti forma kapott helyet az utóbbi években, ez pedig az úgynevezett „tudás alapú társadalom” építése a tanulás által. Sajnos ennek hátulütőit nagyon gyorsan meg lehet érezni az iskolai környezetben. Erről tanúskodnak a „Pisa-jelentések” amelyekből egyértelműen kiderülnek, hogy a tudás alapú társadalomra való készülődés a legtöbb esetben félreviszi a benne – akár pozitív szándékkal – résztvevőt: olyan tudást ad, amely a legtöbb esetben nem, vagy csak részben alkalmazható a valóságos életben. Ezt a szemléletet szintén vissza lehet vezetni arra a problémára, amelyet a dolgozat elején társadalmi jelenségként érzékeltettem. A lineáris tanulási modell az élet bármelyik területén kevés, vagy torz lesz, hiszen a legkevésbé sem alkalmas arra, hogy az életben történő eseményeket, mint változót figyelembe vegye. Vagyis a pusztán materiális tudás nem válhatja ki a tudás felhasználásának és beillesztésének egyszerű metodikáját.

Figyelemre méltó, hogy a tanterv, mint a kétpólusú tartalmi szabályozás eszköze a legtöbb esetben nem méri föl, illetve nem szándékozik kiiktatni ezt az anomáliát. A legtöbb – a NAT-ra épülő tanterv – lineáris beállítású, pedig több, másfajta tantervtípus¹ segíthetné az előrehaladást, illetve a tananyag könnyebb értelmezését, tartalmi korrelációja az élethelyzetekbe történő beillesztését.

Az olyan tantervtípusokba, mint a teraszos vagy a spirális, nagyobb lehetőség nyílik az értelmezésre, a feladatok, a lehetőségek és az egyéni képességek kibontására, és a tananyag egyre bonyolultabb átadási technikái és metodikai helyett a megértés, a felhasználás és a nevelődés alanyi feltételeinek² megvalósulására. Ez természetesen igaz nemcsak a materiális tudásátadás tantárgyaira, hanem a készségintűkére is, így a mozgásformálás, mozgástudatosítás, mozgásértelmezés formakincsére is. A pedagógia nem csak a klasszikus „tantárgyakat” ismeri el³. Minden olyan lehetőség, amelyben az oktató-nevelő tevékenység eléri célját, segít a maradandó, pozitív életminőség kialakításban a neveltek körében. Így lehetőség nyílik arra is, hogy a tanulásra fordított idő ne terhetként jelenjen meg, hanem hasznos tevékenységként, amelyben a tanulók és a tanárok is önmozgató tevékenységet végeznek, amely a pedagógiai hatás pszichológiájának egyik alapköve. A témacentrikus gondolkodásmód esetén egy-egy témán, egy-egy tartalmi egységen belül lehet meghatározni az egyes órák funkcióját, az elérendő követelményeket, a feldolgozandó tartalmat, az alkalmazható szervezési módokat, módszereket, tanári és tanulói segédleteket. Ebben az esetben eleve biztosított az órák közötti koncepcionális kapcsolat, s az órán, az egyes órák után szükségessé váló bármilyen változtatás ezen a gondolatrendszeren belül – az előz-

JEGYZETEK

1. Fehér Irén – Lappints Árpád: Pedagógiai fogalomtár. Comenius Bt. Pécs, 1999.
2. Franz Schaffhauser: A nevelés alanyi feltételei. Thelosz Kiadó, Budapest, 2000.
3. Németh András: Bevezetés a nevelés elméleti és történeti kérdéseibe táncpedagógusok számára. Planétás Kiadó, Budapest, 1997.
4. Ratkó Lujza: „Nem úgy van most, mint vót régen...” A tánc mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában. Sóstói Múzeumfalú Baráti Köre, Nyíregyháza, 1996.

mények, a következmények, a belső kapcsolódások ismeretében – megalapozottan hajtható végre.

VI. AZ IDŐ MINT A MOZGÁSTANÍTÁSRA SZÁNT TARTALMI FORMA

Az emberi készségek közé tartozik a mozgás is, hiszen tanult mozgásokkal születésünkkel nem rendelkezünk, valamennyi mozgásismeretünk tanulás útján jön létre. Ennek feltételei sajnos mind időben, mind tevékenységi formáiban jelentősen visszaszorultak a fejlett ipari társadalmakban. Helyüket átvették a szabadidős tevékenység, a tömegsport, illetve más olyan összefüggési forma, amely csak ideiglenesen tudja helyettesíteni az egyén kibontakoztatásának létfontosságú feltételeit. A legtöbb esetben valamilyen ipari lobby áll a háttérben, ezért szinte kizárólagosan üzleti alapon szerveződik. Ennek nyomán nem az egyéni életvezetés feltételeinek javítása kerül előtérbe, hanem a fogyasztás fokozása, ami teljességgel megfosztja a benne aktív felhasználóként jelentkezőket a szabadság megélésétől. A szabadság nem valamilyen patetikus, költőies, ködös máz, hanem nagyon is gyakorlatias, mindennapos használatú fogalom. De csak azok számára, akik értik, hogy minden egyén szabadsága csak addig tart, ameddig nem sérti mások szabadságra való jogát. A szabadság a szükséges cselekvések és igények felismerésének és kielégítésének lehetősége, de csak a szükségessé.

Ennek nyomán a mozgástanítás is megkaphatja a maga szabadságigényét, mégpedig úgy, hogy azzal nem sérti bármely más tevékenység sajátos igény szintjét. Mivel a tanulásra szánt idő egyre kevesebb, ezért a mozgástanításra fordított idő racionalizálása, illetve az abból következő sokrétű felhasználási lehetőség kiépítése és megvalósítása elsőrendű feladat. A tradicionális kultúrában is megvolt a maga helye, szerepe, – és emiatt, illetve annak felismeréséért, hogy nem csak egyféle cselekvési forma tökéletesítésére használható –, megvolt a maga nagyfokú megbecsülése is.⁴

Az alapfokú művészetoktatás, és ezen belül a táncos mozgások oktatása is iskolai keretek közé került, amelynek létjogosultságáról lehet vitázni, de ettől még ebben a formában létezik és gyaníthatóan még létezni is fog addig, amíg erre igény jelentkezik. Emiatt a tanításra szánt időmennyiség sem közömbös, hiszen a hatékonyságot, illetve a tudásfelhasználást itt is figyelembe kell venni úgy, hogy közben a maga komplexitását megtarthassa. Emiatt alapvető fontosságú, hogy a pedagógiai időegységekbe szerveződött tanítási tartalmak kibontását az eddigi lineáris tananyag-feldolgozás helyett átvegye a spirális vagy a teraszos forma, amely mind a feldolgozandó tartalomnak, mind pedig a készség- és képességfejlesztésnek nagyobb hatékonysággal megfelel.

Az oktatás alapvető szervezeti formája a tanítási óra. Azonban a pszichológiai szempontokat jobban figyelembe vevő gyakorlatban egyre természetesebb, hogy a tanítási órák mellett, vagy helyett megjelenjenek a változó időtartamú tanítási alkalmak is.

Természetesen gazdag tevékenység-repertoárt biztosító, tehát sokirányú fejlesztést szorgalmazó iskolában egyre nagyobb szerepet kapnak a tanítási órától időtartamban, strukturáltságban eltérő, de lényegében tanítási órákat helyettesítő szervezeti formák is, mint a tanulmányi kirándulás, a múzeumi, könyvtári foglalkozás, az erdei iskolában eltöltött időszakok. Ezen kívül természetesen nagy jelentőségűek a tanítási órán kívüli szervezeti formák, úgymint a hagyományos, vagy éppen megújuló, vagy esetleg eltűnő házi feladat, a korrekció és a tehetséggondozás különböző szervezeti formái.

Lévai Péter

A Nemzeti Pohár

Az 1913-as Kossuch-féle üvegkatalógusban „national-pocale” néven szerepel. (Kossuch János, mint a Monarchia legnagyobb üvegyárainak tulajdonosa német nyelvű katalógusokat adott ki, esetenként főcímeiben többnyelvűt.)

Tasnádiné Marik Klára művészettörténész pár éve hunyt el, száznégy éves korában. Tőle tanultam többek között a „nemzeti pohárról” (ő nevezte így): az Osztrák-Magyar Monarchiában, a hadügyben nem volt nemzetiségi kérdés, nagyon vigyáztak, ott nem lehettek ellentétek. A nemzeti csapatostek (cseh dragonyosok, magyar huszárok) mellett, azonban a kintinban is megvolt a „nemzeti jelleg”: a dragonyosok hosszú pohárból itták a sörüket, míg a magyar huszárok a bort ebből a majdnem kettős talpú, jellegzetes pohárból. (Érdekes még, amit a passzív ellenállásról mesélt a pohár kapcsán: a főúri arisztokrá-

ciának kötelező báli megjelenésén az urak, úrhölgyek nem voltak hajlandóak – már az ellenállóbbak – együtt inni az osztrákokkal, ezért fehér kesztyűs kezeikkel letakarták a poharaikat.)

Ez a pohár leginkább a magyar parasztüvegek¹ közül ismeretes. „A magyar üvegesipar sohasem volt a kormányok kedvence”, írja Sághelyi Lajos. A Habsburg uralkodók folytonosan elnyomták a magyar ipart, kereskedelmet, vámrendszerükben az üvegre 30%-ot számítottak, ha kivitelről, és 3-at, ha behozatalról volt szó, utóbb azt a 3%-os nehézséget meg is szüntették.² Ezért nem alakult ki gyáripar, az erdei, uradalmi huták a XIX. sz. végéig működtek, helyi, környékbeli, vagyis paraszti igényeket is kiszolgálva. A parasztüveg az ezerhatszáz éves végén jelenik meg nálunk, amikor ez az anyag már nem annyira drága, hogy csak a leggazdagabbak használhatják.

National-Pocale

Kossuch János termék-katalógusából a 108. ábra

A nemzeti pohár (Veres László könyvéből)

Talpas pohár 1862, zempléni huta (Veres L.)

PATTANTYÚS GERGELY

Születtem 1972. augusztus 24-én Pécsen. 1990-ben érettségiztem a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában, üveg szakon. Tanáraim Buczkó György és Tasnádiné Marik Klára voltak. 1995-ben diplomáztam az Iparművészeti Főiskolán üveg és kerámia szakon. Itt tanáraim Bohus Zoltán, Horváth Márton és Csekovszky Árpád voltak. Diplomamunkámban konzulensem Cserba László, opponensem dr. Kéri Elemér volt. 1997-ben szereztem mesterdiplomát. Mesterem Makovecz Benjámin, opponensem Ekler Dezső volt. 2004: Dublin Iparművészeti Főiskola üveg szakán tanulmányi ösztöndíj; 2001-2004: DLA képzés az Iparművészeti Egyetemen. 1997-2000 a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola üvegtervező szakán tanítottam. 1998 óta az Iparművészeti Egyetemen óraadóként mintázást és formatant tanítok. 1996-ban Polyák Jánossal megalapítottuk a Fénybányát, az Első Magyar Délibábosszeszerelő Üzemet és Bárdudvarnokon időnként üveges symposiont tart társaságunk.

Fontosabb csoportos kiállításaim: 1993, Veszprém – Egyetem (Reguly Antal Alapítvány) iparművészeti főiskolásokkal; 1994, Szombathely – kortárs üvegiállítás; 1994, Pécs – Parti Galéria; 1994, München – FISE (Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület) kiállítás; 1995, Budapest – Tölgyfa Galéria, diplomakiállítás; „Bárka” Vigadó Galéria, Cserba Lászlóval közösen; Iparművészeti Múzeum, „Paradoxon-üvegművészet” kortárs magyar üvegművészet; 1996, Kaposvár – VI. Bárdudvarnoki Symposion kiállítása; 1996, Budapest – FISE Galéria; 2001, Budapest – Budavári Palota, millenniumi kiállítás; 2001, Gödöllő – Kastélylovarda, „Élmény és eszmény”; 2002, Budapest – Iparművészeti Múzeum, „Az üveg jelentése”; 1996-2006, Bárdudvarnoki Symposionok kiállításai; 1996-2006 – a Magyar Üvegművészeti Társaság itthoni és külföldi kiállításai; 2006-2007 – Iparművészeti Múzeum, „Craft and Design”

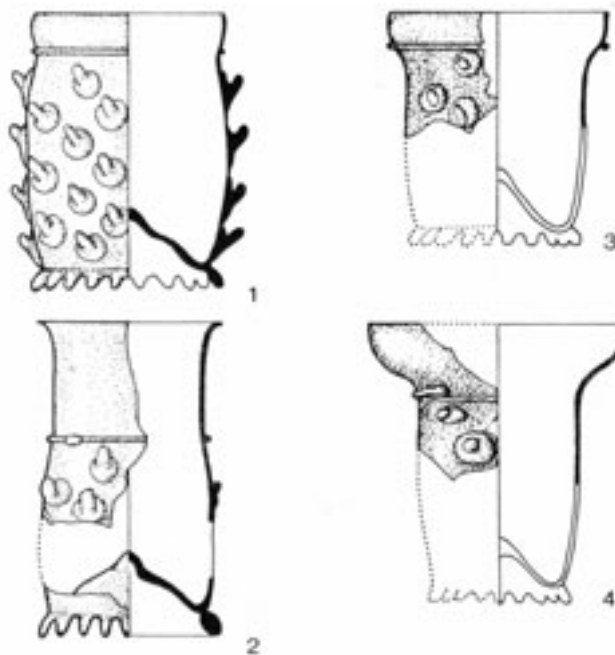
Önálló kiállítások: 1994, Budapest – Marcibányi Téri Művelődési Központ, „A szellembe zárt palack”; 1995, Budapest – Tam Tam Galéria, „Hungarian Mancow”; 1999, Budapest – St. Art Galéria, „Sajnálom...”; 2000, Kaposvár – Vaszary Képtár, „Rippl-Rónai üvege”; 2008, Pécs – Parti Galéria, „Corvin Mátyás üvegei”

A parasztüvegek közül a tömör szárú, talpú poharak jellegzetesek, készítésükkor a szár és a talp nem külön rátett részek, hanem a faforma záródásával tagolódnak. Erősen nehéz fújni őket, mert egyszerre fölfelé is húzni, „tölteni” kell a faformát, miközben vízszintesen a talpat szélesre kell forgatni, és gyorsan, mert hamar dermed. A nemzeti pohárnál külön feladata a fúvónak, hogy mivel a pohárrész feke csaknem olyan széles mint a talp, két talpat kell forgatni, hajtani, miközben a szára vékony, a test karcsú derekú, fönt pedig széles. Nem is találni külföldi könyvekben a használati üvegek között még hasonlót sem.

Itt jön két izgalmas kérdés: miért ez a ragaszkodás ehhez a formához, és honnan ered? Két személyes élménnyel kezdem.

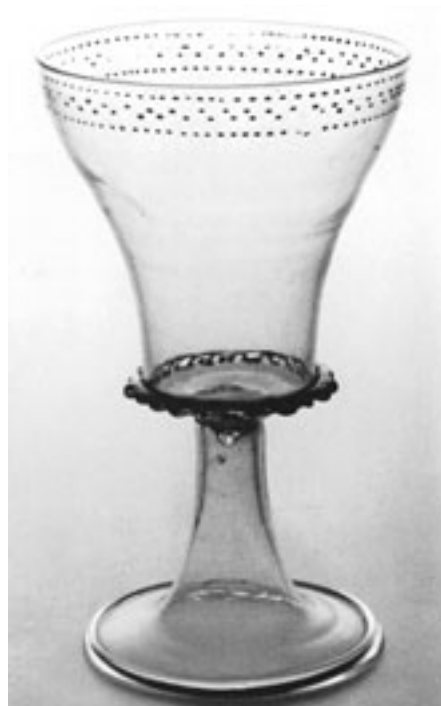
Az egyik: tisztán emlékszem az izalomra, ami úrrá lett rajtam, mikor a Néprijzi Múzeum raktárában először parasztüvegeket foghattam kézbe, és a nemzeti pohárnál külön szárnyaló izgatottság fogott el. Honnan ez? Jó évtizede üvegek között éltem, dolgoztam, tehát nem lehet csak az üveg megejtő varázsának tulajdonítani. Lehet patetikusknak nevezni, de hogy van az, hogy az állatvásáron az Alföldön a tenyészbika, a szürke marha látványa is megborzongat, ismerős, kedves, hozzám tartozik? Számos hasonló élménye lehet másnak is. A másik történet: pár évvel ezelőtt Berlinben a magyar kulturális évad keretében üvegfúvó-bemutatót tartottunk vándorhutánkkal, és árusítottunk. Maradék üvegeimet pakoltam ki, amiket hol franciáknak, hol németeknek fújtunk korábban, különböző korhű, kosztümös filmekhez. A vásárlók nációként látható, elkülönülő örömmel nyúltak a „sajátjaikhoz”, pedig különleges ismereteket kívánó kultúrtörténeti ritkaságokról volt szó. Vagyis „emlékeztek” rájuk. Kollektív tudattalan lép működésbe? Kezd élővé, tudatossá válni? Lehet-e írni ilyet ma?

Lükő Gábor ír 1942-ben „A magyar lélek formái”-ban a keleti éneklésről, mikor hosszan, elnyújtottan kitarjták a hangot, ami az európai, nyugati fülnek szokatlan, mert nyugaton egyenletes ritmikájú, azonos időtartamokra beosztott az ének. A magyar népének a kettő között van, a kitarított hang után besűríti a szöveget és dalt. Ugyanez jellemző a formáknál is, akár cifraszűr-díszítésről, akár üvegpohárról van szó. Széthúzó, elnyújtó, nagy üres felületeket hagyó a végletekig, majd sűrítő, tömörítő. H. Gyürky Katalin³ közöl összehasonlító rajzokat a velencei és magyar kö-

Összehasonlító ábrák velencei és magyar üvegek között
(H. Gyürky K. nyomán)

zépéri üvegekről, melyekre érvényesek ezek a formai sajátosságok. Sok parasztüveg-forma megtalálható a közel- és közép-keleti üvegformák között, írja Veres László⁴, és érdemes könyvből idézni, amit a XIX. és XX. század fordulójának üvegművészetéről ír, azt is, hogy a kor a gyűjtés érdeklődési köréből éppen a parasztüvegeket hagyta ki: „Az így begyűjtött üveganyag szinte teljes mértékben úri üveg volt. [...] A régészeti feltárások ekkor még alig hoztak felszínre a korai magyar üvegekészítésről tanúskodó üveganyagot, vagy pedig az ásatásokból származó üvegtöredékek ismeretlenek voltak a szakemberek előtt. A mindennapos használatra szánt, főként a kis erdei hutákban gyártott üvegek ritkaságszámba mentek a múzeumok gyűjteményi raktárainak polcain. [...] Csúpán néhány jó szemű gyűjtő figyelt fel arra, hogy a magyar üvegművészetben az ún. parasztüvegek nyújtják a legötletesebb, legvál-

Velencei serleg (XV-XVI. sz., Dixel nyomán)

Szíriai pohár, Aleppóból, XIII-XIV. sz. (Dixel)

A „Hedvig-pohár” (Veres nyomán)

XIII. sz.-i velencei munka, az északi igények kiszolgálására
(Dexel nyomán)

Alexandriából és Közel-Keletről való poharak,
IV. sz., az itáliaiak kedvelt típusa

XVI. sz.-i német pohár,
erdei hutából (Dexel nyomán)

tozatosabb és az általános európai formakincstől leginkább függetlenült formákat. [...] Itt találják nemzeti sajátosságaink legtökéletesebb kifejeződésüket.”⁵

Első rátekintésre parasztüvegünk formája a reneszánsz koráig, a híres velencei üvegekig nyúlik vissza, a török hódoltság előtti kora, bár fontos megjegyezni, hogy a török uralom alatt a kereskedelem újra közvetlenül szállította Magyarországra a közel-keleti üvegeket. És fontos hangsúlyozni azt a tényt – mely nem kisebbíti a muránói üvegekészítés érdemeit –, hogy a híres velencei üvegek is közel-keleti előképekre mennek vissza.

A legrégebbi ismert üveg szíriai, a Krisztus előtti V. évezredre teszik. A közel-keleti üvegművesség évezredekig gyártotta, érlelte, fejlesztette tovább a formákat, díszítési módokat, módszereket, és később „a Kelet-Római Birodalom területén az antik hagyományokat elsősorban a bizánci mesterek éltették tovább. Egyiptomban, Szíriában és Perzsiában az ókori tradíciókat az iszlám sokrétűen gazdagította”. A középkorban az üveges hagyományokat a kolostori üveghuták őrizték. „Az újra felfedezett és kolostorokban készült munkák révén terjesztett technológiai ismeretek a XII-XIII. századtól konkrét tárgyakkal is összekapcsolódhattak az üvegekészítők előtt”⁶, mert a keresztes háborúk során megismert magas szintű kézművesség és üvegfújás a zsákmányolt termékekkel Európában is hatottak. Az egyik ilyen keleti forma az ún. „Hedvig-poharak” típusa. (Csak a nevük európai, mivel azt Szilézia fejedelemszonyáról kapták.) Ez a pohártípus az újkorban is fellelhető a parasztüvegek között. Szeretném felhívni a figyelmet a pohár alján lévő kiszélesedésre, amelyről még esik majd szó.

„Más edénytípusok elterjesztésében a Földközi-tenger keleti partvidékével szoros kapcsolatot tartó Itáliának volt fontos szerepe. Európa országaiban egy hosszú nyakú, karcsú szárú és sima kúp vagy harang formájú tárolórészsel ellátott kehely terjedt el, Keletről itáliai közvetítéssel.”⁷ Mi is volt ez a szerep? Most csak ennek a történetnek a végét idézem: „a velenceiek Bizánc meghódítása után sok üvegest kényszerítettek áttelepülésre. Míután a XIII. század végén a keresztesek uralma megtört Szíriában, az üvegesek

– akik eddig a velenceieknek dolgoztak – Velencébe menekülve magukkal vitték az üvegyártás Keleten féltve őrzött titkait, s ott az üvegekészítés felvirágzását biztosították.”⁸

A két európai üvegművészeti irányvonal – az északi és az itáliai – tulajdonképpen már a zsákmányolt üvegeknél is megvolt. Itália pedig, amikor saját üvegyártásba fogott, eleinte olyan poharakat gyártott az északiaknak, amit azok igényeltek, vagyis a Hedvig-poharakhoz hasonlókat. A kolostori műhelyekben őrzött és gyakorolt keleti hagyomány ráadásul találkozott a behozattal. Ez a két irányvonal mindvégig megmaradt a későbbiekben.

Északon a XII-XIII. században létrejövő erdei hutákban kialakul egy új pohártípus, pontosabban fogalmazva egy technológiai irányzat. A poharak vagy palackok alját mélyen benyomják. A pohár alján a szélén egy légyűrű fut körbe, azután húzódik befelé – keramikus szakszóval – a pohár fenékszöge. Ez úgy lehetséges, hogy fújáskor egy golyót fújunk alulra az üvegtest tagolt részeként, amit aztán be lehet nyomni, van elég anyag a mély benyomáshoz, belső formához. A legtöbb újítás véletlenül, ösztönösen, természetesen alakul ki az üvegfújáskor. A kivett anyagot természetesen először lefelé tarthatta az „első fújó”, és a kezdő fújó is úgy tartja, mert úgy könnyebb tartani a pipát. Ezért lent vastagabb lesz, fúváskor „odafolyik” láthatatlanul az anyag „vastagja”. Láthatatlanul, mert közben fújja, forgatja, tehát tágítja is a formát. Dolgoztam olyan kicsi fazékból, ahol minden grammja számít az üvegnek. Hát persze, hogy pazarlásnak érzi az ember, ha vastag. A nehezen megolvasztott üveget a középkorban nagyon megbecsülték. Három-négy naponta készült el az üveg, addig csak hevítették, törték, előolvasztották, keverték az anyagokat, a masszát, és mint egy rekonstrukciós hutánál tapasztaltam, a napi két kocsi fa éppen hogy elég tüzet, hőt adott.”⁹

Miért kezdtek golyót fújni az aljára, nem tudom. Hogy a vastagabb aljat, az ott lévő anyagot még hasznosítani tudják? Vagy egy egyszeri, és egyszerű „véletlen” eredménye volt? Mindenesetre azt a golyót már vissza kell tartani a tűzbe, hogy átmelegedjen, hogy újra alakítható, nyomható legyen. Visszatartáskor, míg szépen

Német légyűrűs-talpú poharak a XVII. sz.-ból
(Dexel nyomán)

átmelegszik, a hőtől tulajdonképpen föl is vastagszik a túlvékonyodott golyórész-anyag, épp csak annyira, hogy megragasztható legyen, s a ragasztóvas üvege leütéskor ne szakítsa ki a fenekét. Nagyon benyomni sem szükséges, mert az áthevülő fenékgolyót folyamatosan forgatni kell, minél melegebb, annál gyorsabban, így a centrifugális erőtől korong alakú lesz. Vagyis talp, amit ha arcához emel az ember, hogy megnézzé mit is csinált, evvel a mozdulattal már vissza is ejtette a közepét, megragasztotta a szélét, kialakult a légyűrű, ami olyan szépen látszik a töredékek régészeti rajzain. Mindez gyorsabban megtörténik, mint amíg ezt elmondaná az ember.

JEGYZETEK:

1. Magyarországon a „parasztüveg” kifejezés a XVIII. századtól a paraszt háztartásokban használatos üvegekre vonatkozik, korábban nem volt, csak az „úrnak” üvege. A módosabb polgárság nálunk, mint „rég” hiányzott, illetve ha kevesen voltak is, Kassán és egy-két városban, az ő igényeiket a háztartási üvegekre vonatkozólag az Európában mindenhol megtalálható egyszerű üvegek jelentik. A XVII. századtól egyre gyakoribb üvegcsiszolás és metszés pedig az „úri-üveg”-re jellemző, elkülöníthető stílus. A XX. század elejétől teljesen eltűnik a parasztüveg, mert a kis, erdei hutákat kiszorítják a gyárak, és termékeik. A Kossuchéle üvegyárakban a még élő paraszti formaigényeket is kiszolgálták, mindenféle teljesíthető rendelésnek megfeleltek, számos parasztüveg-forma metszet van a katalógusaikban.
2. Sághegyi Lajos: A magyar üvegesipar története. 1938. Budapest
3. H. Gyürky Katalin: Communicationes Archeologicae Hungariae 1989.
4. Veres László: Üvegművességünk a XVI.-XIX. században. Miskolc, 2006.
5. V.L. id. m. 10. old.
6. V.L. id. m. 21. old.
7. V.L. id. m. 22. old. A „hosszú nyakú” kifejezést nem tudom értelmezni egy pohár leírásakor.
8. V.L. id. m. 25. old.
9. Lang Ádám: Üveghuták a Kelet-Mecsekben. Pécs, 2008.

Velencei serleg (Boros nyomán)

A másik típus a cikk elején megnevezett XV. századi velencei kehely, amivel, mint említettem, meglepő formai hasonlóságot mutat az ún. nemzeti pohár. (Ennek korábbi változatai a gótikus kelyhek, melyek festésük színei révén még közelebb állnak a szíriai előképekhez.) A szár ennél a típusnál külön fűjt: nekinyomják a csésze-résznek, majd először a szár felől törik le, égetik be és hajtják ki talpuk. A csésze-rész alján, a tulajdonképpeni pohár fenekén külön üvegszál van rátekerve, csipkézve. Ez tagolja vízszintesen a két hosszúkás formát, a csészét és a talpat. Eltakarja az illeszkedést, elviszi a szemet jobbra-balra – gyönyörű formai játék. Itt térek vissza arra az utalásra, amelyben a Hedvig-pohár alján lévő tagozatra felhívtam a figyelmet. Ha ehhez a Hedvig-pohárhoz alulról hozzáillesztjük a fűvott szárat és talpat, megkapjuk az itáliai serlegtípust. Lehet, hogy a rátett, fűvott, majd kinyitott tölcéses talp-szár forma velencei változat, de annyi bizonyos, hogy a középső, vízszintes tagozat keleti alapvetés. Ha nincs szára, talpa, akkor ez az üvegszál-tagozat megfelel a poharak alján annak az alsó, állékonyságot is segítő tagozatnak, amit az előbb írtam le az északi pohártípusnál, amit ott az alja légyűrűvel érnek el, teljesen nyugati típusként, jellegzetességként. Ott, Észak- és Nyugat-Európában gyakorivá válik ez a megoldás. Sőt, hogy tovább bonyolódjék a dolog, ebből lesz egy változat, mikor a benyomott alj mélyen visszazagad és így képez tölcéses szárat-talpat, nem külön rátéve.

H. Gyürky Katalin régészeti közlései, munkája magyarázza a késő-középkori magyar egyediségeket: „Ami a velencei üvegeket illeti, ezeknél lehetséges volt analógiákat találni, a hazai üvegyártás tárgyainál ellenben ilyen segítség nem áll rendelkezésünkre. Fordított logikán alapuló módszert alkalmaztam: az az üveg a hazai, amely nem hasonlít egyetlen más országban gyártott üveghez sem.”

Pattantyús Gergely
(folytatása következik)

GONDOLATOK EGY „POZITÍV HOZZÁÁLLÁS”-RÓL

Elmélkedés Dreisziger Kálmán írása alapján

Olvasom Dreisziger Kálmán gondolatait e lap előző számában, amelyeket az „Édeskeserű” című előadáshoz fűzött. „Zátonyra futott reményeit” taglalva írja: „Azt vártam, hogy valami jót, a népi ihlet kérdésével tisztelettel bánót, a Magyar Állami Népi Együttes (MÁNE) illusztris múltjához illőt, a paraszti hagyomány kiforrott, egyszerű világát méltóságteljesen tükrözőt fogok látni. Nem pedig »korszerű folklórértelmezést« és »a színház eszközeinek bátor alkalmazását«.” Cikkének további részében javaslatokat tesz, amelyekben a „kollégák sikerhajhász melléfogásai” és a nyugat-európai, amerikai művészeti vívmányokban járatlan, „korlátozott látókörű magyar kritika” is emlegettetik, amely nem vette észre azt, amit ő – a világban tájékozott – azonnal észrevett, hogy a „Kincses Felvidék” szcenikájában sok „Chicago-elem” lopatott el. Figyelemre méltó az a tapintat, ahogyan az egyik alkotót megszólítja: „Látványtervező, figyelem: itt lopás vádjá nélkül lehetne ötleteket koppintani!”.

Hosszú évek óta ismerve a szerző tevékenységét, nem értem, honnan ez az elbizakodottság és felkentség. Nem értem, mi az alapja ennek az – „Édeskeserű”-höz semmi köze nincs – gúnyos ötletelésnek azon kívül, hogy Dreisziger Kálmán tudomásunkra hozza, ő olyan tudás és kapcsolati tőke birtokában van, amelynek mi, „korlátozott látókörű” kis közép-kelet-európaiak igencsak híján vagyunk. Nos, mégis veszem a bátorságot néhány gondolat kifejtésére. Mindenekelőtt az alapállásom: nézetem szerint a magyar néptáncművészet az 1948-at követő keserves évek szellemi zártságában az 1930-as és 40-es évek előzményeiből táplálkozva (Milloss Aurél, Molnár István, Muharay Elemér etc.) önmaga, egyedül lett azzá, ami: európai hírű, nemzetközileg elismert, sokszínű magyar koreográfiai iskolává. Hangsúlyozom: egyedül. Majd később, ahogy a kapuk lassan kinyíltak, kismértékű lehetőség nyílt a modern nyugat-európai művészeti törekvések megismerésére. De ekkorra a honi néptáncművészetben szinte minden készen állt (Molnár, Rábai,

valamint a második koreográfus-nemzedék). Ha a kollektív emlékezet – s benne a magamé is – jól működik, a hetvenes évek újfolklorista irányzata tőlünk indult „kifele”, lásd a Timár Sándor nevével fémjelzett táncházmozgalom és az új koreográfiai felfogás terjedését a világban. Igaz, ezt „lopás”-nak is lehetne mondani, hiszen a táncházmozgalommal a korszerű újfolklorizmusnak azok az elvei is megvalósultak, amelyeket a huszadik század első évtizedeitől kezdve sokak megfogalmaztak. De folytathatnánk a példákat e maga teremtette magyar koreográfiai iskola Nyugat-Európában kifejtett hatásáról a hetvenes-nyolcvanas években (Tata [Novák Ferenc] és a Holland Táncszínház etc.) is.

Aztán hál’ Isten, kinyílt a világ! A ma alkotói azt tehetik, amit Ady, Illyés, Kodály és még sokan mások tehettek: emigrálás, „diszsidálás” nélkül megismerni, befogadni a világot, a világ művészetét, újat tanulni és kipróbálni, kísérletezni itthon. Még egyszer leírom: itthon. Hol sikeresen, hol botladozva, de kísérletezően, tehetséggel és alázattal. Nem a múltat megtagadva, hanem belőle építkezve.

És most vissza Dreisziger Kálmánhoz, aki írásában a MÁNE „illusztris” múltjához illő programot vár el, de azt nem fejt ki, melyik múltat érti alatta? A teljeset? Rábai Miklóssal és tanítványival, az utána következő időszakokkal, Timár Sándorral együtt, vagy külön-külön? Mert Rábainak volt egy építkező, ahogy maga nevezte „lépcsőfok elmélete”, amelynek szellemében nem csak „a paraszti hagyomány kiforrott, egyszerű világát méltóságteljesen tükrözőt” hozott létre, hanem sok más stílusú sikeres, néha sikertelen kísérletet is. Mi volt abban az életműben hosszú időn keresztül a legfontosabb? A kísérletező, egymásra épülő újító szándék. Rábai Miklós a kor adta lehetőségek között a néptáncot stilizáló felfogásával árnyalt gondolatok kifejezésére alkalmas, sokoldalú táncművészetet akart teremteni.

Édeskeserű – ahogyan én láttam

Tiszteletlenül bánnak-e az Édeskeserű alkotói néptáncos örökségünkkel, méltatlan-e hozzáállásuk a néphagyományhoz – ahogyan Dreisziger Kálmán írása sugallja?

A MÁNE májusi, új bemutatója szűkebb szakmai-baráti környezetemben hetekre beszédtemává vált, élénk vitára, sok irányba útnak induló töprengésekre indított bennünket, ahogyan a korábbi bemutatók egyszer sem. Abban mindannyian egyetértünk, hogy ez az előadás a néptánc mai, aktuális színpadi alkalmazásának valami módon az elevenére tapintott, ám az egyes megoldásokról jócskán eltértek a véleményeink. Az Édeskeserű kétségtelenül akkut kérdéseket feszeget. Szabad-e, kell-e modernizálni, újraértelmezni az autentikus, vagyis terpmunka során filmezés segítségével dokumentált néptáncot avagy az érinthetetlen szent tabuja veszi azt körül; van-e olyan határ, amelyet az alkotó, a koreográfus, a rendező nem léphet át a színpadi alkotómunka során, és ha van ilyen határ, azt vajon egy szakmai közösség – jelen esetben a néptáncos

szakemberek valamiféle grémiума – húzza-e meg, vagy ki-ki a saját belátása szerint?

A hazai táncfolklorizmus évszázados (!) története során sok minden megesett már a néptáncsal. Környezetéből, funkciójából kiemelve táncolt már maga a „nép” pl. a Gyöngyösbokréta mozgalomnak köszönhetően. A legapróbb mozdulatokig hitelesen, viseletben láthattunk már színpadon is, táncmulatságban is sok-sok olyan táncost, akiknek nem adott meg, hogy belenevelődjenek a táncgyományba; céltudatos tanulási folyamat során, modern eszközök segítségével, próbatermi gyakorlással jutottak el egy-egy tánc elsajátításához. A táncházakban a tánc mulattató, szórakoztató funkcióját átmentve táncolunk jól-rosszul, mégis örömmel, a harmadik évezred városlakóiként. A táncfolklorizmus bármely megnyilvánulását nézzük is, az eredeti néptánc mindenkor alakul, változik, adaptálódik aktuális közegéhez, funkciójához.

Amikor a „nép” táncol, akkor tevékenységének elsődleges funkciója a szórakozás, amelyben az egyén aktívan (táncosként) vesz részt. Abban

a pillanatban, amikor a néptánc színpadra kerül, az aktivitás és a szórakozás elválik egymástól: a színpadi táncos azért táncol, hogy engem mint Nézőt szórakoztasson, gyönyörködtessen. Nézőként mozgásos aktivitásom arra korlátozódik, hogy a produkció befejeztével két kezem többszöri, ütemes összeütésével tetszésemet kifejezzem. Befogadói szerepben úgy hat rám egy táncelőadás, ha a látvánnyal, a színpadi történésekkel és a táncot kísérő zenével, mint élménnyel azonosulni tudok, megérinti érzéseimet, érzelmeimet, és szerencsés esetben intellektusomat is. Mindehhez arra van szükség, hogy az alkotó a színpad könyörtelen szabályai szerint válogasson, sűrítse, stilizáljon, az egyes táncokhoz gondolati-érzelmi többlettartalmakat, egyéni asszociációkat rendeljen.

Az tiszteli-e jobban néptáncos hagyományainkat, aki lehetőséget lát (és keres) benne, hogy a modern ember érzelmeinek, gondolatainak, egyéni és/vagy közösségi identitásának kifejezőeszközévé tegye, avagy az, aki csapásszám-növelő, ihajcsuhajzó, bombasztikus showműsorra transzformálja? Kukkoló néptánc előadásra van-e szükség, ahol a nézőtér kulcslyukán át lesem, ahogyan a tán-

Az ezt követő rövid átmenet után Timár Sándor határozta meg az együttes munkáját, a hagyományhoz szigorúbban ragaszkodó, a néptánc stílusjegyeit, alkotóelveit híven követő elveivel és korábbi, amatőr együttesekben kimunkált koreográfiáival. Ha visszatekintünk erre a korszakra, egy eléggé monolitikus program határozta meg az együttes művészeti irányvonalát. Azonnal hozzáteszem, hogy ez csak tény és nem értéktétele, mert ezzel az alkotói magatartással, szemléletmóddal is születtek értékes művek. Nem tudom, hogy melyik korszak művei feleltek meg Dreisziger Kálmán szerint „a paraszti hagyomány kiforrott, egyszerű világot méltóságteljesen tükröző” elvárásnak.

És itt vagyunk a mában. Dreisziger Kálmán minden averziója ellenére állítom, hogy a mai MÁNE-ben egy műhelyteremtő, hagyományt ismerő és tisztelő, művelt, olvasott, tájékozott generációt találunk; nagy elődök ismerőit, ha kell tagadóit, de nem megtagadóit, minden új felhasználóit (és nem tolvajait!). Itt Sebő Ferencsel, Mihályi Gáborral az élen sokak tehetsége rakódik össze, akik tudnak valamit, amit Dreisziger Kálmán elfelejt: a művészet folytonosságát, egymásra épülését, az elődök, a kortársak, a világban látottak tiszteletét, a megtapasztaltak, megtanultak adaptálását egy új minőség megteremtése érdekében. Ő ezt a művészettörténeti tényt és gyakorlatot nem hajlandó elismerni, és mindent különféle minták lemásolásának, plagizálásának (horribile dictu: „lopásának”) minősít. Istenem! Mi lenne a világ művészetével, ha mindenki mindent újrateemtene, s feledné, amit elődei kiműveltek?

A MÁNE-ben kísérleteznek, hisznek abban, hogy sokirányú, különböző stílusokat felmutatni tudó együttest kell építeni, ahol nem egyfajta korlátozott kóddal, hanem sokféle megközelítéssel juttathatják el hozzánk üzeneteiket. A társulat az elődhöz, Rábai „lépcsőfok elméletéhez” hasonlóan – de egészen más szemléletmóddal – a hagyományokból szervesen sarjadó, sokoldalú koncepcióval és stílusiránnyal rendelkező művészetet teremt, és színes palettát tár a néző elé: „Itt van, válassz kedved szerint!” Nem monolitikus táncművészetet művel, nem akar az ország vezető ha-

gyományörző együttesévé válni, mert az mások megtisztelő dolga. Ezek a „gyerekek” ismerik Bartók sokat citált, de egyre inkább felejtett gondolatait: „... a mi esetünkben nemcsak arról van szó, hogy egyes melódiákat megszerezzünk és a maguk egészében vagy részleteiben műveinkbe építsük, és hagyományos eljárással feldolgozzuk. Ez mesterember-munka lett volna és nem vezetett volna új, egységes stílus megalkotásához. A mi dolgunk az volt, hogy megérezzük ennek a mindaddig ismeretlen zenének a szellemét, és ebből a szavakban nehezen kifejezhető szellemből teremtünk új stílust.” (Bartók Béla: Magyar népzene és új magyar zene. Amerikai előadás, 1928.) Ez a generáció szabadabb annál, hogy a „pénztárkulcsot kezelő kultúrpolitikai potentátok” elvárásai miatt tegye a dolgát.

Dreisziger Kálmán ne akarja, hogy a ma alkotói „mesterembermunkát” végezzenek, hagyja, hogy megérezzék a táncfolklór szellemét, engedje kísérletezni, akár megbukni is őket! Mert ez visz előre. A paraszti hagyomány eddigi ismereteink szerint sohasem volt kiforrott, egyszerű világ, amelyet méltóságteljesen lehet tükrözni, mert benne küzd a régi az újjal, az életképes az életképtelennel. E változó hagyomány kiérlelte szokásrendet és művészetet azonban már nyelvűvé, ideállá, eszközzé, szellemmé lehet tenni. Nem kellene idő előtt működtetni a szellemi guillotine-t. Ne tegye senki azt, amit a huszadik század elejének „művelt” magyar polgára tett, amikor „Kodály, Kodály, kotkodály, csak többet ne komponálj!”-t kiáltott, vagy Bartókot elutasította! Az idő, mint látjuk, nem a pillanatemberkének dolgozott. Tolerancia, tolerancia, tolerancia! Ezt Dreisziger Kálmán igazán megtanulhatta Kanadában.

Édesapám halála előtt egy beszélgetésünkben azt mondta nekem: „Ne törődjétek velünk, a hatvan felettiekkel, akik nyakatokba öntjük bölcsnek hitt gondolatainkat, mert nincs jövőtudatunk, és önmagunk elrontott vagy meg nem csinált dolgait kérjük számon töltek!” Ha erre gondolok, azt kell hinnem, hogy Dreisziger Kálmánnak írásával saját keserűségét nem édes kreativitássá, hanem valami egészen mássá sikerült „átszublimálnia”.

Antal László

cosok megmutatják, hogyan tudott mulatni a nép, vagy a néphagyomány értékrendjét, világszemléletét a miénkkel ütköztető, arcul csapó, elgondolkodtató, kérdéseket megfogalmazó táncszínházra?

Az Édeskeserű bátran, sokféle eszközzel, erőteljesen stilizál; gazdag animációs eszköztárat vonultat föl, térhasználatát következetes, gondolatossággal telített, akárcsak a táncosok öltözete; táncos-mozgásos gesztusnyelvre a szokásos néptáncos megoldások mellett mozgásszínházi eszközökkel is él. Alkalmaz tárgyi-, textil- és bábos animációt, árnyjátékot. A többször visszatérő szövött-hímzett textiliák egyszer ajtót képeznek az idősíkok között, másszor a hagyományos női szerepek és tevékenységek eszközei (mosás), a hozzárendelt, zaklatott, stresszes, neurotikusan kapkodó mozgások viszont a mai nő szerepkonfliktusait idézik. A gardonok ugyancsak sokféle jelentés hordozóiként tűnnek föl a színpadon, hangszer-funkciójuktól elszakadva. Az árnybábok a valóságos „itt és most”, valamint az emlékképek és víziók között teremtenek átjárható határt. (Engem kicsit zavart a figurák eklektikus stílusa, és néhol úgy érzem, a kevesebb több lenne.)

A táncosok karakteresen kétféle öltözete első látásra egyértelművé teszi, hogy a darab alapkérdése a hagyományban élt és a mai ember eltérő világai között feszül. A tájanként váltakozó, esztétikus, hagyományt híven követő viseletek mellett párhuzamosan jelenik meg a férfítáncosok öltöny, fehér ing, nyakkendő ruházata, a modern/városi/tömegember öltözéke. A nők stilizált borvörös selyemruhája ugyanezt a jelentést kisebb erővel hordozza. (Valószínűleg a hivatali női dresszkódnak megfelelő kiskosztüm, fehér blúz, körömcipő jelentősen megnehezítené, talán el is lehetetlenítené az ebben táncoló szereplők dolgát.)

A természetes mozgások lassítása, a mozgásfolyamat töredeztetéte, a statikus és dinamikus váltakozása életérzések, időminőségek markáns kifejezőeszközeivé válik. Számomra legerőteljesebben a zakót, nyakkendőt kényyszeresen igazgató, lépcsőn le-föl járkáló férfiak jelenetében, akiket néhány pillanattal korábban természetes, esztétikus táncos mozgás közben láthattunk.

Az előadás a szokásosan használt színházi teret kitágítja. Vertikálisan a színpadi „fönt”-re, valamint a színpad teljes szélességében elhelyezett lépcsők segítségével a nézőtéri „lent”-

re; horizontálisan a rendezői bal és jobb következetes gesztusokkal jeleníti meg az elmúlt dolgok, a jelen- és jövőbeliség hármasságát, amely térben és időben az elhagyott szülőfölddel és a városi/idegen lakóhellyel fonódik össze elválaszthatatlanul.

A táncosok kiváló technikai felkészültséggel, stílusosan táncolnak, a néptáncon kívüli formanyelvvel, mozgásos feladatokkal is korrektil megbirkóznak, egy-egy apróbb helyzetet azonban nehezkésen oldanak meg, például a piros madárbáb mozgását. A rendező még az énekeseket, zenészeket is bevonja a hangulat- és látványteremtő mozgások megvalósításába.

Az Édeskeserű formái, stílusbeli útkeresése számomra iránymutató, ha nem is teljesen kiforrott még, rész megoldásaiban helyenként egyenetlen, elvándorlás (kivándorlás) tematikája pedig – közállapotainkat tekintve – nemcsak a XX. század eleji amerikai magyarok, az Erdélyt a XX. század második felében elhagyni kényszerült értelmiségiek megélt élethelyzete, hanem a ma útnak induló nemzedék előtt álló, emberséget próbáló dilemma is.

Sándor Ildikó

Határtalan Partium

A Nagyvárad Táncegyüttes műsora

2009. május 15., Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad

Az előjelek nem voltak jók: áprilisban Szilágyiné Ujlaki Mariannal tanítottunk ugyan 3 napig szatmári magyar és cigány anyagot a társulatnál, de később az égiek úgy akarták, hogy először az influenza, rögtön utána pedig némi gerincbántalmak nem engedték, hogy az alkotás folyamatába is bekapcsolódhassunk. A koreografálás tehát elmaradt – némi üzenetváltásos „távötletadás” és dallamanyag-megbeszélés azért történt –, így aztán a szokásosnál is nagyobb izgalommal keltünk útra Mariannal, hogy a társulat legújabb bemutatóját és azon belül az általunk lábukra adott anyagokat is megnézzük az „ösbemutatón”.

A szokatlanul gyors határátkelés okán – „menjenek”, intettek unottan a lebzselő határőrök – már egy órával a műsor megkezdése előtt a helyszínen voltunk. A hivatásos táncosok a bemutató jelentőségéhez méltó készülődésben voltak éppen, s bár a fiúk kezében egy-két cigi is megfordult, a műsorra fegyelmezett lelkesedéssel és ügyes női kezek gondoskodásával készültek. A régi típusú hazai „művházak” hangulatát tükröző előadóterem első sorában helyet foglalva egész közel kerültünk a nyitott színpad festett bútorainak hangulatához, s figyelmesen hallgathattuk a jó beszédű narrátor felolvasását a Partiumról, és láthattuk a hátsó függönyre vetített korabeli képeket épületekről, emberekről, tájakról, táncolókról. Békés álmódosunknak a Partium egykori állapotáról a Bocskai fejedelem korszakát megjelenítő férfiak erőteljes, határozott énekkel való megjelenése vetett véget, s már bele is csöppentünk a műsor első részébe. A kiváló énekesi adottságokat megcsillanó férfiak táncában itt még nem volt elég szilaj, kemény és vad, de ehhez talán a középben kissé szelíden, szinte félve megszólaló egy szál klarinét vékonyka hangja is hozzájárult. A hajdúsági férfitáncok meglehetősen erőltelen sikerült megjelenítésének egyébként a még ki sem alakult duhajkodásba besétáló lány sem tett jót. A színpad közepére félénken letett citerájától népszínműves színpadiassággal futott el „Szemérmes Erzsókként”, majd visszafordulván a citeraszóra, végigtáncolt az összes felbátorodó legénnyel, végül egyikükkel összekapaszkodva jobbra elsétált... A többiek meg balra a klarinétossal...!

Na, de innen már felpörögtek az események, s a táncok színvonala is fokozatosan emelkedett! A narrátor meséje után először a női kar magyarbódi éneke és karikázója okozott örömet, majd a férfiak határozott, kiérlelt hangja és a szépen formált magyarbódi csárdás. Kellemes formák, nyugodt, de mégis erőteljes, stílusos, szép táncolás jellemezte ezt a részt, melynek végén fel is csattant a taps. Újabb vetítés, újabb ülő narráció, majd az évszázadok során egymásra rakódó kulturális rétegek partiumi sokszínűségét a zenekar ruszin muzsikája jelentette meg, s utána egy valóságos zenei és táncos kuriózum következett: a máramarosi románok különleges

fotó: László Csaba

éneke, zenéje és tánca, melyet a szabadabb szóló és kötöttebb csoportos formák váltakoztatásával mutatott be a társulat. Igazi színfoltja volt viseletüknek a férfiak emelt középső résszel viselt szalmakalapja, amely így süvegszerű hatást kölcsönzött a fejedőnek, és picit groteszk, de mindenesetre vidám hangulatot a viselőjének. Száz szónak is egy a vége: ez volt az est egyik legérdekesebb, legemlékezetesebb koreográfiája!

Utána ismét pihenhattünk: a rövid narráció után a zenekar mellé felálló énekes-zenész kuruc kori bujdosóéneket hallgathattunk meg, melyet a közönség felé fordulva adott elő hatásosan, szomorúan, majd a zenekar játszott hasonló hangulatban.

Az újabb magyarzó narráció és zenekarváltást takaró sötét után a szatmári cigányok jelentek meg egy kissé lassúra sikerült és kiszámítható „valódi” cigánybotolóval, egy cigánytánc-szerű hármas botolóval és egy virtuóz szóló és páros cigánytáncossal. Az egyetlen táncoló nő és a három férfi „csalogatós-meghajtós” tánca különösebb konfliktus nélkül ért véget, de a „táncos zenekar” és a lelkes táncosok előadásmódja miatt végül hatalmas tapsot kapva vonultak ki. (Nekem is tetszettek, de még van mit csiszolni!)

HATÁRTALAN PARTIUM

A Nagyvárad Táncegyüttes új bemutatója • Rendezte: Kádár Elemér • Koreográfusok: Brugós Sándor, Dobsa Tamás, Kádár Elemér, László Csaba • Asszisztensek: Brugós Anikó, Dobsa-Fodor Mónika, Miklós-Papp Zsuzsanna, Rácz Lajos, Zaha Enikő Kitty • Zenei szerkesztő: Bartis Zoltán • Szakértők: Héglí Dusan, Demarcsek György és Szilágyiné Ujlaki Marianna • Az együttes vezetője: Miklós János • Zenei vezető: Brugós Anikó • Tánckarvezető: Brugós Sándor • www.oradeaphilharmony.com

Ezt követően a majdnem zökkenőmentes zenekarcsere után végre megszakadt a narrációkra épülő mondanivalóval történő dramaturgiai továbblépések folyamata, s egyszerűen némán, majd zenére már indult is a szépen építkező tótkomlói tánc, majd a szereplők „elfogyása” után azonnal jött a bihari román tánc, a jó hangulatú, de kissé „román nótás” stílusú román énekessel. Nyugodt, kitáncolható tempók, virtuóz csapások, változatos, kamaratáncos formák, jó hangulat – ez jellemezte a műsornak ezt a részét. Ezután a svábok is megjelentek – no, nem a valódi, táncos mivoltukban, csupán a zenéjükkel, a sötét színpad bal oldalán – s rövid produkcióval adták a közönség tudtára, hogy ők sem voltak akárcik. (Dicséret a zenekarnak, hogy ezt a feladatot is jól tudták megoldani.)

A nagykarolyi sváb muzsika után a narrátor ezúttal a zenekar előtt jelent meg, a felvilágosodásról és a nemzeti tánc megjelenéséről beszélt, majd a zenét kikérve, kiváló énekhangját is megcsillogtatta, sőt, a lassan kibontakozó szatmári magyar verbunkba is bekapcsolódott. A felfokozott hangulatú, kirobbanó erejű szatmári verbunkot és csárdást talán még kritikussabb szemmel figyeltem, mint az eddigieket, hiszen érdekelt, hogy mi maradt meg a mégoly intenzív, ámde meglehetősen rövid anyagtanulás mozgáskincséből, stílusából, lelkületéből. A szám végén nyugodtan fellelegezhettem: mind a korábbi cigány, mind pedig az imént látott szatmári táncanyag élővé vált a táncosok lábán, s a táncos-koreográfusuk által a rendelkezésre álló nyolc párra készített alkotás jól szolgálta a táncöröm és a korabeli nemzeti lelkesedés megjelenítését. Gratulálok a táncosoknak és a vezetőeknek, ez tényleg „jó multság, férfimunka” volt a fiúktól és a lányoktól egyaránt! (Még az sem vont le az előadás értékéből, hogy a lányok egy részének észrevétlen kivitele a következő öltözhöz egy feltűnő előresétálás után történt, amit talán jobban is meg lehetett volna komponálni, de a fiúk záró verbunkja és a harcba indulók várakozással teli, büszke, méltóságteljes kivonulása mindezt könnyen feledtette. Nem beszélve a zenekar élvezetes, díszítésekkel dúsított, virtuóz muzsikájáról!)

Az est egyik legfelemelőbb, szívszorító pillanata volt az ezt követő, lányok által elénekelt, többszólamú énekes könyörgés a hadifoglyokért, melyet az értő közönség szintén lelkes tapsviharral jutalmazott!

Az újra a zenekar előtt megjelenő narrátor szomorú, mégis a megújulást idéző szavai után a szilágysági táncokat figyelhattuk hátradőlve, átadva magunkat a zene és a tánc bűvületének, a társulat igazi erejét megmutató közös tánc örömeinek, s a műsor végén a szünni nem akaró, jutalmazó és óvó tapsviharnak.

Érdemes volt hát eljőnni Nagyváradra, megnézni az egyetlen partiumi magyar hivatásos táncgyűttes műsorát, amely egyszerű eszközökkel, de megejtő őszinteséggel tárta fel a partiumi magyarok és sorstársaik közös történelmi üzenetét, s mutatta be a különböző korszakok különféle táncait, zenéit, dalait, viseleteit.

„Bár igyekszünk a Partium történelmének jelentősebb pillanataihoz kötni az egyes néprajzi tájegységek táncainak, zenéjének a bemutatását, híres embereket, eseményeket és helyszíneket idézünk meg, műsorunk mégsem valamiféle felelevenítéssel próbálkozik, nem rendhagyó történelemórát vagy híresség-panoptikumot játszunk, mi azt mondjuk meg, ami a megidézett korokból az adott helyeken táncban, zenében a mai napig megmaradt, s ami kialakulása óta nyilván fejlődött, számos új elemmel gazdagodott, esetleg szegényedett a népi kultúra természete szerint.”

A fenti idézet a darab műsorfüzetében olvasható, s az előadás rendezőjének, Kádár Elemérnek a tollából származik. A vállalás teljesült, a megvalósítás sikerült! Bízom benne, hogy sokfelé be tudja még mutatni a társulat Magyarországon és Erdély-szerte is. Érdemes megnézni!

Demarcsek György

www.birlaktanclub.hu

II. VAJDASÁGI SZÓLÓTÁNCFESZTIVÁL

A horgosi Bartók Béla Közművelődési Egyesület 2009. október 24-én Horgoson szervezi meg a II. Vajdasági Szólótáncfesztivált. A fesztivál elsődleges célja hagyományaink megőrzése, és széles körű népszerűsítése, valamint a magyar néptáncok minél több táncának improvizatív elsajátítása mellett a hagyományos értékrend mélyebb megismerése és a tánc tiszteletére való nevelés.

Szólótánc kötelező: improvizáció Jaskó István „Pitti” györgyfalvi legényeséből (maximum 12 pontban)

Szólótánc szabadon választott: egy erdélyi legényes (legényes, pontozó, sűrű, ritka, félalános, verbunk stb.) bármely tájegységről (maximum 12 pontban)

Páros kötelező: sárpilisi lassú és friss csárdás improvizáció (maximum 4 percben)

Páros szabadon választott: a Martin György által meghatározott 3 táncdialektus bármelyik területéről lassú és friss csárdás (maximum 4 percben)

Nevezési díj:

szóló – 1 200 dinár; páros – 1 600 dinár-páronként

Zsűritagok: Fejér Erika, Taba Csaba, Mihályi Gábor

A kötelező anyagot a Juhász zenekar kíséri. Amennyiben a versenyző a szabadon választott anyagához nem tud zenekart biztosítani, vegye fel a kapcsolatot Juhász Gáborral (+381.638857043).

Díjak:

Első helyezett – 10 000 dinár

Második helyezett – 7 000 dinár

Harmadik helyezett – 5 000 dinár

Jelentkezési határidő: 2009. szeptember 30.

Jelentkezés: +381.63569302 (Szécsi Zsolt), szecsizs@stcable.rs

Page 6 **October 6th is the day when Hungary remembers the Arad Martyrs.** In 1949 at the end of the Hungarian revolution, thirteen Hungarian officers were executed by the Austrians. Printed here are excerpts from military officer, writer Count Teleki Sándor's memoirs on the event, along with some facts about Teleki's life.

Page 8 **Kóka Rozália's Children's Column: Folk Tale Day will be celebrated on September 30th, in celebration of the 150th anniversary of Hungarian writer Benedek Elek's birth** (b: September 30th 1859 - d.1929). Printed here are: an excerpt from Benedek Elek's [My Sweet Motherland] and two of his tales „The Golden Fish” and „The Castle Builder And The Fairy”.

Page 10 **The 16th Csúrdöngölő Folk Dance Festival was held in Csíkszereda [Miercurea Ciuc], Transylvania on May 29th, 2009.** 42 dance groups from 26 communities in Harghita County, Romania, some 1300 participants - aged 3 to adult - performed. This festival is held in conjunction with Pentecost and the famous annual pilgrimage to Csíksomlyó just outside of the town of Csíkszereda. The festival plays an important role in upholding Hungarian tradition in the region. This event and the ongoing work in the local dance groups year-round is supported by the András Foundation, the Harghita Székely Folk Ensemble, City of Csíkszereda, Harghita County and the Hungarian Ministry of Education and Culture. By Balázs Réka Blanka

Page 12 **The Angyalöldi Vadrózsa Folk Dance Ensemble performed during the summer at Saint Stephen's park in Budapest.** New directors, **Hortobágyi Ivett and Fundák Kristóf**, have been able to breathe life into the dancing of the group, while also put together a pleasant line up of choreographies in the program, with music by Gáza's band. Report by B. Koltai Gabriella

Page 13 **Nagy Albert 1941-2009** Born in the town of Gyoma, Hungary, Nagy Albert had been the director of the Szeged Folk Dance Ensemble since 1972. Since then, he brought up and inspired generations of folk dancers. Well known all over Hungary, he will be missed. One of his students, Juhász Zsolt wrote a few words in his memory.

Page 14 **Listings of dance houses and folk clubs in the region for the 2009-2010 season** – which opens with a one day festival on September 12th at Petőfi Csarnok in Budapest's city park.

Page 16 **Lajtha László – the folk music researcher: Part 4. Excerpts from the photo and document exhibition in the upper foyer of the Hungarian Heritage House in Budapest,**

curated by Pávai István. Lajtha (b. 1892 - d. 1963) was a composer and folk music researcher who began folk music collection work after 1910 working with Bartók and Kodály. Here are selections commenting on the difference between village Gypsy musicians and city Gypsy musicians: “...The musicians in Gypsy bands in small villages don't read music and play in villages far from the cities entertaining peasants who not that long ago could hardly read and write. They are very different from the Gypsies that play in the restaurants of the big cities and often can read music...” (Lajtha 1962). There are also Lajtha's summaries on the nature of Hungarian traditional dance, such as “...the most characteristic attribute of traditional Hungarian folk dance is that there is no strict, final, set order for a program of dances [suite of dances]. Like all living spontaneous folk art, improvisation plays a decisive role...” (Lajtha 1936), and mention (from 1948) of his participation in the International Council on Traditional Music (and Dance) the ICTM.

Page 18 **Katanga Blues – Short story of leaving the village as a young man to work in a nearby city in Romania, his parents disowned him, how he found Magdalena, his first unlucky try at getting hired for black construction work at Budapest's Moszkva Square, and then hearing about his own funeral.** By Széki Soós János

Page 20 **Report on the 2009 Europeade an international folk dance festival held in Klaipėda, Lithuania.** This year's was the 46th annual festival. 4000 participants and 166 groups participated in July. This year Hungary was represented by 6 ethnic German dance groups and one Hungarian group. Next year's Europeade will take place in Bolzano, Italy. By Mikulai Csaba

Page 26 **Borbély Jolán's life story – Part II.** Jolika, Joli néni is an extraordinary figure and undisputed specialist here in Budapest's dance house and folkart, folk dance movements. She tells her life story with the same kind of frank, outspokenness that characterizes her whole life. A rare personality. Here she tells about arriving in Budapest in 1947 for university, her university years, Hungary's tough times, including the cut-throat political atmosphere and poverty after the war, the 1950s, her first marriage and the birth of her son, Éri Péter, and some events leading to her marriage to the renowned dance researcher Martin György. As told to Kóka Rozália

Page 30 **Savanyú Jóska: Conclusion (part 5) Entitled „Characteristics of the Outlaws' Activities and the Outlaw as a Historical Phenomenon”;** conclusive thoughts on the life and work process of Savanyú and other

legendary Hungarian outlaws. Also includes comments on: the idea of 'the outlaw', to whom is the outlaw is an outlaw, and why there is a romanticised and not entirely pejorative connotation to the the word outlaw. Examines also 'the Robin Hood effect' and cites the 1969 work by Eric J. Hobsbawm examining social bandits in China, Spain, Hungary and the USA. By Vas János „Panyiga”

Page 34 **Talented glass blower Pattantyús Gergely** has written a study familiarizing us with various glass forms through history, tracing possible origins and influences which formed the **Hungarian national glass.**

Page 38 **'Édeskeserű' [Bitter-Sweet], choreographed by Farkas Zoltán „Batyú”, Mihályi Gábor and Orza Călin.** More discussion on the Hungarian State Folk Ensemble's controversial program which premiered in the spring of this year. This review with more specific commentary and description of the actual piece, concludes with thoughts such as: “...Édeskeserű is an exploration in form and style, which in my opinion is ground breaking and may lead to new directions, though perhaps not yet entirely developed, with only partial solutions, rough in some places....”, By Sándor Ildikó

Sue Foy

(For complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu)

folkMAGazin

2009/4, XVI. évfolyam, 4. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Havasréti Pál, Kőrösi Katalin

MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Enyedi Ágnes

Gerlemadár szerelmével

Erdélyi magyar népzene

Hungarian Folk Music
from Transylvania

Enyedi Ágnes – ének
Dulai Zoltán – hegedű
Gombai Tamás – hegedű
Major Levente – hegedű
Pál István „Szalonna” – hegedű
Karacs Gyula – brácsa
Kelemen László – brácsa
Doór Róbert – bőgő
Molnár Péter – bőgő
Enyedi Tamás – cimbalom
Juhász Dénes – furulya
Juhász Réka – gardon
Ladányi Ferenc – furulya

FA 254-2
Fonó Budai Zeneház
Budapest, 2009
www.fono.hu

Lányok, lányok, ti szelei lányok...

Bartók Béla tápiószelei gyűjtése 1906-ból

Hetényi Milán – ének
Horváthné Szolovjov Zsuzsanna – ének
Kubinyi Júlia – ének
Lugosi Tibor – klarinét
Hrúz Szabolcs – hegedű
Viliam Didiás – hegedű
Dezider Olah – cimbalom
Tóth Gergely – brácsa
Terék József - nagybőgő

TJCD-002
Blaskovich Múzeum Baráti Köre
Tápiószele, 2009
www.terekjosef.com

